

Hankasalmen saha 90 vuotta

...Hankasalmen sahan hankkiminen vuonna 1962 antoi varsinaisen syyksen Vapon sahateollisuuden kehitykselle. Tapahtuma oli hyvin merkityksellinen myös lopettamisuhan alaisena olevalle VR:n sahalle ja sen henkilöstölle. Se voidaan myös nähdä siirtona Vapon liiketoiminnan turvaamiseksi oloissa, joissa polttopuutoimitukset olivat vähenemässä. Metsäorganisaatio oli olemassa, ja ratapölkkytoimitusten kautta oli jo syntynyt tuntuma sahateollisuuteen...

Raamin rytkettä ja sirkkelin suihketta Asemankylällä

Hankasalmen saha 90 vuotta

Hankasalmen saha 90 vuotta

REIJO AHONEN JA EERO LEHTONEN

Vapo Timber Oy, 2006
Ulkoasu ja taitto Pirjo Leirimaa
Painopaikka Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu, 2006
ISBN 951-53-2907-8

REIJO AHONEN JA EERO LEHTONEN

Raamin rytkettä
ja sirkkelin suihketta
Asemankylällä

Hankasalmen saha 90 vuotta

SISÄLTÖ

Alkusanat	7
Matka historiaan alkaa	9
Hankasalmen sahalaitos syntyy (1916–1927)	10
Rautatie luo kehitysmahdollisuudet Hankasalmelle	10
Vilho Pietiläinen tarttuu tilaisuuteen	12
Teollinen toiminta alkaa	15
Höyrykoneella alkuun	17
Tukit hankitaan lähialueelta	19
Asuntorakentamista ja tonttikauppaa	19
Tuli tuhoaa laitoksen	21
Puulaveden Puutavara Oy rakentaa sahan uudelleen (1927–1930)	22
Suhdanteet siivittävät sahan uudelleenrakentamista	22
Uutta tekniikkaa käyttöön	22
Kohti lamaa	23
Haukivuoren Puutavara Oy:n kymmenen vuotta (1936–1946)	26
Saha käynnistetään vuonna 1936	26
Uittopuun varassa	29
Sotavuosina sahataan pätkittäin	29
Valtionrautatiet sahanomistajana (1946-1962)	31
Uusi saha sodassa menetetyn tilalle	31
Sahaa uudistetaan	36
Sosiaalituloihin ja asuntoihin panostetaan	41
Tukkien hankinta siirtyy Vapolle	41
Lopettamisuhka torjutaan	43
Vapo kehittää sahaa (1962–1984)	44
Vapo siirtyy sahatavaraliiketoimintaan	44
Uudistukset käynnistyvät	44
Valtionrautateitä palvellaan edelleen	46
Vauhtia kehitykseen	47
Oma voimantuotanto loppuu	49
Uitot päättyvät	49
Vauhtia viennistä	50
Jalostusta kehitetään	51
Uusi saha käynnistyy vuonna 1979	52
Eroon käsityövaiheista	53
Kuivaamoja ja lämmöntuotantoa lisätään	54

Valtakunnan pisin tukkilajittelija	55
Lisää jalostuskapasiteettia	55
Panostuksia tietotekniikkaan	55
Sisäiset kuljetukset ulkoistetaan	56
Visio suursahasta	56
Tienhaarassa Vapo Oy:n aikana (1984–1993)	57
Kasvun tielle	57
Kehitysohjelman luonti 1990-luvun alussa	58
Puunhankintaa järjestellään ja ulkoistetaan	59
Vapo Timber Oy (1993–)	60
Kehyssahaus jää historiaan	61
Pienpuulinja lopetetaan	63
Venäjän puuta Hankasalmelle	63
Jalostustoiminta tienhaarassa	64
Vapo Timber Oy:n hallinto siirtyy sahan hyyryläiseksi	65
Taloudellinen menestys	66
Kehityksen kaaria	68
Viiden miljoonan kuutiometrin raja rikki 2006 – entä jatko?	68
Matkan varrelta	72
Suunnitelma tukkien siirrosta Kynsiveden ja Kuuhankaveden välisen kannaksen yli	72
Muisteluja Valtionrautateiden kaudelta 1946–1962	74
Ammattiyhdistysliike Hankasalmen sahalla	78
Palotoimi Hankasalmen sahalla	82
Henkilökuvia Vapon ajalta	85
Simo Jyske – isännöitsijä	85
Olavi Lähteinen – uudistaja	86
Antton Sarikoski – puun ostaja	89
Perttu Korhonen – rakentaja	91
Antti Viinikainen – huumorimies	92
Asemankylän raitilla	94
Päälouottamusmiehet, patruunat ja paikallisjohtajat	99
Lähteet	101
Sahan henkilöstöä 2006	104

ALKUSANAT

Hankasalmen saha vietti 70-vuotisjuhli-
aan vuonna 1986. Tuolloin vallitse-
van uskomuksen mukaan saha oli
perustettu vuonna 1916. Sahan historiaa ei
ollut koottu kirjalliseen muotoon lukuun ot-
tamatta silloin jo eläkkeellä olleen isännöitsijä
Simo Jyskeen laatimaa ja juhlatilaisuudessa
esittämää muutaman sivun mittaista esitystä.

Pian juhluvuoden jälkeen esitettiin ar-
veluja, että saha olisi perustettu jo muutamaa
vuotta aikaisemmin. Tätä tuki teoksessa
"Hankasalmen asemankylän vaiheet" (Erkki
Laitinen, 1993) esitetty tieto, että saha olisi
perustettu jo 1913.

Sahan historiikin laatiminen nousi ajan-
kohtaiseksi pari vuotta sitten, kun huomatiin
90 vuoden merkkipaalun lähestyvän. Sama-
lla herättiin myös siihen, että paljon tietoa
on jo kadonnut ihmisten mukana historian
hämärään, ja on korkea aika yrittää koota ole-
massa olevat tiedon rippeet yhteen. Tehtävän
otti suorittaakseen eläkkeelle jäänyt tuotanto-
pääällikkö Reijo Ahonen, joka on kuluneen
kahden vuoden aikana kaivellut aineistoa ar-
kistoista ja lähde-teoksista sekä myös haasta-
tellut useita henkilöitä elämän maun saami-
seksi täydentämään kuivia tosiasioita. Asialle
myötämielinen joukko entisiä tai nykyisiä sa-
halaisia tai heidän lähipiiriään on auliisti tar-
jonnut käytettäväksi korvaamatonta kuvama-
teriaalia omista arkistoistaan.

Pohdittaessa teoksen sisältöä ja rakennetta
päädyttiin siihen, että tekstin tulisi olla help-
polukuista ja antaa kunkin kauden ajan kuva
tapahtumien ja henkilöiden kautta rasitta-
matta lukijaa kohtuuttomasti numeroaineis-
tolla. Luontevaa oli edetä ajanlaskun mukai-
sesti, kuitenkin pieniä aikahyppyjä tehden.

Voidaan pitää varmana, että vilpittömästä
pyrkimyksestä huolimatta teoksessa on vir-
heitä. Toivomme kuitenkin, ettei kenelläkään
ole aihetta loukkaantua niistä tai muistakaan
esitetyistä asioista. Koska emme ole kaikkia
tietolähteitä voineet haravoida olemme luon-
nollisestikin kiitollisia mahdollisista oikaisuis-
ta tai lisätiedoista, ajatellen myöskin kymme-
nen vuoden päässä olevaa 100 vuoden etap-
pia.

Olemmeko kolme vuotta myöhässä? Vai
ehkä kaksi? Ensimmäinen teollisuustilastoon
tehty tuotantoa koskeva ilmoitus on vuodelta
1916, mutta sahan perustaminen on todella-
kin voinut tapahtua jo aikaisemmin. Tämä
epätarkkuus tuskin vie hohtoa juhluvuodelta
saati sitten heikentää teoksen arvoa siinä tar-
koituksessa, mihin se on kirjoitettu.

Raskaimman taakan kirjoitustyöstä kantoi
Reijo Ahonen. Pitkään sahanjohtajana toimi-
nut Eero Lehtonen täydensi ja muotoili teks-
tiä. Haastatteluissa arvokkaita tietoja ja muis-
teluja kertoivat Erkki Flink, Pentti Huusko-
nen, Vieno Huuskonen, Rainer Lempinen,

Sahan uusi konttori.

Pentti Matilainen, Aino Nieminen, Erkki Nyyssönen, Pentti Paananen, Teuvo Pellinen, Unto Ritvanen, Pekka Tiittanen, Arvo Tissari ja monet muut innokkaasti mukana olleet. Kuva-arkistojaan antoivat käyttöön Reijo Ahonen, Hankasalmen Asemanseudun nuorisoseura, Veikko Herkman, Pentti Huuskonen, Vieno Huuskonen, Veljekset Karhumäki Oy. Rainer Lempinen, Maanmittauslai-

tos, Erkki Nyyssönen, Teuvo Pellinen, Unto Ritvanen, Seppo Pöhlö, Tuula Sarikoski ja Vapo Oy. Haluamme esittää lämpimät kiitokset kaikille edellä mainituille ja muille asiaan myötävaikuttaneille henkilöille.

Ari Ronkainen
sahan johtaja

Juhani Ylä-Sahra
toimitusjohtaja

MATKA HISTORIAAN ALKAA

Valtatie 9 Jyväskylästä itään pujottelee väliin kauniissa järvimaisemassa, väliin peltojen ja metsien lomassa, ohittelee jonkun taajaman, suikahtaa rautatien yli monen otteeseen ja reippaan puolen tunnin ajon jälkeen johdattaa kulkijan järven yli. Oikealla, ratapenkan takana katseen kiinnittää ensin savupiippu ja sitten sen juureen levittäytynyt isonoloinen, mukavasti maisemaan juurtunut teollisuuslaitos. Kohta näkyviin ilmaantuva viitta viestittää sen olevan Hankasalmen saha.

Yhtiön esittelyaineistoja haravoimalla selviää, että saha on perustettu 1916 ja sen omistaa Vapo Timber Oy, energiayhtiönä tunnetun Vapo Oy:n tytäryhtiö, jolla on Suomessa viisi sahaa ja kapasiteettia lähes 800 000 kuutiometriä. Yhtiö on alallaan Suomen viidenneksi suurin. Hankasalmen saha työllistää liki sata henkilöä suoraan ja sen tuotantokapasiteetti on 260 000 kuutiometriä sahatavaraa ja 70 000 kuutiometriä jalosteita. Vientiin tuotannosta menee 75 prosenttia. Kunnan suurimpana teollisena työnantajana se tuo Hankasalmelle ja lähialueille palkkoina ja urakointimaksuina 12 miljoonaa euroa ja kantorahatuloja 22 miljoonaa euroa.

Poikkeamalla sahan aidan vieressä olevalle Timpan grillille selviää muutakin. Omistajia kuuluu olleen useita, ja olisiko tulipaloja ja konkurssejakin koettu. Aikaisemmista omistajista saattaa Valtion Rautatiet pilkahtaa esiin

keskustelussa. Jos sattuu olemaan lounas- tai kahviaika, erottuu asiakkaiden haalareissa yhtiön merkki ja pöytäkeskusteluissa vilahtelee outoja sanoja: tälli, satsi, kiramo, röhjö. Kysyjälle saatetaan työnantaja mainita vähintäänkin vaativana ja puheisiin nousevat helposti henkilöstövähennykset, tuoreet ja vähän vanhemmatkin. Jonkinmoinen ylpeys kuitenkin hohkaa porukasta. Vieressä oleva muhkea kylätalokin, entinen työväentalo, on juuriltaan läheisesti sahaan liittyvä.

Parinsadan metrin päässä Jyväskylän suuntaan, vasemmalla, kulkija huomaa uudenolaisen tyylliltään muusta talokannasta poikkeavan toimistorakennuksen, jonka hirsiseinäkkeessä lukee VAPO. Hyvällä tuurilla saattaa talosta löytyä mutkattoman tuntuinen mies, Ari Ronkainen, jota sahanjohtajaksi tituleerataan. Silloin tiedon murut muuttuvat pian suorastaan tulvaksi: "Kansallisessa kannattavuusvertailussa kärkisahoja, vientiä yli kahteenkymmeneen maahan, kilpailukykyä, kasvua ja kehitystä, tulevaisuudenuskoa, visioita ja vauhtia."

Mutta vuonna 1916 perustetulla sahalla täytyy olla takanaan monenlaisia vaihteita ja käännteitä. Menneisyydestä kiinnostunut vieras saattaa poistua kädessään historiikki, joka pyrkii johdattelemaan lukijansa sahan monopoliselle kehityksen polulle ja samalla antamaan tuokiokuvia menneiden aikojen sahalaisten elosta ja oloista.

HANKASALMEN SAHALAITOS SYNTYY (1916–1927)

Rautatie luo kehitysmahdollisuudet Hankasalmelle

Hankasalmi, muinainen hämäläisten ja savolaisten eräalueiden rajaseutu, oli vielä 1900-luvun alussakin harvaanasuttua aluetta. Nykyinen sahan sijaintipaikka Kuuhankaveden eteläpäässä oli silloin pitäjän syrjäkulmaa.

Tilat olivat kyllä kookkaita, mutta peltoalaltaan pieniä. Metsällähän ei ollut vielä suurta arvoa, ja laajasti harjoitetun kaskiviljelyn jäljiltä koivun osuus oli suuri. Näin vain maanviljelys ja karjanhoito turvasivat toimeentulon. Niihin liittyen oli perustettu pääasiassa vesivoimalla toimivia myllyjä ja meijereitä. Talokohtaisen viljanjauhatuksen tarpeisiin oli rakennettu myös muutamia tuulimyllyjä.

Kymijokisuun suursahat ja Haapakosken saha nykyisellä Vaajakoskella olivat harjoittaneet puunhankintaa ja uittoa Hankasalmelta jo 1800-luvulla. Paikallisesti puuta ei voitu jaloistaa teollisessa mittakaavassa, koska kulkyhteydet olivat huonot ja tuotteiden toimittaminen asiakkaille oman kunnan ulkopuolelle ei ollut mahdollista. Vesiväylä mahdollisti tukkien uiton aina merenrantaan asti, mutta ei koskien ja matalien jokien osalta soveltunut sahatavaran proomukuljetuksiin. Maantiet olivat huonokuntoisia ja mäkisiä eikä hevosta kummempaa kuljetusneuvoa ollut.

Niinpä sahteollisuus rajoittui kotitarvesahoihin, jotka palvelivat paikallista rakennustointia.

Hankasalmen ensimmäisen sahan, josta on tilastoitua tietoa, perusti Evert Luukkonen vuonna 1908 kirkonkylälle Pellisen salmen rannalle. Se oli yksikehäinen laitos, jonka voimakoneena oli 35 hevosvoimainen höyrykone. Luukkonen kuoli vuonna 1912, jolloin myös saha lopetti toimintansa. Samoihin aikoihin perustettiin kaksi pienempää, vesivoimalla toimivaa sahaa.

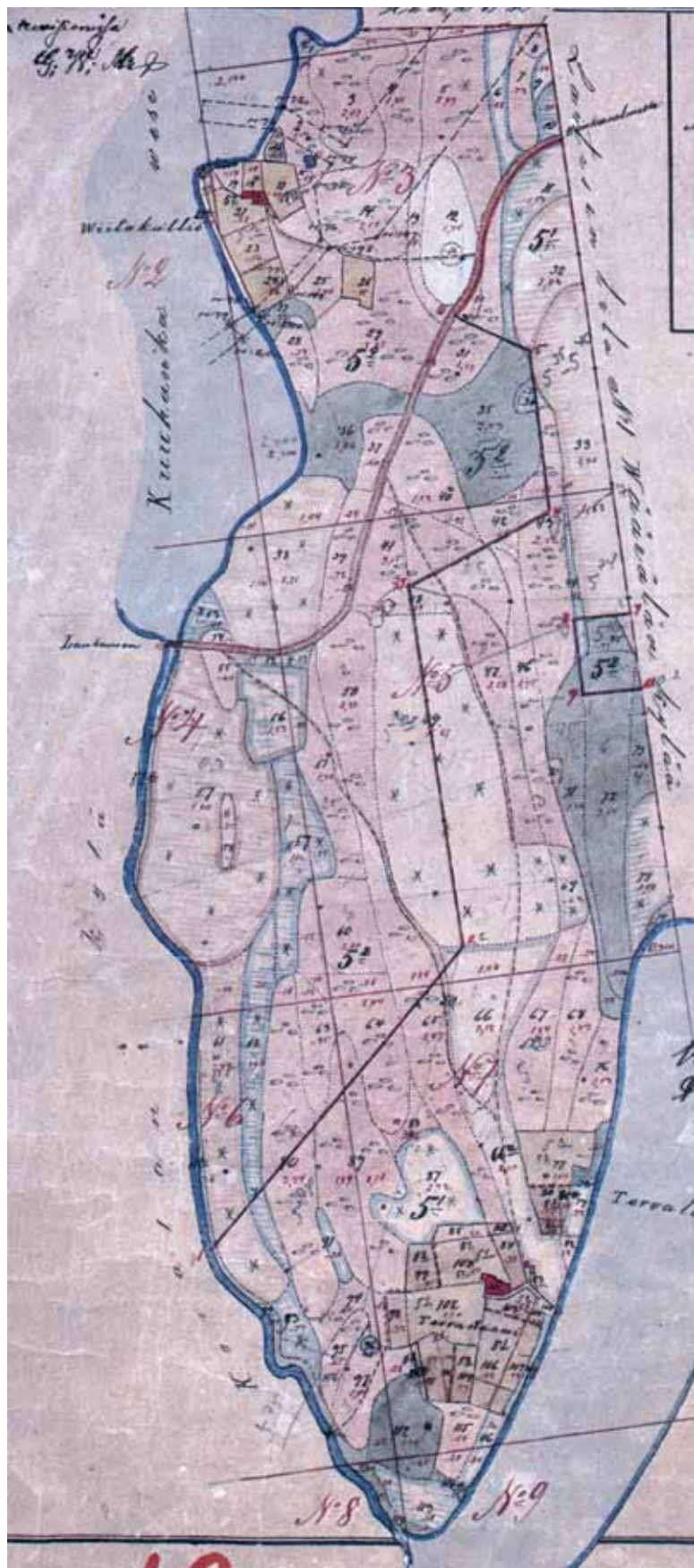
Kun Haapamäeltä rata Jyväskylään ja edelleen Suolahteen valmistui vuonna 1898, tuli ajankohtaiseksi tämän poikkiradan yhdistäminen Kouvola-Mikkeli-Pieksämäki-Kuopio-rataan. Radan jatkamissuunnaksi oli useita vaihtoehtoja, joista kolme oli pitkään esillä. Pohjoisin suunta oli Suolahdesta Rautalammin kautta Suonenjoelle, eteläisin Jyväskylästä Kangasniemen kautta Mikkeliin. Kolmas vaihtoehtoinen suunta oli näiden välissä, Jyväskylästä Hankasalmen kautta Pieksämäelle. Jokaisella vaihtoehdolla oli puolustajansa ja perusteluja löytyi, sillä ymmärrettiinhän rautatien tuomat kehitysmahdollisuudet.

Hankasalmen onneksi kymmenisen vuotta kestäneen pohdinnan ja selvittelyn jälkeen asia ratkesi Pieksämäen suunnan eduksi vuonna 1912. Sotilaalliset näkökohdat ja reitin lyhyys korostuivat päätöksenteossa. Han-

kasalmella rata rakennettiin Niemisjärven pohjoispään ja Kuuhanaveden sekä Ison-Virmaan eteläpään kautta.

Radan rakennustyöt alkoivat vuoden 1913 syksyllä ja maailmansodan syttymisen jälkeen vuonna 1914 niitä kiirehditettiin, koska pelättiin vihollisen hyökkäystä Suomen kautta, jolloin Pietari-Riihimäen rata olisi ollut uhattuna ja haluttiin toinen turvallisempi yhteys länsirannikolle sisämaan kautta.

Kartta vuodelta 1892 Viitakallion ja Tervaniemen maa-alueista, Viitakallion tiluksille on myöhemmin vuonna 1914 merkitty katkoviivalla rautatiealueen rajat. Jyväskylän- Pieksämäen maantietie kulkee suunnilleen nykyisen kylän päätien paikalla. Maantie ylittää kartan pohjoisosassa Viitakallion rajan Salen myymälän takana puistossa olevan ojan vaiheilla. Etelässä se kulkee nykyisen Tervaniementien suuntaan ja kääntyen lounaaseen kohti Tervajokea suunnilleen nykyisen urheilukentän vaiheilla.

Vilho Pietiläinen tarttuu tilaisuuteen

Radan suunnan ja rakennuspäätöksen varmistuttua Hankasalmen eduksi jo kokenut sahateollisuuden harjoittaja, liikemies Vilho Pietiläinen osti Hankasalmen Niininiemen kylästä Viljam Mannisen omistaman Viitakallion tilan vuonna 1913. Rautatie oli suunniteltu kulkemaan tilan maiden kautta ja Hankasalmen asema sijaitsemaan myös sen alueella. Sahateollisuutta ajatellen paikka oli raaka-ainekuljetusten kannalta sopiva, sijaitsihan se Kuuhankaveden suojaisan lahden rannalla Tervajoen suulla.

Vesistö tarjosi tukkien hankinnalle ja kuljetukselle mahdollisuuden melkein koko Hankasalmen alueelta. Rautatie tulisi puolestaan varmistamaan tuotteiden toimittamisen asiakkaille kotimaahan ja ulkomaille. Kauppa oli ostajalle edullinen, koska Manninen oli halukas luopumaan tilastaan, sillä hänen parhaat viljelysmaansa näyttivät jäävän tulevan rautatien alle.

Viitakallion tila oli kooltaan 80 hehtaaria käsittäen suurimman osan Tervajoen itäpuolta ja nykyisen asemankylän keskustaajamaa. Viljelystilana se oli kuitenkin vaatimaton. Peltoa oli vajaat neljä hehtaaria. Tila oli myös vuosien kuluessa useasti vaihtanut omistajaa, mistä voi päätellä, ettei sen pito ollut kannattavaa.

Monitoimimies Pietiläinen

Rautalammin, myöhemmin Konneveden, Hytölän kylän Pietilänniemessä sijaitsi Perintö-Pietilän talo, joka oli ollut saman suvun hallussa ainakin 1700-luvun alusta. Talon omistamaa Ilvesniemi-nimistä torppaa isännöi 1800-luvun lopulla Juho Pietiläinen. Hänen kuoltuaan yksikään neljästä pojasta ei jäänyt kotitalolle maata viljelemään, vaan heidän mielenkiintonsa suuntautui teknisen kehityksen luomiin liiketoimintamahdollisuuksiin.

Toiseksi vanhin veljeksistä, vuonna 1882 syntynyt Vilho Pietiläinen aloitti liikemiehen uransa heti koulun käytyään. Hän harjoitti yhdessä vanhemman veljensä Johan Jakobin kanssa laivaliikennettä mm. Aura nimisellä laivalla, jolla tehtiin kirkko- ja huvimatkoja Konnevedellä vuodesta 1906 lähtien.

Vuonna 1909 veljekset perustivat liikemies Otto Hyvärisen kanssa höyrysahan Konneveden ja Keiteleeseen väliselle kannakselle, Temintaipaleelle. Ajatuksena oli hyödyntää molempia järviä. Varsinainen saha rakennettiin Konneveden rannalle, mistä oli saatavissa paremmin puuta. Varastoalue ja satama taas perustettiin Keiteleeseen rannalle, josta oli yhteys rautateille Suolahteen. Välillä oli 600 metriä leveä kannas, jolla liikennöi sahan oma "rautatie". Sahatavarakuormia vetivät hevoset. Vesikuljetus Suolahteen tapahtui proomuilla, joita hinasi sahan oma Elli-laiva. Sahan lisäksi alueella oli höyläämö ja mylly. Suunnitelmissa oli myös vaneritehtaan rakentaminen, mutta veljesten mielenkiinto suuntautui jo muualle. Saha vaihtoi omistajaa ja

Pietiläisten perhekuva 1920-luvulta: vas. isä Vilho, tyttäret Irja, Eeva ja Helvi sekä äiti, Elina.

lopetettiin myöhemmin konkurssin seurauksena 1930-luvun alussa.

Hankasalmen sahalaitoksen omistajanakaan Vilho Pietiläisen liiketoiminta ja harrastukset eivät rajoittuneet ainoastaan sen johtamiseen. Hän omisti myllyn Sotkamossa ja liuskekivilouhoksen sekä hiomakivitehtaan Paakkolassa. Pietiläinen oli yksi Suolahteen vuosina 1918–1920 rakennetun vanneritehtaan perustajista ja kuului sen johtokuntaan. Hän oli myös veljensä kanssa asentanut Niemisjärvelle Janholan voimalaitoksen vuonna 1915.

Hankasalmella Pietiläinen osallistui innokkaasti seuraelämään ja oli tukemassa laajenevan asemankylän kehitystä. Hän osallistui aseman nuorisoseuran talon rakennustalkoisiin antamalla sille tontin ja rakennustarpeita. Hänen aloitteestaan ja johdolla rakennettiin höyrylaiva, joka liikennöi aseman ja kirkonkylän välillä vuosina 1920–1926 kuljettaen kahdesti päivässä matkustajia ja tavaraa junan saapumisaikoihin.

Pietiläinen omisti Hankasalmen ensimmäisen auton jo 1920-luvun alussa. Autollaan hän suoritti myös tärkeitä kuljetuksia. Esimerkiksi vuonna 1922

hän kuljetti piispaa Konneveden kirkon vihkiäisiin. Ystäviensä ja perheensä kanssa hän teki autoilla pitkiäkin matkoja käyden Imatralla ja jopa Petsamossa asti. Nämä matkat vaativat kestävyyttä sekä autolta että matkustajilta, kun maantietkään eivät olleet vielä kehuttavassa kunnossa. Hänen kerrotaan opettaneen myös Hankasalmen ensimmäisen linja-autoyrittäjän Vilho Korhosen ajamaan autoa.

Pietiläinen seurasi maailman tapahtumia hankkimalla kirjallisuutta ja tilaamalla sanoma- ja aikakauslehtiä. Hän harrasti ampumista, matkustelua ja valokuvausta. Nuorisoseuratyö oli myös lähellä miehen sydäntä. Lisäksi Pietiläinen toimi aktiivisesti Säästöpankin ja Osuuskaupan luottamustehtävissä. Hän oli suojeluskunnan perustajajäseniä 1918.

Kauniilla paikalla Kuuhanaveden rannalla sijaitsevassa Pietiläisten asunnossa vieraili ja majoitui monia kulttuuripersonia. Eino Leinonkin kerrotaan käyneen kerran. Usein nähty vieras oli Keski-Suomen kotiseutulaulun kirjoittaja Martti Korpilahhti. Sää "kirkkaus Keuruun ja Kuuhankaveen" lie-neekin perua näiltä käynneiltä.

Jo Temintaipaleella ollessaan Vilho Pietiläinen

Viitakallion päärakennus 1920 luvulla.

Vilho Pietiläinen ja tiettävästi Hankasalmen ensimmäinen auto, takapenkillä istumassa rouva Elina Pietiläinen, seisomassa Martta Hämäläinen ja Helmi Laitinen. Kuvattu kirkonkylässä nykyisen vanhustentalon Aurinkolan kohdalla 20-luvun alussa.

tutustui tulevaan vaimoonsa, lankonsa omistamaa kauppaa hoitaneeseen Ida Elina Puraseen, jonka kanssa hän avioitui vuonna 1913. Myytyään Hankasalmen sahan Pietiläinen muutti vaimonsa ja kolmen tyttärensä kanssa Jyväskylään ja rakennutti vielä useita sahoja. Viimeiseksi hän perusti Kuusan sahan Laukaaseen, ja toimi sen johtajana kuolemaansa saakka vuoteen 1949.

Paikkakunnan merkkihenkilönä Pietiläisen tekemisistä liikkui monia tarinoita. Kerrotaan, että josain pitäjän toisella laidalla oli pidot, joihin myös sahanomistaja Pietiläinen osallistui vaimonsa kanssa. Kun kotiinlähdön aika koitti, käynnisti Pietiläinen auton ja odotteli aikansa vaimoan, joka oli jäänyt keskustelemaan ystäviensä kanssa. Vaimo viipyi ja kone kävi, vihdoinkin Pietiläinen kyllästyi odottamiseen ja lähti matkaan ilman rouvaa. Myöhemmin yöllä tämä sitten saapui kotiin saatuaan kyydin jonkin naapurin hevosella. Pietiläinen itse oli jo nukkumassa. Arvata saattaa, että hän herättyään sai osakseen melkoisen moiteryöpyn, jossa käytiin läpi monenlaisia asioita, sillä varmaan rouva oli suunnitellut sanottavaansa istuessaan vaappuvilla kärryillä yön pimeydessä. Viimein hän kuitenkin päätti esityksensä aprikoiden, miten hän oli moiseen mieheen hairahtunut, kun kosijoita oli ollut kuitenkin useita. Silloin Pietiläinen huomattuaan, että jotain kai olisi hänenkin puolestaan lausuttava, oli yksikantaan todennut: "Mutta minä en olisi saanut ketään muuta kuin sinut!".

Hankasalmen sahalaitos 1920-luvulla.

Teollinen toiminta alkaa

Muutettuaan Hankasalmelle Pietiläinen aloitti sahan rakentamisen. Tarkkaa sahauksen aloitusaikaa ei ole tiedossa. Kuitenkin ensimmäisen teollisuustilaston tehdyn, vuotta 1916 koskevan, ilmoituksen mukaan sahalla oli yksi kehysaha. Tiilen poltosta on kuitenkin tietoja ainakin vuodelta 1915, joten voi olettaa sahauksen käynnistyneen ainakin jossakin mitassa jo tuolloin.

Pian tämän jälkeen rakennettiin kaksi kivi-para käsittävä mylly ja sähkölaitos, josta toimitettiin virtaa lähiseudun valaistukseenkin jonkin verran. Omia laitoksia varten oli viisi sähkömoottoria. Sahan toimintaa rajoitti kulkyhteyksien puuttuminen ennen rautatien valmistumista.

Rautatietä päästiin hyödyntämään vuonna 1918, kun ensimmäinen juna kulki helmi-

kuussa Pönttövuoren tunnelista läpi. Rata kuitenkin lienee alkuvuodesta ollut enimmäkseen sotilaskäytössä kansalaissodan aikana. Rautatie mahdollisti tuotteiden toimittamisen oman pitäjän ulkopuolelle ja sahan tuotanto kasvoi noin 500 standartin tasolle vuodessa. Vuonna 1923 tuotevalikoima monipuolistui höyläämön rakentamisen myötä.

Pietiläisen teollisuuslaitokset edustivat ajalle tyypillistä maaseudun monialayritystä. Kun oli olemassa voimakone, sen ympärille luotiin monenlaista tuotantoa. Keskityttiin tuotteisiin ja palveluihin, joilla oli kysyntää lähiseudulla ja kuljetusmahdollisuuksien parantuessa laajemminkin kotimaassa ja ehkä jonkin verran viennissäkin. Viljan jauhatus turvasi osaltaan työllisyyttä ja tuloja ympäri vuoden.

Tiilitehdas syntyi sahan yhteyteen

Tiilien polttoa oli Hankasalmella harjoitettu jo aikaisemminkin, mutta teolliset mittasuhteet se saavutti, kun sahan yhteydessä aloitti toimintansa vuonna 1915 koneellinen tiilitehdas. Tehdas sijaitti sahan läheisyydessä, ja tiilien raaka-aineena tarvittava savi nostettiin samoilta tienoilta. Tiilien poltossa tarvittava lämpö tuotettiin sahauksen sivutuotteena saatavilla pinnoilla ja rimoilla, jotka olisi jouduttu hävittämään muutenkin polttamalla, sillä niille ei ollut juurikaan teollista käyttöä.

Vaikka puhutaan tehtaasta, tiilien valmistus oli pitkälti käsityötä. Tiilimassa, johon saven lisäksi tarvittiin hiekkaa ja vettä, sekoitettiin konevoimalla toimivassa ”myllyssä”, jossa oli pystysuora pyörivä akseli. Se oli varustettu yläosastaan vaakasuoraan pyörivillä siivillä, jotka sekoittivat tietyssä suhteessa annostellun saven, veden ja hiekan. Tämän pyöreän noin metrin läpimittaisen säiliön pohjalla oli pystysuunnassa olevat siivet, jotka tehostivat sekoittamista ja työnsivät valmiin tiilimassan sivussa olevasta putkesta pötkynä ulos. Tiilimassan sekoitusmyllyä käytti aluksi kuuden hevosvoiman sähkömoottori, joka sai virtaa sahan omasta generaattorista.

Tämä pötky katkottiin pätkiksi ja kärrättiin tiilenlyöntipöydälle, jossa pöydän molemmilla puolin työskentelivät ”leipurit”. He täyttivät tiilimuotit, joihin tiilet valettiin. Tiiliahiot kuljetettiin rullavaunuilla tiilivajoihin kuivamaan. Riittävästi kuivuneet tiilet kärrättiin edelleen tiiliuuniin, jonne ne ladottiin,

kulkuaukko muurattiin umpeen ja yläpuolella olevista luukuista täytettiin tulipesät rimoilla, uuni sytytettiin ja tiilien polttaminen saattoi alkaa. Tiiliuunien vedon tehostamiseksi laitoksessa oli korkea savupiippu, joka näkyy vielä joissakin VR:n aikana otetuissa valokuvissa, vaikka tehdas oli jo lopettanut toimintansa. Valmiita tiiliä ei tavallisesti varastoitu, vaan ne lastattiin suoraan rautatievaunuihin ja lähetettiin asiakkaille.

Tiilien tuotanto oli ennen rautatien valmistumista vaatimatonta. Vuonna 1917 tehdas tuotti tiiliä noin 150 000 kappaletta. Työntekijöitä oli kesäaikana yhdeksän, joista neljä oli naisia. Vuonna 1918 tuotettiin vain 40 000 tiiltä viiden henkilön voimin. Tällöin varmaan juuri käyty kansalaissota vielä häiritsi tuotantoa. Seuraavana vuonna yllettiin jo 200 000 tiilen tuotantoon, ja tällöinhän tiiliä oli mahdollista toimittaa jo rautateitse kauemmaksikin.

Vuonna 1920 tiilien tuotannoksi on ilmoitettu 400 000 kappaletta ja työväkeäkin on ollut kymmenen miestä ja kahdeksan naista. Seuraavana vuonna tiilien tuotanto on ollut 300 000 kpl ja ilmoituksessa mainitaan, että tehdas on käynyt koko tiilenlyöntikauden keskeytyksettä. Tämä tarkoittaa sulan maan aikaa, sillä lämpötilan ollessa pakkasen puolella ei toimintaa voitu jatkaa. Vuosittain tarvittavan tiilisaven nostamiseen tarvittiin noin 10 aarin maa-alue. Noston yhteydessä syntyneitä savihautoja oli nähtävissä vielä 1960-luvulla nykyisen sahan parkkipaikan vaiheilla.

*Tiilentekijöitä Pietiläisen aikaan 20-luvulla.
Vas: Lempi Ollikainen, (-), (-), Ida Ritvanen,
Martti Kolehmainen, Elsa Kivinen, August Rit-
vanen, Ville Matilainen, Vihtori Hänninen, Olli-
kainen.*

Tiilien valmistukseen kelpaavalla savella oli tarkat laatuvaatimukset. Siinä ei saanut olla liiaksi mukana karkeita aineksia, eikä myöskään hienoa hiesua. Kokeneiden tiilenpolttajien kerrottiin selvittäneen saven kelpoisuutta tiilenpolttoon muun muassa pureskelemalla sitä suussa. Hampaissa narskuva savi ei kelvannut, sillä siinä oli liiaksi hiesua.

Höyrykoneella alkuun

Sahalaitoksen voimanlähteenä oli alun perin 35-hevosvoimainen höyrykone. Se käytti 25 kilowatin sähkögeneraattoria, josta saatiin sähkövirtaa kehyssahaa käyttävälle 10 hevosvoiman sähkömoottorille. Ensimmäisen vuosi-ilmoituksen mukaan on sahattu 27 000 tukkia, joiden ostohinnaksi ilmoitetaan 35 000 markkaa. Sahatavaraa on valmistettu 300 standarttia (1 std.=4,672 m³), jonka myyntiarvoksi on ilmoitettu 75 000 markkaa. Työpalkkoja on maksettu 15 050 mk. Näiden lukujen valossa saha on ollut ilmeisesti kannattava heti toimintansa alussa. Työntekijämäärä on kesäaikana ollut suurimmillaan 22 henkilöä. Sahan myös todetaan seisseen 138 päivää raaka-aineen puutteessa.

Seuraavana vuonna laitoksella oli toiminnassa jo 60-hevosvoimainen imukaasumoottori. Nämä moottorit olivat harvakäyntisiä suurella vauhtipyörällä varustettuja massiivisiä koneita, joiden tarvitsema imukaasu tuotettiin polttamalla sahausjätteitä kaasukehittimessä, jolloin syntyi palavaa, pääasiassa hiilimonoksidi- eli häkäkaasua. Samantapaista tekniikkaa käytettiin myöhemmin sotien aikaan autojen "häkäpöntöissä". Imukaasumoottoreita käytettiin sahateollisuudessa jonkin verran voimanlähteenä höyrykoneiden ohella. Tämä moottori käytti 40 hevosvoiman

*Pietiläisen sahan henkilöstöä 1920 luvulla.
Kuvasta tunnistettu: keskirivissä vasemmalla osittain näkyvissä Juho Nikonen, hänestä oikealle viidentenä Kalle Kinnunen, hänen edessään Anna Liukkonen, hänestä toinen oikealle Silja Matilainen, takarivissä oikealla Erkki Simpanen, takana ikkunan oikealla puolella Riku Veenkari, edessä oikealla työnjohtaja Tilander, vieressä Olli Puolakka, hänen takanaan Aati Siitari.*

sähkögeneraattoria, josta virtaa saatiin konekohtaisille moottoreille.

Vuonna 1922 sahattiin 30 000 tukkia, joista saatiin sahatavaraa 500 standarttia. Seuraavana vuonna tehtiin vain vuokrasahausta, johon tarvittiin 80 000 tukkia.

Vuonna 1924 vuokrasahattiin Valtion Rautateille 30 000 tukkia. Todennäköisesti myös edellisenä vuonna oli sahattu samalle asiakkaalle. Omaan lukuun sahattiin 10 000 koivutukkia joista valmistettiin koivukeppejä 230 standarttia. Nämä toimitettiin todennäköisesti Englantiin kehruupuolien raaka-aineiksi. Vuonna 1925 sahattiin koivua 22 000 kappaletta ja ”pihkapuita” 20 000 kappaletta. Koivukeppejä valmistettiin 310 standarttia ja lankkuja sekä lautoja 282 standarttia.

Tukit hankitaan lähialueelta

Tuolloin käytetyt tukkimäärät ovat nykymitoin olleet enimmillään noin 20 000 kuutiometriä vuodessa. Kovin laajaa hankinta-aluetta ei siis tarvittu, vaikka kaskiviljelyn ja harsintahakkuiden jäljiltä tukkien kertymä on varmaan nykyaikaan verrattuna ollut selvästi pienempi.

Pietiläisen aikana tukkeja ei varastoitu talven varalle, joten saha kävi täydellä teholla vain sulan veden aikana. Talvella toiminta oli

katkonaisempaa, kun oltiin tukkien hevoskuljetuksen varassa, kuten ainoa käytettävissä oleva kuva talvisesta sahasta kertoo.

Sahalle tukkeja voitiin kuljettaa uittamalla Vanajanjärvestä Armisveden, Suoliveden ja Hankaveden kautta Kuuhankaveteen. Myös Tervalammen ympäristöstä hankitut tukit voitiin uittaa Tervajokea pitkin aivan sahan eteen. Uitot kuitenkin rajoittuivat lähivesistöihin.

Asuntorakentamista ja tonttikauppaa

Pietiläinen rakensi edustavan asuinrakennuksen radan länsipuolelle Kuuhankaveden rannalle. Samoihin aikoihin syntyi myös joitakin asuntoja työntekijöiden tarpeisiin. Ne asettuivat nykyiselle kartalle suunnilleen seuraavasti: ”Kärkölä” jalostuksen parkkipaikan vaiheille, ”Myrylä” korjaamon tienoille, ”Ilola” korjaamon portin luokse ja ”Peltola” lajittelulaitoksen päädyn paikkeille.

Varsinaisen teollisuusalueen ulkopuolella olevia maita myytiin liike- ja asuntotonteiksi. Tilan pohjoisosassa sijaitsevia alueita ostivat mm. VR, säästöpankki ja osuuskauppa. Maantien eteläpuolella olevan 47 hehtaarin metsäalueen osti kauppias Otto Aalto 1920-luvun alussa. Haarlan paperitehdas osti sahan pohjoispuolelta Kuuhankaveden rannalta 2,6

Tilastotietoja vuodelta 1916.

Toiminimi: *Rautasalmen Hoivupuoli*
Rautasalmen kaupungissa (pitäjässä) *Rautalammin* kihlakuntaa *Kuuspin* lääninä.
 Omistaja *Wille Piiriläinen* Liikkeen laatu *rahaus liike*
 (Pieniä laitoksia varten): Ottaako omistaja itse osaa työntekoon (kyllä tai ei): *kyllä*

Palkalla olevat työntekijät.

	Alle 15 vuoden.		15 ja 18 v. välillä.		Yli 18 vuoden.		Yhteensä.	
	Miehiä.	Naisia.	Miehiä.	Naisia.	Miehiä.	Naisia.	Miehiä.	Naisia.
1 p:nä tammik.							5	
1 » helmik.							7	
1 » maalisk.							7	
1 » huhtik.							12	
1 » toukok.							12	
1 » kesäk.							22	
1 » heinäk.							22	
1 » elok.							22	
1 » syysk.							22	
1 » lokak.							8	
1 » marrask.							6	
1 » jouluk.							6	

Työpaikkoja on vuoden kuluessa maksettu yhteensä *15 050* Smk.

Käyttövoima.

	Suoranäköisen tehdaskäyttöön.		Sähkögeneraattorien käyttöön.		Höyrykattiloita, lukumäärä.
	Mootto- reija.	Hovos- voimia.	Mootto- reija.	Hovos- voimia.	
Vesirattaita					luku <i>1</i>
Vesiturbiineja					ntalipinta <i>35</i> m ²
Höyrykoneita		<i>35</i>			Sähkögeneraattoreja, luku <i>1</i>
Höyryturbiineja					kilowattia <i>25</i>
Kaasu- tai petroolimoottor.					Sähkömoottorija, jotka saavat virtaa saman teollisuushallituksen gene- raattorista.
Sähkömoottorija					luku <i>1</i>
Muunlaatuista moottorija					hovosvoimaa <i>10</i>

Muisti! Jos koneen voima ei ole tarkalleen ilmoitettavissa, annettakoon ainakin likimääräinen tieto siitä.

Kulutettuja raaka-aineita ja puolivalmisteita.

Erikslaisia raaka-aineita.	Ulkomaisia.		Kotimaisia.	
	Määrä.	Osavah- tola paikkakun- nalla, Smk.	Määrä.	Osavah- tola paikkakun- nalla, Smk.
Pääasiassa raaka-ainelajit ja puolivalmisteet ilmoitetaan sekä määrältään että arvoltaan.				
<i>ostettu tölkeä</i>			<i>279,11</i>	<i>337,00</i>
Muut raaka-aineet ilmoitetaan arvoltaan.				

Uutisrakennuksia vuoden varrella *ei ole*

Muu henkilökunta keskimäärin.

	Miehiä.	Naisia.
Insinöörejä, piirustajia ja työnjohtajia		
Konttorihenkilökuntaa		

Tehtas perustettiin tai erioikeudet myönnettiin tehtaalle vuonna *1913*

Jos tehtaankäyttö vuoden kuluessa on ollut keskeytyneenä, ilmoittakaa kunkin työnsäsaamisen syy sekä kuinka monta päivää kukin niistä on kestänyt:

sisimmät 138 päivää rautasalmen puuttuessa

Työkoneita ja uuneja.

Lukumäärä.	Lukumäärä.
Masuneja.	Konepajan työkoneita.
Hiiliuuneja.	Kiviparia myllyissä.
Martinuuneja.	1 Raamia sahoissa.
Putlausuuneja.	Hiomokoneita.
Kupu-uuneja.	Selluloosakoittimia.
Fr. Comt-uuneja.	Paperikoneita.
Höyryvasearoita.	Varpoja.
Vesivasearoita.	Kutomakoneita.
Muita koneell. vasearoita.	
Valesipajoja.	
Laivatelakkoja.	
Kuivatelakkoja.	

Valmisteita.

Eri valmistelajit.	Määrä.	Myyntiarvo paikkakunnalla, Smk ¹⁾ .
Päätuotteet ²⁾ .		
<i>Laukku ja kaudat</i>	<i>300 kaudat</i>	<i>757,00</i>
Sivutuotteet.		
Toimitustuotteet: työpalkka		

hehtaarin varastoalueen samoihin aikoihin. Näiden lisäksi myytiin maata asuntotonteiksi yksityisille.

Tuli tuhoaa laitoksen

Sahoilla tulipalot olivat jatkuvasti uhkana niiden rakenteen, voimalähteiden ja sahauksessa kertyvän puupölyn vuoksi. Pietiläisenkin sahalla sattui pieni tulipalo jo vuonna 1917 imukaasukehittimen puuvarastossa. Kerrotaan, että Pietiläisen palvelija oli huomannut palon ja hälyttänyt talonväen. Palo onnistuttiin sammuttamaan sahan omalla paloruis-kulla, joten suurilta tuhoilta vältyttiin.

Myös vuonna 1920 sattuneen palon vuoksi saha joutui seisomaan korjausten takia neljä kuukautta. Mylly ja sähkölaitos paloivat vuonna 1925 eikä niitä rakennettu uudelleen. Pahin tulipalo sattui vuonna 1927, jolloin koko saha tuhoutui vain 11 toimintavuoden jälkeen.

Pietiläinen lienee aluksi suunnitellut rakentavansa sahan uudelleen, mutta luopui ajatuksesta ja päätti myydä koko yrityksen Puulaveden Puutavara Oy:lle.

PUULAVEDEN PUUTAVARA OY RAKENTAA SAHAN UUELLEEN (1927–1930)

Suhdanteet siivittävät sahan uudelleenrakentamista

Sahatavaran menekki oli hyvä 1920-luvun jälkipuoliskolla, ja niinpä Puulaveden Puutavara Oy kiinnostui Pietiläisen teollisuuslaitoksista ja ostikin ne vuoden 1927 kesällä. Varmaan uutta omistajaa kiinnosti myös sahauspaikan sijainti aivan rautatien välittömässä läheisyydessä. Paikallisjohtajaksi tuli Valdemar Ikonen.

Uusi yrittäjä aloitti välittömästi sahan rakentamisen palaneen tilalle. Rakennustöiminta edistyi nopeasti, ja sahaus käynnistyi jo seuraavana kesänä. Uuden sahan rakentamisen vauhtia kuvaa tarina, jonka mukaan rakennustelineeltä pudonnutta naulalaatikkoa ei haettu takaisin, vaan avattiin uusi ja entinen sotkeentui jalkoihin.

Sahatavaran menekki oli hyvä, mutta sitä ei aluksi päästy hyödyntämään, sillä vuonna 1928 sahalla oli käynnissä vain yksi kehysaha. Pian kuitenkin saatiin toinenkin kehä käyntiin, ja suunnitelmissa oli asentaa vielä yksi lisää nähtävästi nelisahauslinjaksi, kuten konesijoittelusta voi päätellä. Sahan vuosituotannoksi oli suunniteltu 3 000–5 000 standarttia. Näihin lukuihin ei lyhyen toimintakauden aikana ylletty, sillä vuonna 1928 ilmoitettu vuosituotanto oli 1 600 standarttia ja seuraavana vuonna 1 250 standarttia. Saha

työllisti kesäaikoina noin 90 henkilöä. Tiilitehdas ja muut toiminnat mukaan lukien työntekijöitä oli parhaimmillaan jopa 150.

Uutta tekniikkaa käyttöön

Tiilistä rakennettuun voimalaitokseen sijoitettiin 250 hevosvoiman höyrykone ja vesiputkikattila, jolla höyry tuotettiin polttamalla sahanpurua ja rimahalkoja. Voima siirrettiin hihnavälitysten ja valta-akselin kautta sahaan. Höyrykone käytti myös 80 kilowatin tehoista sähkögeneraattoria, joka valaistuksen ohella tuotti voiman laitteille, joita ei voitu kytkeä valta-akselikäyttöön. Sahaan tuli kaksi kehysahaa, joista toinen oli 33 tuuman kaksoiskehyssaha. Sillä sahattiin kahta tukkia samanaikaisesti rinnakkain. Kehän molemmille puolille oli rakennettu kuljettimet, joita myöden tukit nostettiin vedestä. Toista pienempää kehysahaa varten oli oma kuljettimensa. Näin sahan päädyssä oli kolme ”transporttia”, kuten niitä myös nimitettiin.

Kaiken sahatavaran särmäys tapahtui yhdellä särmäyssahalla. Myös päiden tasaus suoritettiin sahassa tasapainokatkaisusahalla ja tavara lajiteltiin rullavaunuille, joilla se kuljettiin korkeita lankkusiltaja myöden lautatarhalle tapuloitavaksi. Lautatarha sijaitsi

silloin nykyisten sahatavarakatosten alueella. Pintojen ja rimojen haketusta varten hankittiin hakkuri ja rakennettiin hakesiilo. Haketta myytiin ainakin polttoaineeksi oletettavasti Lievestuoreen sellutehtaalle. On mahdollista, että kuoritusta tukista tehty hake on myös mennyt saman tehtaan sellukattilaan. Polttihakkeen menekki oli kuitenkin katkonaista ja ajoittain jouduttiin pinnat ja rimat katkomaan metrin mittaisiksi polttorimoiksi. Rimot ja tarvittiin myös tiilenpoltossa kesällä ja talvella voimalaitoksella lisäpolttoaineena, kun sahanpurun seassa oli paljon tukkien mukana tullutta jäätä.

Muutakin kehitystyötä tehtiin. Työväen asunnoiksi rakennettiin viisi taloa Jyväskylän tien varteen Rutakosken tien risteuksen lähetyville. Myös tiilitehdas kunnostettiin ja todennäköisesti tiilien polttouuniin tehtiin muutoksia. Mahdollisesti sitä uusittiin, koska piirustus sahan tiilenpoltouunia varten on säilynyt vuodelta 1928. Samana vuonna oli jo toiminnassa myös mylly.

Kohti lamaa

Vuosikymmenen lopulla alkoivat näkyä taloudellisen laman merkit. Vuonna 1929 sahatavaran hinnat romahtivat ja seuraavana vuonna vienti pysähtyi kokonaan. Sahateollisuus törmäsi menekkivaikeuksiin. Puulaveden

Hankasalmi sai uuden sahatteollisuusyrittäjän

Kangasniemellä 1852 syntynyt kauppias ja monialayrittäjä Matti Ikonen perusti vuonna 1882 Kangasniemen kirkolle höyrykoneen voimalla toimivan Santalan sahan. Vuonna 1916 saha siirtyi hänen poikansa Vilho J. Ikonen omistukseen. Vuonna 1922 perustettiin Puulaveden Puutavara Osakeyhtiö, josta tuli sahan uusi omistaja. Hallituksen muodostivat Vilho J. Ikonen, Valdemar Ikonen ja nimismies N. J. Langinkoski. Yhtiön toimitusjohtajaksi tuli Jalmari Vartiainen Mikkelistä.

Sahan vuosituotanto oli 1 500–2 000 standarttia vuodessa. Sahatavara kuljetettiin sahan oman laivan hinaamalla proomuilla Mikkelin Otavaan, jossa se lastattiin rautatievaunuihin. Vuonna 1928 Puulaveden Puutavara Osakeyhtiössä suoritettiin uudelleenjärjestelyjä, joiden jälkeen yhtiön muodostivat Vilho J. Ikonen, Valdemar Ikonen ja Jalmari Vartiainen. Valdemar Ikonen kotipaikaksi mainittiin tuolloin Hankasalmi.

Valdemar (Valle) Ikonen oli alkujaan maanviljelijä Kangasniemen Hokan kylästä. Hän oli Matti Ikonen vaimon Tildan sukulaispoika. Hän oli kerran kysynyt Matti Ikoselta saisiko hän ottaa Ikonen sukunimekseen, johon Matin kerrotaan vastanneen: ”Ota mikä hyvässä”.

Valdemar oli myöhemmin mukana useissa Vilho J. Ikonen liikeyrityksissä. Toimiessaan Hankasalmen sahan johtajana hän asuikin tietävästi asemankylällä. Hänellä oli myös maatila Haapajärvellä. Pohjanmaalla hän oli aloittanut hiomakivien valmistuksen Tervolan pitäjältä tuotetusta kivistä. Viime sotien aikana hän toimi Kangasniemen kansanhuollon johtajana.

Lastaushinnat ..... sahalla per 100 kpl.

Suuruus.	Hinta	Suuruus.	Hinta	
4x9	19:50	1 1/2x6	6:40	Toiselta pohj.lasat.25% lis.
x8	19:-	x5 1/2	5:90	Kärrätessä " 100% "
x7	18:50	x5	5:50	
x6	18:-	x4 1/2	5:30	
3x11	18:-	x4	4:70	
x9	16:50	1 1/4x9	7:90	Katonpurusta kun laudat pannaan
x8 1/2	16:-	x8	7:10	vaunulle 10:- katolta.
x8	14:50	x7	6:60	riinkkojen katoista harkinnan
x7	12:30	x6	5:80	mukaan 2:- - 10:-
x6	10:70	x5 1/2	5:40	
x5 1/2	10:-	x5	4:90	Kattokuorman lastauksesta tapu-
x5	9:20	x4 1/2	4:50	liin 10:- katolta.
x4 1/2	8:40	x4	4:-	
x4	8:10	1",7/8x9	6:-	
2 1/2x8	11:50	x3	5:70	Tapulin peitosta 1:- resulla.
x7	10:70	x7	5:20	
x6 1/2	10:-	x6	4:60	
x6	9:50	x5 1/2	4:30	Kattokuorman otosta tapulieta
x5 1/2	8:80	x5	4:-	10:- katolta.
x5	8:-	x4 1/2	3:80	
2x9	10:50	x4	3:60	Katonteosta maksetaan 25:- ka-
x8	9:-	x3 1/2	3:50	tolta 2 jatkoksesta ja 30:- 3
x7	8:-	x3	3:40	jatkoksesta.
x6	7:-	3/4x7	4:-	
x5 1/2	6:50	x6	3:80	Vaunun katoista 10:-
x5	6:30	x5 1/2	3:50	
x4 1/2	5:80	x5	3:20	
x4	5:40	x4 1/2	3:-	
x3 1/2	5:-	x4	2:90	H:salmi 24/8 - 29.
x3	4:70	x3 1/2	2:70	
1 1/2x9	8:50	x3	2:50	
x3	7:70			
x7	6:70			

Puutavarallakin oli varastoja, mutta ei rahavaroja, jotka oli si-
dottuna mittaviin uudistuksiin.
Seurauksena oli vuonna 1930
konkurssi. Sahat, kuten omistaji-
en muutkin liikeyritykset, joutuivat
pankin haltuun ja toiminta
Hankasalmen asemalla hiljeni
useiksi vuosiksi.

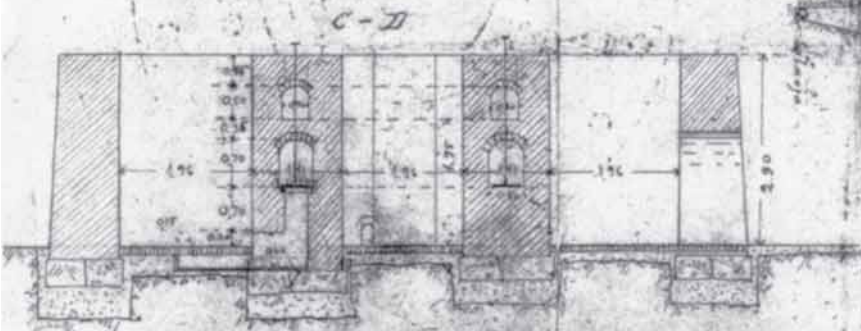
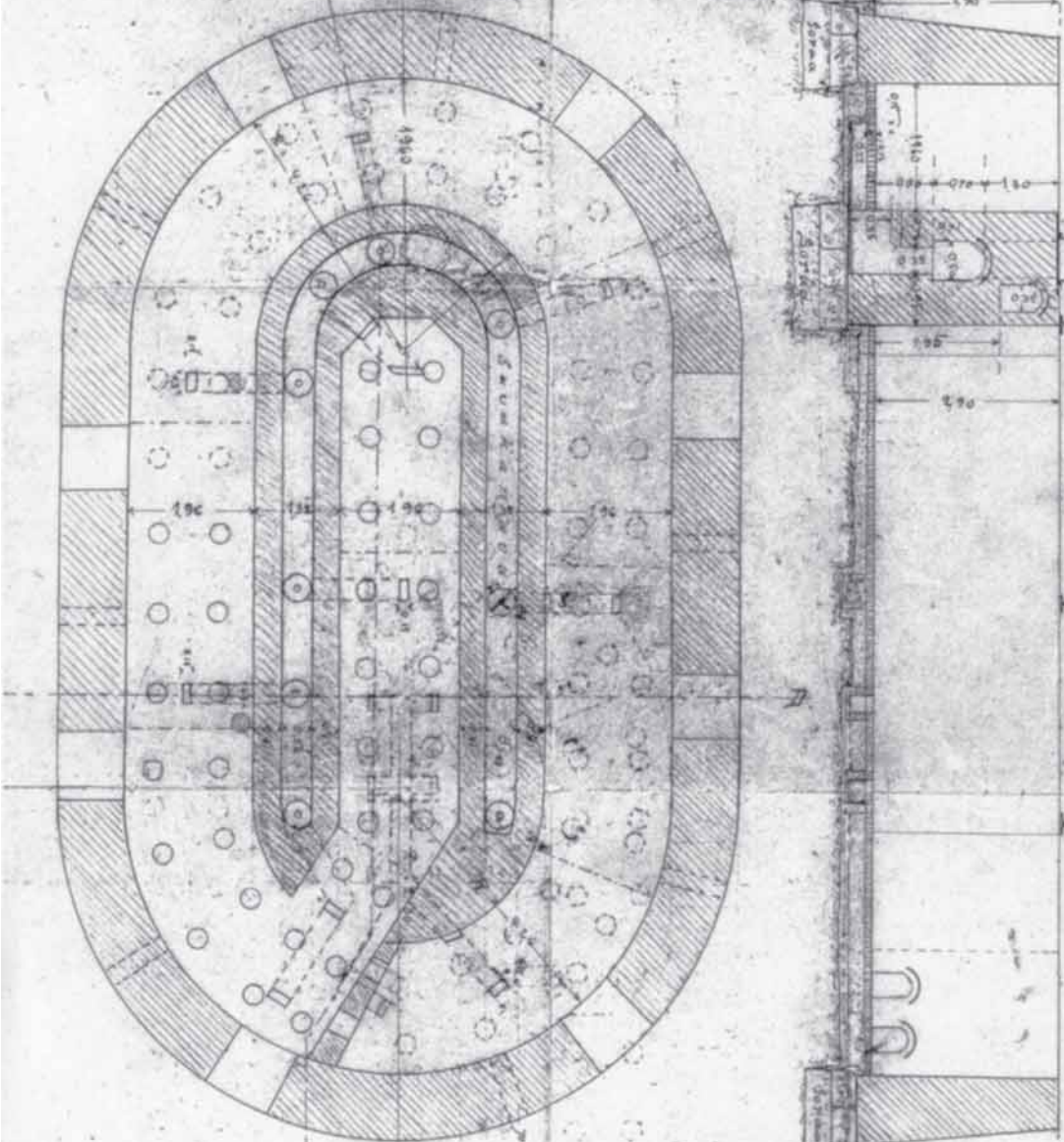
Vaikka tämän omistajan tarina
jäi lyhyeksi, palveli suuri osa sen
rakentamista rakennuksista ja ko-
neista vielä kolmea seuraavaakin
sahuria. Tästä voidaan päätellä,
että saha valmistuttuaan on
edustanut aikansa parasta tek-
niikkaa.

Lastaushinnat
1928

Tiilienpolttouunin pii-
rustus vuodelta 1928

Era-unuz, Hankasalmen Tullillaalla.

A-B

*Ympyrin muotoon
Sivertti Oksanen
Hankasalmella
HELSINKI 1924*

HAUKIVUOREN PUUTAVARA OY:N KYMMENEN VUOTTA (1936–1946)

Saha käynnistetään vuonna 1936

Haukivuoren Puutavara Oy osti konkurssipesältä Hankasalmen sahan vuonna 1936. Saha varten ei perustettu uutta yhtiötä, vaan sitä johdettiin suoraan Haukivuorelta. Vientiin toimitettavat tavarat menivät Haukivuoren sahan kauppohenkilöiden yhteydessä ja yhtiön laivamerkeillä. Puunhankinnan hoiti myös Haukivuoren sahan metsäorganisaatio.

Ennen konkurssia tai konkurssipesän lukuun oli myyty osa koneista, kuten myllyn koneet, hakkuri ja toinen kehysaha. Näiden puutteiden korvaamisen lisäksi muita suurempia investointeja ei tehty todennäköisesti siksi, että Haukivuorella oli samaan aikaan suunnitteilla mittava sahan uudistusprojekti. Myllyä ei enää käynnistetty.

Sen sijaan tiilitehdas käynnistettiin uudelleen, ja se työllisti parhaimmillaan parikymmentä henkilöä. Tiilenvalmistukseen sopiva savi alkoi loppua omalta alueelta, ja sitä aiottiin nostaa maantien toisella puolella olevalta pellolta, mutta ajatuksesta luovuttiin. Tiilenvalmistusta lopetettiin 1937, koska Haukivuoren Puutavaran tytäryhtiö Hausjärvellä, Salpausselän Tiilitehdas Oy, oli pitkälle koneellistettu tehokkaampi laitos, eikä tiilien valmistus käsityönä ollut kannattavaa.

Vuosituotanto oli Haukivuoren Puutavara Oy:n aikana parhaimmillaan noin 2 400 standardtia. Sahatavaran tuottamisen ohella laudoiksi kelpaamattomista sahauspinnoista valmistettiin hakkeen lisäksi myös pientavaraa, kuten laatikkojen ja kaapelikelojen valmistuksessa käytettäviä kimpilautoja. Venekosken voimalaitokselta virtaa saatiin jo tuolloin ainakin valaistukseen, kun oma höyrykone ja generaattori olivat yön aikana pysähdyksissä.

Koko laitos työllisti kesäisin yli sata henkilöä. Sahan johto sijaitsi Haukivuorella. Tuotannosta paikan päällä vastasi aikaisemmin Haukivuoren sahalta työskennellyt Eino Jäppinen ja sodan aikana Läsäkosken lopetetun sahan sahanhoitaja Pekka Piiparinen.

*Saha vuonna 1937, oikealla vielä toiminna-
ssa oleva tiilitehdas, sen ja sahan välissä höylä-
mä varastoinen.*

Saha 30-luvulla

*Kuva vuodelta 1938, taustalla näkyy hakesii-
lo, jonka läpi junarata
kulki. Vasemmalla sa-
han päädyssä ollut kär-
räyssilta, josta valmis
sahatavara kuljetettiin
tarhalle junaradan ylit-
täviä sivuun käännettä-
viä raidepalkkeja myö-
den.*

Pölhöjen sahateollisuuskonserni

Mäntyharjulla vuonna 1888 syntynyt Hjalmar Pölhö oli perustanut vuonna 1918 H. Pölhö & knit -nimisen puutavarakauppaa harjoittavan liikeyrityksen Riihimäelle. Hänen nuorempi veljensä Kalle Heikki Pölhö, joka asui Haukivuorella, hankki sieltä yritykselle halkoja, veistettyjä piiruja ym. puutavaraa.

Vuoden 1920 lopulla veljekset perustivat Haukivuoren Puutavara Oy -nimisen yhtiön, jonka osakkaiksi tulivat myös pankinjohtaja Max Vennäkoski ja isännöitsijä Viljo Tawast. Yhtiö osti amiraali Hjalmar Bonsdorffin omistaman Haukivuoren aseman lähellä Kyyveden rannalla sijaitsevan Hietalan sahan. Uusi yhtiö laajensi sahan toimintaa, ja tuotantomäärä kohosi vuosikymmenen loppuun mennessä 5 000 standarttiin vuodessa.

Toiminta laajeni myös yritysostojen kautta. Vuonna 1930 Pölhöt ostivat Mikkelin maalaiskunnassa Otavassa sijaitsevan konkurssiin ajautuneen Puula Oy:n sahan ja perustivat Otavan Saha Oy:n, jonka suurin osakas oli Haukivuoren Puutavara Oy. Vuonna 1933 yhtiö osti Oy Läsäkoski Ab:n sahan, joka sijaitsi Mikkelin maalaiskunnassa Läsäkosken rannalla, jonka kautta Kyyvesi laskee Puulaveteen. Läsäkosken saha erikoistui sahaamaan yksinomaan koivukeppejä, joiden tuotanto oli 1 200 –1 500 standarttia vuodessa. Koko tuotanto toimitettiin englantilaiselle toiminimelle, joka sorvasi niistä kehruukoneissa käytettäviä puolia.

Oy Läsäkoski Ab:llä oli historiallinen erikoisuus, nimittäin yksinoikeus lohen ja siian kalastamiseen Läsäkoskessa. Kustaa Vaasan ajalta lähtien Läsäkoskella toimi kruunun kalastamo vuotuisen saaliin ollessa 1500-luvun lopulla noin 270 kiloa siikaa ja 170 kiloa lohta. Saalis toimitettiin suoraan kruunulle. Vuonna 1793 kalastusoikeus ostettiin perintöluontoiseksi, ja siitä asti se on seurannut Läsäkosken tilaa. Paikkakunnan maan- ja kalaveden omistajat ovat useaan otteeseen pyrkineet saamaan kumotuksi tämän vanhan ruotsinvallan aikaisen privilegion siinä kuitenkaan onnistumatta.

Uittopuun varassa

Tukit tuotiin sahalle pääasiassa uittamalla kesän aikana ja varastoitiin kesällä avolauttoina vedessä. Myös rautateitse tukkeja toimitettiin ainakin Venetmäen asemalta, josta niitä lähetettiin myös yhtiön muille sahoille.

Sahalla tukkeja varastoitiin talven varalle suomustamalla, joka nimen mukaisesti tarkoittaa tukkien kiskomista rantapenkkaa vasten päällekkäin niin, että vain toinen pää jäi näkyviin vedestä. Näiden varastojen avulla sahausta voitiin jatkaa tammi-helmikuulle. Jonkin verran puita tuotiin talvella myös lähimetsistä hevosilla. Kangasniemen Kauppilan suurimmista taloista ajettiin tukkeja hevosilla sahalle vielä 1930-luvulla. Matkaa kertyi niin paljon, että päivässä ehdittiin viedä vain pari kuormaa.

Muistitiedon mukaan sahaus tapahtui siten, että kaksoiskehällä sahattiin rinnakkain pienempiä tukkeja läpisaheuksena ja suurempia tukkeja pelkoiksi, edelleen toiselle kehälle lankuiksi ja laudoiksi sahattavaksi. Tämä kehä oli nopeampi, joten välillä sahattiin pyöreitä tukkeja läpisaheuksena ja vain joka viides puu oli pelkka. Nämä sahat tunnettiin kansanomaisesti "tupla-" ja "enklaameina". "Tuplaraamalla" oli syöttöpuolella kaksi rinnakkaista vaunua tukkien syöttämiseksi sahaan. Sahassa ei ollut lainkaan ohjausveitsiä, vaan sahatut kappaleet kiinnitettiin vastaan-

ottovaunuihin, joilla ne ohjattiin ulos kehästä ja purettiin käsivoimin särmäpöydälle. Arvata saattaa, että työ oli raskasta ja vaivalloista, kun sahan ympärillä ahtaassa tilassa selvitettiin valmistunutta tavaraa.

Kun suomuksessa olleet ja metsästä suoraan sahaukseen ajettut tukit loppuivat, saha pysähtyi ja suurin osa väestä joutui työttömäksi.

Sotavuosina sahataan pätkittäin

Sota-ajan vaikutus näkyi selvästi sahan toiminnassa. Vuonna 1940, jolloin talvisota oli päätynyt maaliskuussa, ei sahattu lainkaan, vaan saha seisoj koko vuoden. Sodasta johtuen tukkien hankintaan ei talvella ollut väkeä käytettävissä.

Välirauhan talvena 1941 tukkien hankinta taas käynnistyi ja sahaus alkoi keväällä. Jatkosota syttyi kesäkuussa ja sahan tuotannon keskeytti tuolloin "Yleinen kutsunta 17/6 - 16/7 - 41 ja raaka-aineen puute 7/8 - 7/11 - 41".

Sodan jatkuessa sahattiin vain kesäaikoina. Toimintaa vaikeutti raaka-aineen ja ammattitaitoisen työvoiman puute. Isännät eivät mielellään myyneet tukkeja voimassa olevilla säännöstelyillä hinnoilla ja parhaassa työiässä olevat miehet olivat rintamalla. Työntekijät olivat nuoria poikia, vanhempia asepalveluk-

Kevät päätti luppoajan

Kevään tullen toiminta sahalla virisi, kun aloitettiin kuivien tapuleiden purku ja lastaus rautatievaunuihin. Sahatavaran kauppa oli sidottu vuodenaikoihin, koska ulkona tapuleissa tapahtuva kuivatus onnistui vain keväällä ja kesällä. Tavallisesti sahatavaran vientikaupat tehtiin syksyllä ja niistä saaduilla ennakkomaksuilla ostettiin tukit seuraavan kesän sahauksiin. Kauppasopimuksen toimitusehtona olikin tuolloin ”ensi avoveteen”, merihän oli talvella jäässä.

Laivaukset alkoivat yleensä toukokuun puolenvälin tienoilla, jolloin kevään aikana tapulis- sa ollut sahatavara olikin jo laivauskuivaa. Kesällä tavara oli laivattavissa noin kuukauden kuivauksen jälkeen. Elokuussa sahattu tavara ei ehtinyt enää kuivua saman vuoden laivauksiin, vaan jäi odottamaan seuraavaa laivauskautta.

Kun uitto keväällä käynnistyi ja tukkeja saatiin sahalle, niin sahauskin alkoi noin kolmen – neljän kuukauden tauon jälkeen ja väelle riitti taas töitä. Kesäisin saha kävi usein kahdessa vuorossa. Vuonna 1938 saha oli ilmoituksen mukaan ”ollut käynnissä 159 päivää ja 56 yötä”.

sesta vapautettuja miehiä sekä naisia, kuten luvut vuodelta 1943 osoittavat:

Hankasalmen sahan työntekijät vuonna 1943

	Miehet alle 18 vuotta	Miehet yli 18 vuotta	Naiset yli 18 vuotta
1.1.1943	2	4	4
1.4.1943	2	4	4
1.7.1943	8	22	20
1.10.1943	2	7	-

Tuotanto sotavuosina oli 600–800 standardtia vuodessa. Sahatavaran vienti oli mahdollista vain Saksaan ja sen vaikutuspiirissä oleviin maihin. Merkittävän asiakaskunnan tarjosi Lapissa ja Pohjois-Norjassa olevat saksalaiset sotavoimat, joiden rakennelmiin tarvittiin suuret määrät puutavaraa. Tavaraa toimitettiin jonkin verran myös puolustusvoimille ja VR:n tarpeisiin sahattiin mm. rata-pölkkyjä. Sota-ajan muistona sahan teräksisessä savupiipussa oli kaksi kiväärinluodin reikää, sillä läheistä Nujulan rautatiesiltaa vartioineet sotilaspojat olivat harrastaneet siihen tarkkuusammuntaa.

Sotien jälkeen sahan omistaja vaihtui. Valtion Rautatiet osti sahan vuonna 1946 vuokrattuaan sitä vuoden verran. Muilta osin Pöhlhön yhtiö siirtyi vuonna 1950 Oy Waldhof Ab:n omistukseen.

VALTIONRAUTATIET SAHANOMISTAJANA (1946-1962)

Valtionrautatiet, VR, oli ennen sotia tuottanut tarvitsemansa sahatavaran Roikonkosken sahalla, joka sijaitsi luovutetulla alueella Laatokan Karjalassa Suistamolla. Jatkosodan jälkeen VR halusi jatkaa sahaustoimintaa, sillä uutta vaunukalustoa tarvittiin sodan aikana tuhoutuneen tilalle ja uusien rataosuksien rakentaminen pääsi vauhtiin olojen normalisoituessa.

Uusi saha sodassa menetetyin tilalle

VR vuokrasi Hankasalmen sahan vuonna 1945. Tuotanto saatiin käyntiin elokuussa, ja

vuoden loppuun mennessä valmistui jo lähes 800 standarttia sahatavaraa. Seuraavana vuonna saha sitten siirtyi VR:n omistukseen. Nyt saha toimi läpi vuoden kahdessa vuorossa. Työt katkaisi vain kesäisin noin kuukauden kestävä loma- ja korjausseisokki.

Samaan aikaan käynnistettiin mittava uudistusohjelma, joka toteutettiin suuremmin tuotantoa häiritsemättä. Ainoastaan vuonna 1950 sahakoneiden uusimisen takia saha seiso kolme kuukautta.

Tuotanto kasvoi parhaimmillaan 1950-luvun alussa 6 500 standartiin vuodessa. Höyläämön valmistuttua edellytykset sahatavaran edelleen jalostamiseen paranivat. VR:n

Taaplareita 50-luvulla, vas: Pekka Sosoi, Aleks Idänmaa, Kauko Hotari, Juho Hotari, Reino Teräväinen, Albin Nyssönen.

*Sahan yhden vuoron henkilöstö ja toimihenkilöt v. 1946
Yläriivi vas: Otto Reinikainen, Veikko Reinikainen, Onni Viitakannas, Aarne Hokkanen, Väinö Siitari, Tommi Veijalainen, Väinö Lukkarinen, Veikko Honkonen, Lyyli Laitinen, Matti Pöllänen, Bertel Salonius, Jussi Penttinen, Uuno Herckman, Hilikka Hyyryläinen, Väinö Tuokko, Vilho Kihlström, Aino Kinnunen, Martti Kunelius, Lennart Kaikkonen, Erkki Nyysönen, Arvo Kunelius, (-), Vihtori Kyyrönen ja Aarne Jämsén.*

Keskiriivi vas: Arvi Tarkiainen, Keijo Luostarinen, Urho Veijalainen, Väinö Pöyhönen, Aaro Pöyhönen, Onni Kiiskinen, Eero Tuukkanen, Jussi Vantanen, Kauko Juka, Veikko Puranen, Toini Leinonen, Aino Nieminen, Eeva Kärkkäinen, Vuokko Loimi, Aune Matilainen, Veikko Tuukkanen, Eero Lempinen, Heikki Lönn, Uuno Manninen, (-), Kaarlo Hänninen, Eelis Ukkonen, Väinö Nieminen, (-), (-), Kauko Hotari, Jallu Dikander, Yrjö Lehtoranta, Niilo Seppä, (-) ja Jaakko Varjoluoto.

Alariivi vas: Toivo Varjoluoto, Veikko Viljakainen, Ida Venäläinen, Taneli Härkönen, Lyyli Siitari, Jenny Ruotsalainen, (-) Pekka Piiparinen, Aleksi Puumalainen, Paavo Hyyryläinen, Emil Lempinen, Jussi Nurminen, Väinö Hyyryläinen ja Anastarkus Seppä.

Työmatkalla

Työmatkat olivat joskus pitkiä ja vaivalloisia huonojen kulkuyhteyksien vuoksi. Aino Nieminen on kertonut, että hänen kotoaan oli sahalle matkaa yhdeksän kilometriä. Koska talvella ei sivuteitä vielä 40-luvulla aurattu, oli matkaan tuiskuaamuina lähdeittä jo puoli kolmen aikoihin, jotta kerkiisi kuudeksi töhin. Joskus iltavuoron jälkeen piti yöpyä "Ilolassa" Tuukkasten pienen asunnon keittiön lattialla, kun pimeys ja lumituisku tekivät kotimatkan mahdollottomaksi.

Hankasalmen sahan henkilöstöä v. 1948

ylärivi vas (-), Vilho Kihlström, Herman Loimi

keskellä vas: Sergei Loimi, Lauri Matilainen, Kauko Hotari, Väinö Matilainen, Aaro Pöyhönen, Emil Siltaranta, Erkki Nyysönen, Väinö Makkonen, Kauko Juka, Erkki Karjalainen, Onni Viitakannas, Pekka Piiparinen, Arvi Tarkiainen, Onni Hiltunen, Veikko Honkonen, Kaarlo Hänninen, Veikko Tuukkanen, Paavo Haavisto

Alarivi vas: Aino Ahonen, Vilho Tuukkanen, Veikko Puranen, Saimi Honkonen, Elina Pietiläinen, Lukkarinen, Maija Ukkonen, Aune Matilainen, Keijo Luostarinen, Aune Tuikka.

tarpeet ohjasivat sahan tuotevalikoimaa. Hankasalmella valmistettiin esimerkiksi rautatievaunujen pohjalankkuja, avovaunujen päätylautoja ja pylviäitä, umpivaunujen seinälautoja, kuormalavoja ja rautateiden siltapelkkoja. Näiden mitat ja pituudet poikkesivat normaalista sahatavarasta, mikä edellytti usein haastavaa vakiomittaisista poikkeavien tukkien hankintaa.

Sodan jälkeisenä aikana sahalli oli pulaa työvoimasta, työllistihän se parhaimmillaan yli 200 henkilöä. Vaikka Roikonkosken sahan

ja Kangasniemellä olleen lopetetun Läsäkosken sahan työntekijöitä siirtyikin Hankasalmen asemalle, kuljetettiin työntekijöitä päivittäin työhön myös kirkonkylästä kuorma-autolla, jonka lavalle oli rakennettu tarkoitusta varten koppi ja penkit.

Sahan isännöitsijänä toimi Bertel Salonius, joka siirtyi Hankasalmelle Rautatiehallituksen Puutavaratoimistosta Helsingistä. Hän jäi eläkkeelle vuonna 1952, jolloin tehtävään nimettiin aikaisemmin sahan konttoripäällikkönä toiminut Simo Jyske.

*Sahureita 1940-luvulla, kuvattu yläsahassa.
 Yläriivi vas: Heikki Herckman, Urho Veijalainen,
 Veikko Tuukkanen, Ida Venäläinen, Eero Tuuk-
 kanen, Arvi Tarkiainen, Aino Laitinen, Väinö
 Lukkarinen, Veikko Viljakainen
 Keskiriivi vas: Jussi Tajakka, Toivo Ritvanen,
 Pentti Huuskonen, Unto Ritvanen, Iippo Bog-
 danoff, Arvo Tuikka, Ilmari Bogdanoff, Eelis
 Laitinen, Heikki Hämäläinen, Jussi Penttinen,
 Irja Kivistö, Liisa Laitinen, Severi Lytsy, Eemeli
 Lempinen,
 Alarivi vas: Jalmari Dikander, Mikko Juhola,
 Vilho Parviainen, Kauko Beloff.*

*Erkki Nyyssönen terähuollossa
 1950-luvulla.*

Roikonkosken saha vuonna 1941, talvisodan aikana tiilinen savupiippu oli räjäytetty ja kaatuessaan rikkonut voimalaitosrakennusta, etualalla näkyy palaneen kuivaamorakennuksen perustukset. Saha kunnostettiin vuosien 1941-42 aikana.

Roikonkosken sahan työntekijöitä 1930 luvulla. Yläriivi: Jallu Erikson, (-), (-), Tommi Veijalainen*, Anni Loimi*, Hämäläinen*, Santtu Bratkonen, Aino Siikki, (-), Ella Kaaramo, Voitto Huttunen, Niina Kirjavainen, Heikki Hämäläinen*. Alarivi: Tahvo Suominen, Mikko Jousimo, "Tojakan mummo", Niilo Seppä*, (-), Elma Suominen, (-), Anni Hoskonen. Edessä: Tauno Holopainen ja Erkki Nyysönen* * työskennelleet myös Hankasalmen sahalla.

Sahausta Karjalassa

Roikonkosken asutusalue oli syntynyt keskele asumatonta korpiseutua Matkaselkä-Suojärvi -radan rakennusvaiheen aikana vuosina 1918–1919. Kylän syntymiseen vaikutti se, että valtio perusti pienen sahalaituksen Roikonkosken niskalle Uksuanjoen varteen ratarakennuksen sahataran tarpeita varten. Vuonna 1923 sahan koneistoa tehostettiin hankkimalla suurempi kehysaha ja höyläkone. Sahan voimanlähteenä oli kaksi lokomobiiliä.

Saha ei kuitenkaan pystynyt tyydyttämään VR:n kasvavaa sahataran tarvetta ja kolmekymmenluvun alkuvuosina ryhdyttiin laatimaan suunnitelmaa sahan uusimiseksi. Kun saha sitten paloi vuonna 1934, rakennettiin uusi kaksikehäinen saha samalle paikalle. Se käynnistyi vuonna 1936 helmikuussa ja tuotti kahdessa vuorossa käyden sahataravaa noin 25 000 kuutiometriä vuodessa. Tukit sahalle saatiin Loimolan hoitoalueen valtionmetsistä.

Saha tuotti nyt VR:n tarvitseman sahataran. Tukien hankinnassa ja sahataran tuotannossa voi-

tiin ottaa huomioon VR:n erikoisvaatimukset vaunu- ja ratarakennustavaralle. Sahauksessa syntyvistä pinoista ja rimoista valmistettiin myös puuhiiliä eli sysiä rautatierakennuksen ja VR:n konepajojen tarpeisiin.

Talvisota keskeytti toiminnan syksyllä 1939 ja sahan työväki joutui evakkoon lähinnä Rautalammin alueelle. Vuonna 1941 syksyllä toiminta alkoi uudelleen, kun alue oli vallattu takaisin jatkosodan alussa. Sota oli kuitenkin vaurioittanut laitosta pahoin. Sahan voimalaitoksen savupiippu oli räjäytetty ja se oli kaatuessaan vaurioittanut voimalaitosta. Myös kuivaamo oli tuhoutunut. Varsinainen saharakennus oli kuitenkin säilynyt hyvin.

Kun sodan aiheuttamat tuhot oli korjattu, tuotanto jatkui aina heinäkuuhun 1944 saakka, jolloin Neuvostoliiton suurhyökkäys pakotti Suomen armeijan perääntymään ja asukkailla oli evakkotie taas edessä. Nyt väki sijoitettiin Pohjanmaalle pääasiassa Lapualle ja lähikuntiin. Väli rauhasopimuksen mukaisissa alueluovutuksissa myös Roikonkoski joutui jälleen Neuvostoliitolle.

Saha uudistetaan

VR:n käynnistämässä mittavassa uudistusohjelmassa sahauslinjaan hankittiin uusi 600 mm iskunpituuden pelkkaussaha, ja entisen Haukivuoren aikaisen kehysahan iskunpituutta ja irtokehän leveyttä muutettiin tämän kehän tehoa vastaavaksi, jolloin nämä yhdessä muodostivat nelisahauslinjan. Tämän vanhan kehän muutostyö ei kuitenkaan onnistunut hyvin, sillä sitä jouduttiin korjaamaan useita kertoja kunnes se myöhemmin Valtion Polttoainetoimiston, Vapon omistuksen alkuaikoina kokonaan hajosi. Muutenkin tehokkuutta parannettiin hankkimalla toinen särmäyssaha ja uusimalla kuljetinlaitteita.

Nelisahauslinja lisäksi sahassa säilyi vanha ”tuplaraamin” ja särmäsahan käsittävä linja, jolla oli myös mahdollisuus sahata erikoispitkistä tai kookkaista tukeista VR:n tarvitsemia erikoistuotteita. Kahden tukin rinnakkain sahausesta luovuttiin. Sahatavaran lajittelua varten rakennettiin saha-alueen läpi kulkevan junaraiteen toiselle puolelle katettu sahatavaran lajittelu- ja kuormauspöytä, kuitenkin ilman päidentasausmahdollisuutta, koska sitä pidettiin tarpeettoman ”kotitarvesahassa”. Tavara siirrettiin sinne saha-alueen läpi kulkevan radan yläpuolelle rakennetulla kuljetinhihnalla. Aikaisemminhan lajittelu ja kuormaus oli tapahtunut sahan sisällä ja sahatava-

ra kuljetettu radan yli rullavaunuilla kiskopalkkeja pitkin.

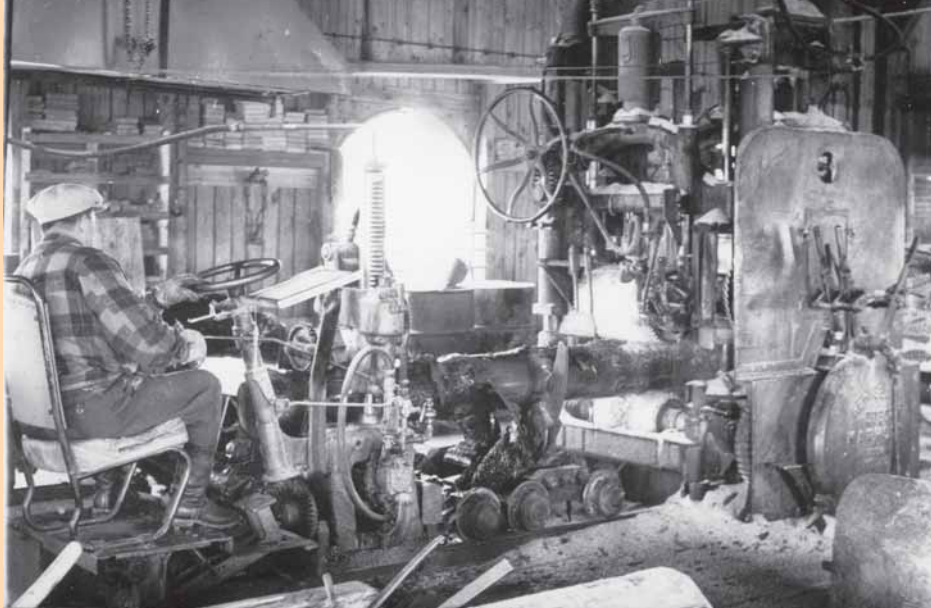
Vuonna 1949 valmistui höyläämö, johon hankittiin höyläkone ja erilaisia VR:n tarvitsemien tuotteiden valmistamiseen tarvittavia pora- ja jyrsinkoneita. Osa näistä oli siirretty Roikonkosken sahalta. Muistitiedon mukaan näitä koneita aluksi piiloteltiin, koska pelättiin Neuvostoliiton vaativan niiden palauttamista.

Samana vuonna valmistui 3-kamarinen sahatavarakuivaamo, jolla pystyttiin kuivaamaan noin 1 500 standarttia sahatavaraa vuodessa. Siten sahatavaran kuivaus tapahtui edelleen pääasiassa lautatarhalla tapuleissa. Lautatarhatöiden helpottamiseksi hankittiin pyörillä siirrettävä kiramo, jolla tavaraa voitiin nostaa tapuleihin ja niistä alas.

Sahan käyttövoimana oli edelleen höyrykone. Oman sähkögeneraattorin virta ei enää konekannan lisääntyessä riittänyt kaikille tarvittaville laitteille, ja muun muassa uusi rimahakkuri kytkettiin valtakunnanverkkoon. Kattilalaitosta laajennettiin asentamalla sinne veturista poistettu tuliputkikattila kuivaamon lisäämän höyryntarpeen tyydyttämiseksi.

Sahalla valmistettiin myös pientavaraa kuten routakiiloja, puunauloja, päreitä, lennätinorsia jne. Telakoille toimitettiin proomujen rakennustarpeiksi järeitä 12x12 -tuumaisia (30x30 cm) ja 36-jalkaa (n. 11 m) pitkiä par-

*Pelkkasaha 50-luvulla,
sahurina Sergei Lytsy.*

*Jakosaha, sahurina
Erkki Karjalainen.*

*Särmäyssaha, sär-
mäijinä Väinö Siitari
ja Jaakko Varjoluoto.
Etualalla näkyy "tup-
la-raamin" särmäys-
saha.*

Rautatievaunun lattialankkujen valmistusta 50-luvulla, vas. Uuno Herckman, Jussi Vilokkinen ja Emil Lempinen.

Siirtoväkeä sahalle töihin

Useiden Roikonkosken sahan työntekijöiden evakkotaival päättyi heidän muuttaessaan Hankasalmelle vuosien 1945-1946 aikana entisen työnantajansa VR:n palvelukseen.

Roikonkoskelaisia sukuja olivat mm. Beloffit, Bogdanoffit, Hotarit, Hämäläiset, Härköset, Idänmaat, Itäpaasit, Juholat, Kirjavaiset, Lempiiset, Loimet, Luostariset, Lytsyt, Markkiset, Nyysöset, Pajuset, Parviaiset, Reijoset, Saatsit, Sepät, Siltarannat, Sosoit, Veijalaiset, ja Vilokkiset.

Sotien jälkeen Hankasalmen sahalle siirtyi myös Kangasniemeltä lopetetun Läsäkosken sahan työntekijöitä. Läsäkosken sahalla siirtyivät ainakin Hiltuset, Hokkaset, Laitiset, Siitarit ja Puumalaiset.

Vieläkin sahalla työskentelee, tai paikkakunnalla vaikuttaa joitakin näiden sukujen edustajia, vaikka monet sahurien jälkeläiset ovat siirtyneet muualle ja omaksuneet toisen ammatin kuin vanhempi polvi.

ruja, joiden raaka-aine oli hankittava pitäjän ulkopuolelta valtionmetsistä aina Toivakasta asti. Tukkeja varastoitiin talven varalle maakasoihin, aluksi vajereiden ja vinssin avulla ja myöhemmin ponttoonin päälle rakennetulla kiramolla. Näiden ja rautateitse tulleiden tukkien turvin saha pystyi toimimaan läpi vuoden keskeytymättä. Autokannan lisääntymässä ja kehittyessä maantiekuljetus valtasi alaa, jolloin uitettavat ja varastoitavat määrät vähenivät.

Talvella tukkien lajittelu ja sahalle ajo tapahtui hevosilla. Sahalla olikin käytössä viisi omaa hevosta. Sahan eteen rakennettiin tukkiallas, ”pasonki”, johon johdettiin höyrykoneen lauhdevesi. Näin saatiin tukeista pahimmat jääkimpaleet sulatettua pois ja ehkä tukitkin vähän pehmenivät paremmin sahattaviksi.

Ilmakuva sahasta vuodelta 1949.

Kimputyöryhmä v.1951 vas. Veikko Herckman, Mauri Vuorinen, Olavi Reimaala, Vuokko Loimi, Kyösti Nissinen, Uuno Herckman, ? Nissinen, Meeri Luostarinen ja etualalla polvihousuinen Jaakko Hokkanen, muut tunnistamattomia.

Kuormalavojen valmistusta käsin naulaamalla, vas. Uuno Herckman, Reijo Reijonen ja Emil Lempinen.

Routakiilaryhmä vuonna 1957. Vas. Helena Hotari, Fabian Laitinen ja Anni Reijonen.

Sosiaalituloihin ja asuntoihin panostetaan

Uusi ruokalan ja sosiaalitulat käsittävä huoltorakennus valmistui vuonna 1948. Se rakennettiin aluksi yksikerroksisena, mutta myöhemmin toimistotilan tarpeen vuoksi rakennuksen kattoa nostettiin sen keskiosalta ylöspäin ja näin saatiin tilat konttorille. Myöhemmin Vapon aikana tehdyn saneerauksen yhteydessä konttori muutti alakertaan ja ruokala yläkertaan. Lopulta koko rakennus tuli konttorikäyttöön.

Samaan aikaan rakennettiin yhdeksän asuinrakennusta henkilökunnan tarpeisiin kylän halki kulkevan maantien varteen. Näistä Tervajoen sillan läheisyydessä sijaitsevaa neljän perheen kaksikerroksista taloa kutsuttiin kuvaavasti "Toralinnaksi". Isännöitsijälle rakennettiin uusi virkatalo Viitakallion vanhan päärakennuksen läheisyyteen. Aikaisemmin rakennetut talot mukaan lukien sahalla oli nyt asunnot 47 perheelle, mikä helpotti sodanjälkeistä vaikeaa asuntotilannetta.

Tukkien hankinta siirtyy Vapolle

Tukkien hankinta tapahtui Hankasalmelta ja naapurikuntien alueelta. Koska kysymyksessä oli Valtion rautateiden saha, tukkeja tuotiin

Vanha ruokatuparakennus vuonna 1948, taustalla uusi huoltorakennus.

Vuonna 1948 juuri valmistunut huoltorakennus, vielä yksikerroksisena, etualalla Bertil Salonius.

Sahan ruokala 50-luvulla.

Rautateitse saapuneita tukkeja vuonna 1948.

myös rautateitse. Aluksi vaunut purettiin pääraiteelta, mikä tietenkin oli hankalaa junaliikenteen vuoksi. Niinpä pääraiteen viereen rakennettiin tukinpurkuraide ja toinen kiertämään sahanlahden itärannalle.

Uitto oli edelleen tärkeä tukkien kuljetusmuoto lähinnä Armisveden–Kuuhanaveden reittiä pitkin. Myös Tervajoen kautta uitettiin vielä vähäisiä määriä. Tukkilautat hinattiin tuohon aikaan järvenselkienkin ylitse kuluveineillä miesvoimin. Vasta myöhemmin tähän tehtävään saatiin moottoroitua hinauskalustoa.

Tukkien hankintaa varten VR:llä oli alkuaikoina oma metsäosasto, johon kuului kaksi piiriesimiestä ja kuusi työnjohtajaa. Tämä organisaatio vastasi puoliiksi Vapon kanssa sahan raaka-ainehankinnasta, Yhteistyö ei aina sujunut kitkattomasti, sillä Vapon mielestä sahan oma puunhankinta ylitti sovitut määrät ja laajensi toimintaansa sille kuulumattomille alueille, mistä johtuen mm. vuonna

1947 oli Suolahteen jäänyt veteen talvehtiin 186 000 kuutiojalkaa Vapon tukkeja.

Jo vuonna 1948 Vapo ehdotti puunhankinnan siirtämistä kokonaan vastuulleen perustellen asiaa henkilöstömäärän vähenemisellä ja toiminnan tehostumisella. Vuodesta 1951 alkaen Vapo ryhtyi hoitamaan puunhankinnan kokonaisuudessaan ja osa sahan metsämiehistä siirtyi sen palvelukseen. Sahalta oli vain kahden henkilön ryhmä tukkien vastaanottomittauksissa metsässä ja tienvarsilla. Tuolloin tukeista tuotiin uittamalla noin neljäsosa ja loput autokuljetuksina keskimääräisen kuljetusmatkan ollessa 25 kilometriä. Tukkien hankinnan hoitivat pääasiassa Jyväskylän ja Kuopion hankintapiirit.

Puunhankinnassa ilmeni erilaista näkemystä tilaajan ja toimittajan välillä vuosien varrella muun muassa tukkien laadun suhteen. Ainakin vuonna 1960 pyysi Vapo tohtori Veijo Heiskasen kolmeksi päiväksi selvittämään toimitettujen tukkien laatua. Loppulau-

sunnon mukaan ” Hankasalmen sahan tukki- en laatu ei vaikuta tällä hetkellä sahan kannatavuuteen siinä määrin, että siihen tulisi kiinnittää huomiota”.

Lopettamisuhka torjutaan

Kun sahan uusimisinvestoinnit olivat 1950-luvun alussa valmistuneet, ei suuria uudistuksia enää tehty, vaan pyrittiin vain turvaamaan tuotannon jatkuminen välttämättömien korjaustoimien avulla. Vuosikymmenen loppuun tultaessa VR:n puutavaran tarve oli vähentynyt ja oman sahan ylläpidosta haluttiin luopua. Niinpä sen toimintaan ei enää anottu määrärahoja ja sahan toiminta haluttiin lopettaa. Lopettaminen olisi ollut kohtalokasta paikakunnan työllisyydelle ja niin sahalaisista ja kunnan edustajista koottu lähetystö lähti Helsinkiin poliittisten päättäjien luokse ilmaisemaan huolestumisensa uhkaavasta tilanteesta.

Lähetystön ansiosta jatkoaikaa saatiin parikin kertaa. Samalla etsittiin ratkaisua toiminnan jatkumiseksi. Sahaa yritettiin myydä muun muassa yksityiselle, mutta ponnistelut eivät johtaneet tulokseen. Toiminnan jatkumisen turvaamiseksi saha päätettiin vuonna 1961 siirtää Vapon alaisuuteen, koska sen katsottiin paremmin soveltuvan tämänkaltaisen valtion liikelaitoksen organisaatioon.

Tukkien hankintamäärät 1950-luvun alussa toteutuivat seuraavasti:

Vuosi	Luovutettu yht. j ³	Erikoistukkeja j ³	Kuusi %
1951	1 096 000	272 000	10,8
1952	1 142 000	160 000	14,1
1953	83 000	37 000	14,9
1954	788.000	33 000	21,3
1955	925 000	112 000	13,8
1956	856 000	123 000	12,0

Vuoden 1957 tukkien tilaus oli kokonaismäärältään 1 000 000 j³ ja sisälsi erikoistukkeja seuraavasti

I-II lk mäntytukkeja

Latvaläpimita, tuumaa	Pituus, jalkaa	Määrä kpl
10½ -11½	17	400
10 -10½	23	200
8 - 8½	9½ ja 19	8 000

Yksi nykyinen kuorellinen kiintokuutiometri vastaa 23,45 j³ mäntytukkeja ja vastaavasti 22,94 j³ kuusitukkeja. Lyhenne j³ on tekninen kuutiojalka, joka tarkoittaa mittaustapaa, jossa tukin tilavuus ilmaistaan latvaläpimitan mukaisen lieriön tilavuutena.

VAPO KEHITTÄÄ SAHAA (1962–1984)

Vapo siirtyy sahatavara- liiketoimintaan

Hankasalmen sahan hankkiminen vuonna 1962 antoi varsinaisen sysäyksen Vapon sahateollisuuden kehitykselle. Tapahtuma oli hyvin merkityksellinen myös lopettamisuhan alaisena olevalle VR:n sahalle ja sen henkilöstölle. Se voidaan myös nähdä siirtona Vapon liiketoiminnan turvaamiseksi oloissa, joissa polttopuutoimitukset olivat vähenemässä. Metsäorganisaatio oli olemassa, ja ratapölkkytoimitusten kautta oli jo syntynyt tuntuma sahateollisuuteen.

Kauppaan kuuluivat sahan rakennukset, kalustot sekä koneet ja laitteet. Maa- sekä vesialueet siirtyivät Vapon hallintaan vuokrasopimuksella. Tarkoituksena lienee ollut käyttää sahaa myös ratapölkkyjen valmistukseen. Se oli kuitenkin kehysahatekniikalla vaivalloista, ja siitä luovuttiin useiden kokeilujen jälkeen ja keskityttiin normaalin sahatavaran valmistamiseen.

Uudella omistajalla oli edessä mittava ja runsaasti kustannuksia vaativa uudistusurakka. Sahalla ei ollut vuosiin tehty minkäänlaisia investointeja, ja laitteet oli alun perin suunniteltu VR:n tarpeisiin, eivätkä ne siten ominaisuuksiltaan välttämättä vastanneet uuden omistajan vaatimuksia.

Uudistukset käynnistyvät

Aluksi keskityttiin vain tärkeimpiin uudistuksiin, jotka turvaisivat kannattavuutta ja tehokkuutta. Niinpä rakennettiin tukkikuorimo-lajittelulaitos sekä hankittiin uusi rimahakkuri seuloineen. Näin voitiin tuottaa kuorittua selluteollisuudelle kelpavaa haketta. VR:n aikaisella hakkurilla tuotettu kuorellinen hake oli toimitettu polttoon. Tukkienla-

Aloitepalkintojen jako vuonna 1966, vas: Vilho Naukkarinen, Olavi Lähteinen ja Simo Jyske.

jittelukuljetin ja sen 28 lajittelulokeroa mahdollistivat tarkemman kokolajittelun ansiosta tehokkaamman raaka-aineen käytön. Sahalle hankittiin myös etukuormaaja tukkien siirtoa varten ja maastokelpoinen traktori kuoren kuljettamiseksi.

Tarinan mukaan uutta etukuormaajaa, Volvo H 10, joka muistutti lähinnä takaperin kulkevaa traktoria, oli joukolla käyty asemalla katsomassa ja joku katsojista oli todennut, että kyllä Vapo aikoo tosissaan sahaa kehittää, kun on hankkinut noin mahtavan koneenkin.

Uusi 700 millimetrin iskupituudella varustettu kehysaha hankittiin rikkoontuneen jakosahan tilalle vuonna 1963. Se oli tehokkaampi kuin sahan muu koneistus ja ennakoikin tulevia kehityssuunnitelmia. Myös uusi kuivaamo rakennettiin ja entinen heikkotehoinen ja huonosti toimiva kuivaamo jäi pois käytöstä. Pitkittäin kulkevilla vaunuilla toimivan kuivaamon vuosituotanto oli noin 14 000 kuutiometriä vuodessa, joten osa sahatavarasta kuivattiin edelleen lautatarhalla. Sahan tuotanto oli tuolloin jo 20 000 kuutiometrinen luokkaa vuodessa nousten koko ajan investointien myötä.

Kuivan sahatavaran siirtoja varten hankittiin traktorin alustalle rakennettu trukki, joka maastokelpoisuutensa ansiosta soveltui varastoalueen heikkokuntoisille teille. Myös katos-

Polttopuun hankkijasta sahuriksi

Valtion polttoainetoimisto, Vapo perustettiin 1945. Sen tehtäväksi tuli valtion laitosten polttopuun hankinta, josta aikaisemmin, vuodesta 1940 oli vastannut Vapon edeltäjä Rautatiehallituksen Puutavaratoimisto. Polttopuun, halkojen ja hakkeen hankinnan ohella Vapon toimintaan kuului myös ratapölkkyaihoiden hankinta ja sahaaminen sekä omilla että urakoitsijoiden kenttäsiirkeillä. Niillä pystyttiin valmistamaan laadultaan ja mitoiltaan hyväksyttävistä ratapölkkyistä, mutta sivutuotteena saadun sahatavaran mittatarkkuus ei vastannut alan yleisiä laatuvaatimuksia. Myöskään sahauspintoja ja -rimoja ei voitu kuoren takia hyödyntää selluloosahakkeena.

Ensimmäinen kiinteä sahalaitos perustettiin Mikkelin Pursialaan vuonna 1954. Sahaan tuli pyörösahalinja, jolla voitiin rata- ja vaihdepölkkyjen lisäksi sahata normaalia sahatavaraa, joten raaka-ainehankintaa voitiin laajentaa tavanomaisiin tukkileimikoihin. Kun polttopuiden hankinta ulkomaisen tuonnin vapauduttua oli samoihin aikoihin ratkaisevasti vähentynyt tuli sahaus yhä keskeisemmäksi Vapon toiminnassa. Ratapölkkyjen valmistus jatkui myös edelleen kenttäsiirkeillä useilla sahauspaikoilla, joista osasta myöhemmin kehittyi pieniä sahalaitoksia.

Vuonna 1968 sahalla oli ghanalainen metsänhoitajaharjoittelija Emmanuel Yaotse Djokotoe ja hänen kunniakseen järjestettiin työpisteiden välinen viestijuoksu urheilukentällä. Oikealla jalostuksen Jorma Oksanen.

Viestin voittajajoukkue, konttori, vasemmalta Simo Jyske, Emmanuel Djokotoe ja Rainer Lempinen.

ten rakentaminen kuivan sahatavaran varastoiksi aloitettiin. Kuivauskapasiteetin lisääntyessä sahan kuormauspöytää jatkettiin ja se muutettiin sopivammaksi kuivaamokuormien muodostamista ajatellen.

Valtionrautateitä pavellaan edelleen

Vapolle siirtymisen jälkeenkin saha huolehti edelleen entisen isäntänsä VR:n puutavaran tarpeesta. VR halusi nyt enenevässä määrin valmiita vaununrakennusosia, kuormalavoja ja muita valmisteita. Jotta tämä palvelu voitiin hoitaa tehokkaasti ja taloudellisesti, aloitettiin uuden puutyötehtaan suunnittelu. Rakentaminen käynnistyi 1963 myöhäissyksyllä ja työ valmistui seuraavana vuonna.

Uuteen halliin sijoitettiin puuntyöstölinja pääasiassa rautatievaunujen lattialankkujen valmistamista varten. Entiseen höyläämöhön hankittiin saksalaisvalmisteiset naulauskoneet ja katkaisusahat kuormalavojen valmistamista varten. Aikaisemmin kuormalavojen teko oli tapahtunut käsin naulaamalla, joten koneellinen naulaus tehosti työtä huomattavasti. Kun käsinnaulauksella yksi mies valmisti 40 lavaa 8 tunnin työpäivänä, konenaulauksena kaksi miestä valmisti saman määrän tunnissa.

Vanhan kuivaamon yhteen kanavaan rakennettiin laitteet vaunujen seinä- ja päätylautojen maalaamista varten. Vuoden 1964 investointeihin kuului puutavaran kyllästämön rakentaminen lähinnä sahatavaran ja valmiiden vaununosien kyllästämiseksi, mutta siinä varauduttiin kyllästämään myös pylväitä.

Ulkomaanviennin osuus oli vuonna 1966 vain 11 prosenttia sahan tuotannosta, kun se kymmenen vuotta myöhemmin vuonna 1976 oli 85 prosenttia ja VR:n sekä muiden valtion laitosten osuus enää 10 prosenttia. Loput 5 prosenttia menivät yksityisille kotimaisille ostajille. Tällöin kotimaanmyyntiin ei vielä suuresti panostettu.

Vauhtia kehitykseen

Hallinnollisesti saha siirtyi Vapon pääkonttorin alaisuudesta Jyväskylän hankintapiirille 1.5.1964. Sen jälkeen piirimetsänhoitaja Olavi Lähteinen ryhtyi tarmokkaasti kehittämään sahan toimintaa. Tulevaisuuden kannalta tämä muutos oli ratkaisevan tärkeä, ja sen voi katsoa olleen ensimmäinen askel sittemmin tapahtuneessa kehityksessä valtakunnan kärkijoukkoon kuuluvaksi teollisuussahaksi.

Heti vuoden 1965 aikana sahaustoimintaa tehostettiin monella tavalla. Pääkoneita uu-

Vapon omistuskauden alkupuolella sahan tuotanto sisälsi vielä pääasiassa VR:n ja muiden valtion laitosten tarvitsemia tuotteita, kuten vuosikertomus vuoden 1966 tuotannosta osoittaa:

Tuotanto:

Sahatavaraa	25 219 m ³
Hirsiä	2 118 jm
	(juoksumetriä)
Ratapölkkyjä	2 794 kpl

Jalostus:

Höyläys	5 784 m ³
Vaunurakennustavaran työstö	2 929 m ³
Maalaus	1 149 m ³
Kuormalavojen valmistus	46 817 kpl
Pakkauslaatikoita	90 kpl
Routakiiloja	635 178 kpl
Pulttilaatikoita	548 kpl
Hakevaunun lisälaitoja	1 375 kpl
Avovaunun pylväitä	996 kpl
Puunauloja	1 173 hl
	(hehtolitraa)
Päreitä (routakiiloina käytettäväksi)	588 pm

Kuivaus:

Sahatavaraa	13 843 m ³
Pylväitä	2 838 kpl

Kyllästys:

Sahatavaraa	1 145 m ³
Vaununrakennustavaraa	598 m ³
Ratapölkkyjä	75 kpl
Hirsiä	580 jm
Aidanpylväitä	3 895 kpl
Viestipylväitä	1 399 kpl

Sahatavaran vienti	2 742 m ³
---------------------------	----------------------

Mittayksiköt muuttuvat

Kun Englannissa siirryttiin vuonna 1970 käyttämään metrisiä mittoja, myös sahatavara-kaupassa luovuttiin tuottajamaiden perinteisistä mittaustavoista. Sahatavaran kaupallisenä yksikkönä oli aikaisemmin käytetty Pietarin standarttia, ja sahatavarakappaleiden pituudet ilmaistu Englannin jalkoina sekä leveydet ja paksuudet tuumina. Muutoksen jälkeen kauppa tapahtui kuutiometreinä ja jalkojen ja tuumien asemesta käytettiin senttimetrejä ja millimetrejä. Sahatavarakoot säilyivät suunnilleen ennallaan, ne vain sovitettiin lähimpään vastaavaan metriseen mittaan. Näin perinteinen ”kakkos-nelonen” muuttui ”viiskymppi-sataseksi”.

Myös tukkien mittauksessa siirryttiin latvalierion mukaan lasketusta teknisestä kuutiojalarasta todelliseen, tukin kuorelliseen kuutiometrimäärään.

Mittojen vertailu

1 tuuma (")	= 2,54 cm
1 jalka (') = 12 tuumaa	= 30,48 cm
1 standartti (std) sahatavaraa	= 4,672 m ³
1 tekninen kuutiojalka (j ³),	
- mäntytukkeja	= 0,0426 m ³
- kuusitukkeja	= 0,0436 m ³

distettiin hankkimalla pelkkaussahaksi 700 millimetrin iskuinen kehysaha tukkivaunui-
neen ja toinen särmäyssaha. Myös sydäntava-
ran rimoitus uudistettiin rakentamalla ns.
”sik-sak” -laitos, jossa nuoret miehet pääsivät
mittelemään voimiaan raskaiden sydäntava-
rakappaleiden kanssa.

Näiden uudistusten ansiosta sahauslinja
vastasikin tehokkuudeltaan kilpailijoiden lait-
teita. Myös kuljetuskalustoa lisättiin hankki-
malla tehokkaampi Älvsered-trukki rimakuor-
mien ja sahatavarapakettien siirtelyyn. Tuo-
reen sahatavaran tasausta varten linjassa oli
yksi roikkopäiden tasaukseen tarkoitettu kat-
kaisusaha. Sahatavaran lajittelu ja tasaus ta-
pahtui kuivauksen jälkeen tasapainokatkausu-
sahoilla, mikä osoittautui vaivalloiseksi me-
netelmäksi. Lähivuosien tavoitteeksi asetet-
tiinkin koneellisen lajittelulaitoksen rakenta-
minen.

Lautatarhan alue salaojitettiin, rullavaunu-
radat purettiin ja rakennettiin tiet trukkilii-
kennettä varten. Tavarantoimitus tapahtui
tapuleiden päälle tapahtui trukeilla. Alueen
tiet olivat kuitenkin vielä pitkään heikkokun-
toisia. Usein trukit rypivät liejussa akseleitaan
myöten ja vetoapuakin tarvittiin, kunnes tiet
vähitellen saatiin kunnolla perustetuksi ja
päällystetyksi yhä raskaamman kuljetuska-
luston vaatimusten mukaisiksi.

Maisemallisestikin suuri muutos tukkien-
käsittelyssä tapahtui kesällä 1967, jolloin

kuorimo ja tukkilajittelu siirrettiin radan toiselle puolelle Viitakallion pellolle. Samassa yhteydessä purettiin Pietiläisen rakennuttama päärakennus, joka oli toiminut viimeiset aikansa henkilökunnan asuntona. Alue oli sopiva sekä maalla että vedessä tapahtuvalle tukkien käsittelylle. Vaikeutena oli tukkien ajo sahaan pääradan tasoristeyksen yli etukuormaajilla. Tämä aiheutti joitakin vaaratilanteita vuosien varrella, vaikka varsinaisilta onnettomuuksilta vältyttiinkin.

Kuivaamoja laajennettiin rakentamalla yksi jatkuvatoiminen kanava ja viisi kamaria. Rakennus toteutettiin betonielementteinä, mikä oli uutta kuivaamoilla. Menetelmä todettiin käyttökelpoiseksi ja sitä on hyödynnetty myöhemmissä projekteissa. Myöhemmin vuonna 1975 valmistui kolmekanavainen alumiinirakenteinen kuivaamo, jolloin yhden vuoron tuotanto voitiin kokonaisuudessaan keinokuivata ja lopettaa rimapakettien tarhakuivaus. Varsinainen tapulikuivaushan oli loppunut jo koneellisen rimoituksen myötä.

Oma voimantuotanto loppuu

Sahan kehittämisen yhteydessä luovuttiin höyryvoiman käytöstä ja siirryttiin kokonaan valtakunnan verkosta ostettuun sähköön. Joskus laivakoneenakin toiminut 1800-luvun lopulla valmistettu höyrykone myytiin ro-

muksi, ja kuivaamot muutettiin kattilalaitoksen tuottamalla kuumalla vedellä toimiviksi. Höyrykoneen vauhtipyörä säilyi muistomerkkinä konttorirakennuksen edustalle siirrettyinä.

Myös kauan palvellut ”tuplaraami” kohtasi matkansa pään romuttajan moukarin iskusta.

Vanha kattilalaitos poistettiin käytöstä heikkokuntoisuuden takia, ja lämpö tuotettiin jatkossa 3,5 MW:n raskasöljykattilalla. Polttoainekäytöstä vapautunutta sahanpurua ryhdyttiin myymään sellu- ja lastulevyteollisuudelle

Uitot päättyvät

Tukkien uittokuljetukset vähenivät 1960-luvun loppua kohti. Viimeinen uitto Armisvedeltä tapahtui vuonna 1968 ja Kynsivedeltä vuonna 1969. Sen jälkeen tukit tuotiin autokuljetuksena pääosin suoraan sahan tukkivarastoon. Osa kuitenkin purettiin välivarastoon talvella nippuina jäälle ja sulan aikaan kuorimon rannasta veteen. Näin varastoinnin yhteydessä syntyvien uppotukkien määrä väheni ja tukkivaraston hoito helpottui. Syynä nippujen käyttöön oli myös valtatie 9 Kuuhanaveden ylittävä pengeri, joka sijaitsee tukkivaraston ja kuorimon välissä ja jossa oli vain nippu-uittoon soveltuva silta-aukko.

Rakennusmessut, Jyväskylässä v. 1972. Olavi Lähteinen (oik.) esittelee Hankasalmen sahan tuotteita maaherra Jämsenille (toinen oik.). Esittelyssä puutarhatuoli, jonka esikuvana oli afrikkalaisen heimopäällikön istuin. Esittelyä seuraamassa messujärjestäjien edustajat rakennusmestari Ojala ja johtaja Lindell.

Tukkinippujen liikuttelu varastolla tapahtui moottorivarppaajalla ja keluveneillä. Vasta myöhemmin, vuonna 1969, siirrettiin Inarinjärveltä pieni moottorihinaaja "Elsa", jolla työ kävi joutuisammin. Radan sahanpuoleisen lahden täyttämiseen saatiin lupa vesihallituksesta ja kuorimolla syntyvä puunkuori ajettiinkin tälle alueelle runsaan kymmenen vuoden ajan, kunnes uusi kuorta polttava lämpökeskus valmistui ja aluetta alettiin valmistelemaan tukkikentäksi tulevalle uudelle kuorimolle.

Tukkien ajosta talvella jäävarastoon luovuttiin vuonna 1988, ja vuonna 1990 lopetettiin kokonaan vedessä tapahtuva tukkien va-

rastointi. Syynä oli, että asiakkaat eivät enää halunneet uitettua puuta, koska se saattoi pintakäsiteltynä jäädä laikukkaaksi. Kokonaan maavarastointiin siirtymisen teki mahdolliseksi myös ympärivuoden tapahtuva puunkorjuu, jolloin tukit saatiin nopeasti sahalle heti kaadon jälkeen ennen kuin sinistymistä ja hyönteisvahinkoja ehti tapahtua. Myös sahalla sijaitsevan tukkivaraston kierto nopeutui.

Vauhtia viennistä

1960-luvun lopulla sahaa ruvettiin kehittämään määrätietoisesti kilpailukykyiseksi vientisahaksi. Taustalla oli kotimaantoimitusten siirtyminen yhä enemmän yksityisen teollisuuden suuntaan, koska VR:n ja muiden valtion laitosten puutavaran käyttö väheni ja taloudellisuusvaatimukset johtivat toimittajien kilpailuttamiseen. Siirtyminen avoimille markkinoille ja erityisesti vientiin edellytti tuotevalikoiman muutoksen lisäksi lisää kuivauskapasiteettia, kustannustehokkuutta, laatutietoisuutta ja uudenlaista markkinalähtöistä toimintakulttuuria. Saha esiintyiikin näkyvästi vuosittain Jyväskylän messuilla, joilla esiteltiin muun muassa kyllästetystä sahatarasta valmistettuja puutarhakalusteita, -ralleja ja laitureita.

Näiden aikojen huomattavin ja viennin kannalta olennainen investointi oli vuosina 1969–1970 toteutettu sahatavaran jälkikäsitelylaitos, jolla voitiin suorittaa tuoreen sahatavaran lajittelu ja rimoitus, rimakuormien purku sekä kuivan sahatavaran laatu- ja pituuslajittelu sekä paketointi. Laitos poisti ihmisvoimin tapahtuneen sahatavaran raskaan ja vaarallisen käsittelyn. Samalla sen ansiosta vientitoimitusten vaatima laatu- ja toimitusvarmuus parani ja sahan toiminnan jatkuvuus turvattiin.

Hankkeen rahoitus tuotti ongelmia ja vaati Olavi Lähteiseltä henkilökohtaistakin riskinottoa, koska siihen ei ollut erikseen myönnetty varoja valtion budjetissa. Olettaa sopii, että jo suunnitteluvaiheessa oli tähtäimessä sahan tuleva laajentaminen, sillä kapasiteetiltaan laitos oli vähintäänkin riittävä. Vaikka kysymyksessä oli laitos, jollaista ei aikaisemmin ollut toteutettu, se täytti asetetut tavoitteet erinomaisesti ja oli käytössä aina vuoteen 1984 asti.

Jalostusta kehitetään

Sahatavaran jalostus oli alkanut jo Pietiläisen omistusaikana 1923 ja todennäköisesti jatkunut lähiseutua palvelevana höyläystoimintana aina VR:n omistusvuosiin saakka. VR:n ai-

”Kuulatietokone” ohjasi lajittelulaitosta

Tietokoneisiin perustuva prosessin ohjaus oli vielä 1960-luvun lopulla sahateollisuudessa vierasta, vaikka sitä käytettiin esimerkiksi kuuhun suuntautuvilla matkoilla. Niinpä lajittelulaitoksen radan ohjauksesta huolehti mekaaninen uritetulla kumilla päällystetty rumpu, jonka pyöriminen oli synkronoitu lajittelukuljettimeen.

Tieto lajittelijan päätöksestä radan toimintoja varten tallennettiin ”ampumalla” sähkötoimisella laitteella metallikuulia rummussa oleviin uriin, jossa ne seurasivat radan etenemistä. Kun rata oli edennyt halutun toiminnan kohdalle, kuula kosketti rummun kehyksessä olevaa mikrokytkintä, josta välittyi tieto kyseistä laitetta ohjaavalle releelle. Rummun kierrettyä täyden kierroksen laite keräsi kuulat takaisin säiliöön seuraavaa käyttöä varten. Ohjelmointi tapahtui vanhanajan puhelinkeskusta muistuttavalla taululla, jossa ”töpselit” vaihdeltiin reiästä toiseen tarpeen mukaan.

kana sahaustoiminta ja jalosteiden valmistus suuntautui lähes täysin omistajan tarvitsemiin tuotteisiin jalostuksen osuuden ollessa jopa puolet sahan tuotannosta. Vapon hallinnassa myös jalostetuotanto suuntautui 1960-luvun lopulla entistä enemmän yksityiselle sektorille. Jalostusta kehitettiin tärkeänä osana sahan liiketoimintakokonaisuutta.

Vuonna 1969 silloisen työstöhallin tilat laajennettiin kaksinkertaiseksi ja sinne hankittiin vannesaha kuivan sahatavaran halkaisua varten ja sormijatkoslinja sahatavaran jatkamiseen ja määrämittakatkontaan. Siten enää ei tarvinnut hankkia metsästä määrämittäisiä tukkeja vaunun lattialankkujen valmistusta varten.

Vuonna 1973 rakennettiin uusi halli VR:n entisen halkotarhan alueelle, joka aluksi vuokrattiin ja myöhemmin lunastettiin omaksi. Uuteen rakennukseen sijoitettiin höyläys- ja sormijatkoskoneet sekä pari vuotta aikaisemmin aloitettu liimapalkkien valmistus. Tarpeelliset materiaalisiirrot tehtiin siltanosturilla. Vanhaan työstöhalliin siirrettiin laatikoiden ja kuormalavojen valmistus ja hankittiin katkaisusaha ja jyrsin niiden valmistukseen. VR:n aikana rakentama höyläämö purettiin.

Jalostuksessa valmistettiin usean vuoden ajan huomattavia määriä paperikoneen osien pakkauslaatikoita, jotka olivat kookkaita, tilavuudeltaan keskimäärin noin 10 kuutiomet-

riä ja pituudeltaan jopa 15 metriä. Kattohuovalla suojattuja laatikoita saatettiin kertoman mukaan käyttää jopa henkilöstön väliaikaisasuntoina kohdepaikkakunnilla. Jalostushallissa ryhdyttiin valmistamaan myös erilaisia tilaelementtejä. Turvetyömaille rakennettiin viipalerakenteisia sosiaalituloja ja vaihtolava-alustaisia taukotupia. Myös pientalojen seinäelementtien rakentamista jopa vientiin kokeiltiin. Taloelementtien valmistus käsityönä, lyhyinä sarjoina, ei ollut kannattavaa ja siitä luovuttiin. Kuitenkin myöhemmin sahan uudisrakennustyömaalle valmistettiin seinä- ja kattoelementtejä.

Uusi saha käynnistyy vuonna 1979

Huolimatta toteutetuista kehitystoimista sahan kapasiteetti jäi auttamatta pieneksi ja toiminta tehottomaksi. Olavi Lähteisen aloitteesta ja johdolla käynnistettiin sahan uusimisprojekti 1975, joka oli siihenastisista kehityshankkeista mittavin, mutta valtion budjetista tapahtuvasta rahoituksesta johtuen toteutukseltaan vaikea.

Uuden sahan tuotannoksi yhdessä vuorossa oli suunniteltu 64 000 kuutiometriä vuodessa, kaksinkertainen määrä vanhan sahan tuotantoon verrattuna. Niinpä projekti edellytti sahan pääkoneiden ohella myös tukkijättelun uusimista sekä lisää lämmöntuotan-

to- ja kuivauskapasiteettia. Myös jalostustoiminnan kehittäminen oli ohjelmassa.

Sahan pääkoneiden tilaamista viivästytti maan heikko maksutase. Sen takia ulkomaista sahalinjaa ei hyväksytty ulkomaisten hankintojen neuvottelukunnassa ja valmiiksi neuvotellut konehankinnat jouduttiin perumaan ja aloittamaan uudet selvitykset ja neuvottelut kotimaisen toimittajan kanssa. ”Lobbauksellakin” lienee ollut sijansa tapahtumisissa. Hankkeen toteuttaminen vaatikin neljä vuotta, joten uusi saha käynnistyi 12.2.1979, jolloin vanhan sahan toiminta loppui ja se purettiin. Vain entisen 1927 rakennetun höyryvoimalaitoksen tiilinen rakennus palvelee edelleenkin lämpökeskuksena ja osoittaa vanhan sahan sijaintia.

Eroon käsityövaiheista

Uuteen sahaan tuli kehysahalinja järeille tukeille ja pienpuulinjaksi pelkkahakkuri-pyöröahalinja, jolla sahattaisiin tukit, joiden latvaläpimitta oli alle 20 senttimetriä. Ajatuksena oli käyttää raaka-aineena myös tukkia halvempaa järeää kuitupuuta 11 senttimetrin läpimitasta alkaen. Leimikoista tukin ohella kertyvä kuitupuuta myytiin isoille metsäyhtiöille ellei sitä onnistuttu vaihtamaan tukkeihin, ja näin myös kaupittavaa määrää olisi voitu vähentää. Jonkin aikaa tätä pikkutukkia

Uuden sahan rakennustyömaa vuonna 1978.

Vuonna 1927 rakennettu höyryvoimalaitos on sahan vanhin rakennus, joka nykyään palvelee osana lämpökeskusta. Kuva on vuodelta 2005.

Kelluva ankkuri

Tukkien vesivarastoalueelle rakennettiin 1980-luvulla lisää poijuja kehäpuomien kiinnittämistä varten. Poijujen ankkuroimiseen oli tapana käyttää betonimöhkäleitä, joihin kiinnitettyjen kettinkien varassa ne kelluivat.

Sahan rakennustyömaalle oli jäänyt ylimääräinen betoninen sokkielelementti, josta arveltiin saatavan hyvä ankkuri, painoa ainakin tuntui olevan riittävästi. Poijun ja ankkuriketjun kiinnittämisen jälkeen elementti kuljettiin keväällä jäälle tulevalle sijoituspaikalleen. Jäidenlähdön jälkeen havaittiin yllättäen poijun ja ankkurin kelluvan rinnakkain vedessä. Asiaa tutkittaessa selvisi, että elementin sisälle oli lämmöneristeeksi valettu styroksia, jonka ansiosta se pysyi pinnalla. Alun perin nerokkaalta tuntunut rakennelma poistettiin vähin äänin.

hankittiinkin, mutta sen sahaaminen todettiin pian kannattamattomaksi ja siirryttiin sahaamaan vain normaaleja tukkeja.

Sivulautojen särmäys tapahtui erillisellä automaattisella särmäysosastolla, ja dimensiolajittelu sekä rimoitus oli liitetty samaan linjaan sahauksen kanssa. Sahan ohjausautomaatiikka ja särmäyksen matriisikameroihin perustuva lauta-aihioiden kuvaus ja tietokonepohjainen optimointijärjestelmä oli tuolloin aivan uutta tekniikkaa, joka kuitenkin toimittajien ja käyttäjien yhteistyöllä saatiin toimimaan tyydyttävästi alkuhankaluuksien jälkeen. Näin päästiin eroon lopullisesti kaikesta raskaasta käsityöstä sahatavaran valmistuksessa. Myös henkilöstön määrä väheni. Itse saharakennus oli aiemmasta poiketen lämmitettyä tilaa, mikä paransi työoloja ja oli myös automatiikan kannalta tarpeen.

Pyörösahatekniikka nopeassa sahauslinjassa oli tuolloin vielä kehittymätöntä ja pienpuulinjaan jouduttiinkin vaihtamaan molemmat koneyksiköt ennen kuin se toimi kunnolla. Terästekniikan kehittämisessä oman henkilöstön panos oli ratkaiseva.

Kuivaamoja ja lämmön- tuotantoa lisätään

Entisen lautatarhan alueelle rakennettiin neljä kanavaa käsittävä kuivaamo, jossa kuormat

kulkivat rullaradoilla palkkien päällä poikittain. Alueen suunnittelussa varauduttiin kuivaamojen myöhempään laajentamiseen ja uuden lajittelulaitoksen rakentamiseen. Nyt kuivausteho entisten pitkittäiskuivaamoiden kanssa riitti yhden vuoron tuotannolle, vaikka rimoitus vuoroin palkeille ja vaunuille tuotti omat vaikeutensa.

Vuosina 1979 ja 1981 hankittiin kuorella ja turpeella toimivat viiden megawatin tehoiset kattilat lämpökeskukseen kuivauskapasiteetin vaatiman lämpötehon turvaamiseksi. Lämpökeskuksen kapasiteetti riittikin sitten yhdessä reilun kolmen megawatin öljykattilan kanssa myös tulevien vuosien tuotannon lisäykseen.

Valtakunnan pisin tukkilajittelija

Kesällä 1979 tukkien käsittely siirrettiin sahan läheisyyteen vesialueesta kuorella täytetylle ja maabetonilla päällystetylle kentälle, jonne rakennettiin kuorimo tukkipöytineen ja 60-lokeroinen tukkien lajittelukuljetin, joka lokeromäärältään oli tiettävästi Suomen suurin. Nyt kuori voitiin siirtää juuri valmistuneelle lämpökeskukselle suoraan kuljettimilla ja tukkien varastointi ja siirto sahaan helpottui.

Lisää jalostuskapasiteettia

Vuonna 1980 valmistui jalostushallin jatkamisen rakennustyö ja sen kokonaispinta-alaksi tuli nyt reilu 3000 m². Seuraavana vuonna sinne hankittiin höylätavaran lajittelu- ja pakointilinja, ja käyttöön otettiin koneellinen sahatavaran lujuslajittelulinja.

Myös leikkimökkien valmistus ohuthirrestä aloitettiin. Tämä tuote ei kuitenkaan osoittautunut kannattavaksi, vaikka se saikin paljon julkisuutta jopa ministeritasolla. Routakii-
lojen ja puunaulojen valmistus lopetettiin ja koneet ja tuotanto siirrettiin vankiloille.

Panostuksia tietotekniikkaan

Tekniikan ohella kehityksen kärjessä oltiin myös muissa asioissa. 1970-luvun lopussa sahalle hankittiin moderni tietokoneperustainen materiaalinvalvontajärjestelmä, joka kattoi paitsi sahatavaran tuotanto- ja varastoseurannan, myös tuotannon ja myynnin suunnittelussa tarpeelliset optimointiohjelmat ja puunhankinnan. Järjestelmä on sittemmin uusittu parikin kertaa.

Sisäiset kuljetukset ulkoistetaan

Jo vuonna 1980 sahan sisäiset kuljetukset siirrettiin kokonaan ulkopuoliselle urakoitsijalle, koska sahan kuljetuskalusto olisi vanhentuneena vaatinut mittavia investointeja ja tarjolla oli tuotantoon läheisemmin liittyviä rahoituskohteita. Ulkoistaminen tässä mitassa saattoi olla ensimmäinen laatuaan suomalaisessa sahatteollisuudessa ja valtion liikelaitoksessa toteutettuna sitäkin edistysellisempi operaatio.

Visio suursahasta

Vaikka tämän kehitysvaiheen perusteluissa tähdättiin 64 000 kuutiometrin kapasiteettiin, oli Olavi Lähteisen visio tuotannosta varmasti vähintään kaksinkertainen, todennäköisesti 160 000 kuutiometrin tasoa. Sekä laitosten sijoituksen suunnittelu että esimerkiksi lämmöntuotantokapasiteetin runsaus osoittavat laajennussuunnitelmien olemassaolon, vaikka silloisissa oloissa ei kaikkea voitu julkistaa kilpailijoiden reaktioiden vuoksi. Olavi Lähtinen siirtyi vuonna 1981 Vapon toimitusjohtajaksi, ja hänen seuraajakseen nimitettiin metsänhoitaja Eero Lehtonen.

TIENHAARASSA VAPO OY:N AIKANA (1984–1993)

Kasvun tielle

Vielä vuoteen 1989 oli voimassa 29.12.1970 Suomen Metsäteollisuuden Keskusliiton ja Suomen Pankin keskenään sopima järjestely, jossa merkittävästi puun käyttöä lisääviä investointeja varten investoivan yrityksen piti esittää hakemus liitolle, joka puolestaan antoi hankkeesta lausunnon Suomen Pankille. Lausunto perustui arvioihin raakapuun riittäväyydestä, kilpailijoilta pyydettyihin näkemyksiin ja toisaalta hakijan aiempaan puunkäyttöön ja siihen suunniteltuihin muutoksiin. Lausunnossa määriteltiin niin sanottu puukatto, joka puolestaan rajasi sallitun raakapuun osto-osuuden, joka ilmaistiin osalukuina.

Vapo oli ilmoittanut liittyvänsä vuoden 1984 yhtiöittämisen jälkeen Teollisuuden puuyhdistykseen, joten järjestelmä tuli koskemaan myös Hankasalmen sahan tuotannon laajennusta. Selvitysten jälkeen sahalle myönnettiinkin vuoden 1983 lopussa 345 000 kuutiometrin puukatto, joka sisälsi lopetetulta Enso Gutzeit Oy:n Säynäsalon sahalta siirtyvää osuutta 146 000 m³. Tähän liittyi pitkäaikainen tukkien toimitussopimus sahalle ja toisaalta sahatavaran toimitussopimus Enso Gutzeit Oy:n talotehtaalle. Puukattoa kasvatettiin vielä ostamalla vuonna 1984 Keskitalon saha Jaalasta. Sahaa ei koskaan käynnistetty, vaan sen puunkäyttöä vastaavat

Vaposta tulee osakeyhtiö

Vapon turve- ja puutoimialat olivat siirtyneet 1970-luvun ja 1980-luvun alun aikana toimimaan pääosin puhtaasti liiketaloudellisiin periaattein ja avoimilla markkinoilla kilpailen yksityissektorin kanssa. Näissä oloissa ei budjettirahoitukseen perustuva liikelaitosmalli ollut enää perusteltu. Niinpä Vapo yhtiöitettiin vuoden 1984 alusta ja yhtiön nimeksi tuli Vapo Oy. Yhtiöittäminen sinänsä ei juurikaan suoraan vaikuttanut Hankasalmen sahan päivittäiseen toimintaan, mutta näkyi kuitenkin liiketaloudellisen ajattelun ja raportoinnin terävöitymisinä.

osaluvut siirrettiin Hankasalmen sahan käyttöön ja näin saatiin muodollinen peruste kapasiteetin lisäämiseen.

Kun osalukujen lisäämisen avulla saatiin sahan raaka-ainepohja varmistetuksi, voitiin ryhtyä toden teolla lisäämään tuotantoa. Heti yhtiöittämisvuonna 1984 valmistui uusi kolmella lajitteluasemalla ja 35 lokerolla varustettu sahatavaran lajittelulaitos, joka mahdollisti sahan siirtymisen kahteen vuoroon seu-

Metsurit Risto Askolin ja Hannu Kauppinen tauolla joskus 80-luvulla.

raavana vuonna. Yhden vuoron sahauskassa oli saavutettu 80 000 kuutiometrin vuosituotanto ja kahdessa vuorossa se kohosi 160 000 kuutiometriin vuosikymmenen loppupuolella.

Myös jalostusta tehostettiin. Osastolle hankittiin tehokkaampi höyläkone, tosin käytettynä, kaksoisvannesaha ja optimoiva katkaisusaha oheislaitteineen. Vanha työstöhalli purettiin lastausalueen tieltä 1990-luvun alussa ja kaikki toiminta kyllästystä lukuun ottamatta keskitettiin yhteen halliin.

Kehitysohjelman luonti 1990-luvun alussa

Sahan tulevaisuus oli jälleen tienhaarassa 1990-luvun alussa. Kuivaamokapasiteetista osa oli romuttumassa, ja valittavaksi jäi toi-

minnan jatkaminen yhdessä vuorossa tai investoinnit korvaavaan kapasiteettiin. Päätöksentekoa varjosti myös alan historiallisen heikko kannattavuus 1990-luvun alussa.

Vuonna 1991 sahalle valmisteltiin pitkän tähtäimen kehitysohjelma, jonka yhteydessä selvitettiin eri vaihtoehtojen kannattavuus, tekniset ratkaisut sekä markkinoinnin ja raaka-ainehuollon kysymykset. Yhtiön johto päätti kehittää sahaa, ja laaditun ohjelman mukaan myös pääpiirteittäin edettiin. Käytännössä sahan koko pääkonekanta tuli uusituksi, ja ohjelman taloudelliset ja tekniset tavoitteet voi nyt todeta saavutetuiksi ja monessa suhteessa ylitetyiksi.

Kehitysohjelma käynnistettiin lisäkuivamojen rakentamisella vuosina 1992–1993, ja niitä lisättiin myöhemmin vuosina 1997–1999 tuotannon kasvaessa. Asiakkaiden voimakkaasti kiristyneet vaatimukset kuivaus-

laadun suhteen voitiin paremmin tyydyttää ajanmukaisilla laitteilla. Jatkuvatoimisten kanavakuivaamoiden ohella rakennettiin myös eräperiaatteella toimivia kamarikuivaamoja, jotka paremmin hallitun kuivausprosessin ansiosta soveltuvat vaativiin erikois- ja puusepänkuivauksiin. Vanhat pitkittäiskuivaamot jäivät pois käytöstä vuonna 1992, jonka jälkeen rimakuormat kulkivat lajittelulaitokselle yksinomaan palkeilla rullaratoja myöden.

Vuonna 1992 rakennettiin sahan yhteyteen myös sydäntavaran tuorelajittelulaitos, jonka valmistuminen tehosti tuotannon pulonkaulaksi osoittautuneen sahan dimensiolajittelun toimintaa ja mahdollisti sydäntavaran esitasauksen ja -lajittelun yksilöllisempää kuivausta varten.

Puunhankintaa järjestellään ja ulkoistetaan

Vapon oma Metsäosasto oli jo VR:n vuosista alkaen vastannut sahan puunhankinnasta ostuen tukit pääosin yksityismetsistä, mutta myös Metsähallitukselta ja muilta metsäyhtiöiltä. Vuosina 1982–1989 Enso-Gutzeit Oy:n kanssa oli toimitussopimus tukkimäärästä, joka edusti noin puolta tarvittavasta raaka-aineesta. Sen jälkeen sopimuskumppaniksi tuli Tehdaspuu Oy, joka yritysjärjestelyjen myötä

Työnjohtaja Reino Sikasen viimeinen savotta ennen eläkkeelle lähtöä 43 vuoden Vapo-palveluksen jälkeen vuonna 1985.

Työnjohto neuvonpidossa 1980-luvulla vas. Tapio Virmanen, Jorma Hyry ja Pekka Sysmälinen.

Pylväsliiketoiminta

Pylväiden hankintaa ja jalostusta oli harjoitettu Vapossa jo pitkään. Ensin kuorinta ja vuolu tapahtui käsityönä ja myöhemmin koneellisesti. Tämä toiminta laajeni Hankasalmen puoleisella alueella oleva käytöstä poistunut kuorimo muutettiin pylväiden kuorinta-, sorvaus- ja lajittelulaitokseksi.

Vuonna 1987 rakennettiin samalle alueelle kyllästämö, joka oli entistä sahan varjoon jäänyttä laitosta tehokkaampi ja tyydytti lisääntyneen varastointitarpeen ja ympäristönsuojelun vaatimukset. Alueella aikaisemmin sijainnut isännöitsijän asunto purettiin samassa yhteydessä. Pylväiden valmistuksen loputtua vuonna 1992 kyllästämöllä jatkui sahatavaran kyllästys, jota on sittemmin edelleenkin laajennettu ja kehitetty vastaamaan nykyisiä vaatimuksia.

muuttui UPM-Kymmene Oyj:n metsäosastoksi.

Vapo Oy:n ja Metsäliitto Osuuskunnan liiketoimintojen päällekkäisyyksien vähentämiseksi syntyi laajojen neuvottelujen tuloksena vuonna 1992 toimeenpantu järjestely, jossa Metsäliitto luopui turvesoistaan ja -liiketoiminnastaan ja Vapo puolestaan luopui pylväsliiketoiminnasta. Myös voimallaitoksia koskevia omistusjärjestelyjä toteutettiin. Tässä yhteydessä Hankasalmen sahan oma puunhankintaorganisaatio lopetettiin vuonna 1992 ja sen hankkima puu korvattiin Metsäliiton toimituksilla, jotka kattoivat noin 60 prosenttia tarpeesta. Loppuosan toimittivat lähinnä silloinen Tehdaspuu Oy ja Metsähallitus. Hakkeen menekki varmistettiin pitkäaikaisella sopimuksella.

VAPO TIMBER OY (1993–)

Kehyssahaus jää historiaan

1990-luvun alussa tehtyjen uudistusten jälkeen Hankasalmen sahan kehitysohjelman seuraavana etappina oli sahalinjan uusiminen ja sen kautta tuotannon lisääminen.

Kehyssahaustekniikka oli Suomessa hallitsevassa asemassa vielä 1970-luvulla, mutta sen rinnalle alkoivat vähitellen nousta vanneja pyörösaahakoneet, joiden varaan 1990-luvun sahakoneuudistukset sittemmin rakennettiin. Hankasalmen sahan kehyssahalinja oli vuodelta 1978, eikä sinänsä 16 vuoden ikä olisi vielä yksistään pakottanut sahakoneiden uusintaan.

Kehyssahojen sahausnopeutta oli nostettu kuitenkin äärimmilleen pinnan laadun kustannuksella. Vaihtoehtoinen tekniikka mahdollisti suuremmat sahausnopeudet ja sileämmän sahausjäljen, joten sinänsä koeteltu ja varma kehyssahaustekniikka vanheni teknisesti.

Tehokkaamman sahauslinjan ansiosta tuotanto lisääntyi 250 000 kuutiometriin vuodessa vuosikymmenen loppuun mennessä.

Tulevaa kapasiteetin kasvua silmälläpitäen modernisoitiin lajittelulaitos vuonna 1994 lisäämällä neljäs lajitteluasema ja kasvattamalla lokeroiden määrä yhdeksällä, joten niitä oli nyt yhteensä 44.

Puutoimialasta tulee Vapo Timber Oy

Turve- ja puutoimialan väliset yhtymäkohdat Vapo Oy:n liiketoiminnassa vähenivät 1990-luvulle tultaessa alenevien puupolttoainetoimitusten takia. Niinpä vuoden 1993 alusta puutoimialasta, josta oli jo käytännössä muodostunut puhdasverinen sahateollisuuden harjoittaja, muodostettiin Vapo Oy:n tytäryhtiö, Vapo Timber Oy.

Tämä ei tuonut suuria muutoksia käytännön toimintaan, mutta yksinkertaisti ja selkeytti johtamis- ja päätöksentekojärjestelmää. Päätös oli ratkaisevan tärkeä siksi, että sen ansiosta Vapo Oy:n sahateollisuuden identiteetti ja henkilöstön ”hinku” kehittää yhtiötä alan kärkiyritykseksi vahvistuivat.

Pyörö- vai vannesaha?

Vaikka kehysahatekniikasta luovuttiinkin oli vielä valittava pyörö- ja vannesahojen välillä. Pyörösaha oli 1990-luvun puolivälissä käytössä etupäässä alle 20 senttimetrin tukkien sahauksessa ja yritysvierailujen yhteydessä oli voitu todeta isojen tukkien sahaamisessa olevan vielä ongelmia. Kun rakennustöiden piti edetä ja laitevalinta oli kesken, tehtiin sahakoneperustukset siten, että kumpikin vaihtoehto oli mahdollista asentaa niille. Kerrotaan, että silloinen sahanjohtaja Eero Lehtonen päätti konevalinnan lanttiheitolla. On arvailujen varassa, monestiko lanttia piti heittää oikeaan lopputulokseen pääsemiseksi.

Uusi pelkkahakkuri-pyörösahalinja valmistui vuonna 1995 silloin 16 vuotta toimineen kehysahalinjan tilalle. Näin perinteinen sahaustekniikka siirtyi historiaan myös Hankasalmella. Tukkien ohjaus sahauslinjassa tapahtui nyt täysin automaattisesti, ja sahurin tehtävänä oli valvoa monitorien välityksellä koneiden toimintaa. Linja käsitti kaksi pelkkahakkuri- ja kolme pyörösahayksikköä, joista kaksi toimi pelkkojen jakovaiheessa. Särmäysosaston kuljetinjärjestelmä ja suuntauspöydät uusittiin, samoin ohjausautomaattiikka. Tukkien sisäänotto rakennettiin varaten tilat myös kuorimakoneelle, jonka hankintaa siirrettiin myöhemmäksi.

Tukit kuorittiin tukkilajittelun yhteydessä vielä parin vuoden ajan, kunnes sahan sisäänottoon hankittiin sahauslinjan kapasiteettia vastaava kuorimakone. Samalla vastaanottomittaus siirrettiin tukkilajitteluun, joka varustettiin siihen tarvittavilla automaattisilla mittauslaitteilla. Kuoren siirtoa varten sahalta lämpökeskukselle rakennettiin lähes 100 metriä pitkä hihnakuljetin.

Useaan otteeseen parannellun ja tekniikaltaan vanhentuneen rimoituskoneen tilalle hankittiin vuonna 1998 uusi kone, jonka asennuksen yhteydessä myös rimakuormien leveys muutettiin 1,65 metrillä 2,10 metriin. Tämä muutos tehosti kuormien rimoitusta ja purkamista sekä paransi kuormien liikkuvuutta kuivaamoradoilla.

Vanha konttorirakennus vuonna 2005. Rakennus purettiin keväällä 2006.

Pienpuulinja lopetetaan

Vuonna 2000 lopetettiin vanhan pienpuulinjan tuotanto ja linja purettiin. Tuotannon sujuvuuden varmistamiseksi särmäämättömien lautojen kuljetinjärjestelmää modernisoitiin vuonna 2001. Näin kyettiin yhdellä sahalinjalla saavuttamaan ja jopa ylittämään aiempien kahden linjan tuotantotasoa.

Tieto- ja kameratekniikan kehittyminen teki mahdolliseksi konenäköön perustuvan sahatavaralajittelun. Vuonna 2003 rakennettiin sydäntavaran tuorelajitteluun neljän sivun värikuvaukseen perustuva automaattinen lajitteluasema, jolloin lajittelulaitoksella silmävaraisesti tehtävä erittäin vaativa työvaihe tältä osin jäi pois. Laitteisto paransi asiakaskohtaisen lajittelun mahdollisuuksia ja laatusaantoa, ja vaikuttivat sitä kautta merkittävästi sahan taloudelliseen menestykseen.

Venäjän puuta Hankasalmelle

Vielä 1990-luvun lopulle saakka pidettiin selvänä, että Hankasalmen sahan ei tarvitse turvautua tuontipuuhun. Vapo Timber Oy:n Piehosen itäpuolella sijaitseville sahoille oli kuitenkin jo jonkin aikaa hankittu puuta myös Venäjältä. Tukkeja oli hyvin saatavilla kilpailukykyiseen hintaan, joten toimitukset Hankasalmelle aloitettiin vuonna 1999. Venäjän puu on sittemmin muodostunut tärkeäksi osaksi sahan raaka-ainehuollon kokonaisuutta ja on osaltaan turvannut häiriöttömän käynnin viime vuosina. Kilpailu on toki pitänyt huolen hinnannousuista, mutta silti tuontipuuta nähdään jatkossakin tärkeäksi raaka-ainelähteeksi.

Saha tukkipöydän suunnasta nähtynä. Kuva vuodelta 2005.

Jalostustoiminta tienhaarassa

Hankasalmen sahan jalostustoiminta tuli tienhaaraan 1990-luvun lopussa, kuten sahaus 10 vuotta aiemmin. Sahan tuotanto oli noussut olennaisesti aiempaa korkeammaksi, joten raaka-ainepohja jalostukselle oli lisääntynyt. Vuosittain jalostettiin noin 40 000 kuutiometriä sahatavaraa, ja vähäisen automaatioasteen vuoksi valmistuskustannukset olivat jäämässä kestävämmän korkeiksi. Oli tehtävä valintoja jatkamisen ja lopettamisen välillä sekä tuotevalikoiman ja tavoitevolyymin suhteen. Selvää oli, että jatkamisvaihtoehdot edellyttivät huomattavia investointeja.

Kehitysohjelmaa varten tehtiin laajat selvitykset markkinoista ja eri toimintavaihtoehdoista. Niiden pohjalta päädyttiin ratkaisuun,

jossa kyettiin valmistamaan joustavasti, mutta kilpailukykyisin kustannuksin rakentamisen perusjalosteita. Tuotantomäärä nousikin reiluun 50 000 kuutiometriin 2000-luvun alkupuolella, ja toiminta on osoittautunut myös taloudellisesti järkeväksi. Jalostustoiminnasta onkin muodostunut olennainen ja kannattava osa Hankasalmen sahan kokonaisuutta.

Vuonna 2000 rakennettiin jalostushalliin uusi kuljetinjärjestelmä sahatavaran kuljettamiseksi valmistuksen eri vaiheissa. Sen ansiosta valmistuksessa olevan tavaran siirto koneyksiköltä toiselle tapahtui kuljettimilla aikaisemman hitaan ja kalliin siltanosturi- ja trukkipöydän sijaan. Höyläkone modernisoitiin ja höylätavaran pakkaamiseen hankittiin kutistekalvokone. Myös purunpoistojärjestelmä ja purusiilot uusittiin. Vanhentunut

hidas sormijatkoslinja poistettiin käytöstä. Tuotantoa tehostettiin edelleen hankkimalla toinen vannesahayksikkö höylälinjan alkupäähän vuonna 2001.

Samassa yhteydessä rakennettuihin toimistotiloihin keskitettiin jalostuksen toimintojen lisäksi kaikki lähetykseen liittyvät toiminnot myös sahatavaran osalta. Vuonna 2003 hankittiin kyllästämölle toinen tuotantolinja ja rakennettiin lämmitetty kiinnittämö kyllästysaineen nopean kiinnittymisen varmistamiseksi. Männyn osuuden lisääntyessä sahauskassa kyllästetystä sahatavarasta onkin muodostunut keskeinen osa jalostuksen tuotepaletteja.

Vapo Timber Oy:n hallinto siirtyy sahan hyyryläiseksi

Sahan hirsinen konttorirakennus oli vuosikymmenten saatossa kokenut monenlaisia muutoksia: märkätiloja oli rakennettu, muovimattoja asennettu ja myös vesivahinkoja oli sattunut. Siten ei voi pitää ihmeenä myöskään homeongelmien ilmaantumisista. Uuden konttorin rakentaminen tuli ajankohtaiseksi ja kun sahayhtiön käytössä oleville emoyhtiön tiloille Jyväskylässä oli kysyntää, päätettiin myös hallinto siirtää Hankasalmelle rakennettavaan toimistorakennukseen.

Hyvän yhteistyön perinteiden mukaisesti Hankasalmen kunnan kanssa päästiin sopimukseen, jossa kunta rakensi tilat ja Vapo Timber Oy vuokrasi ne käyttöönsä. Muuttamaan päästiin heinäkuun 27. päivänä 2005. Vanha sahan konttori purettiin keväällä 2006.

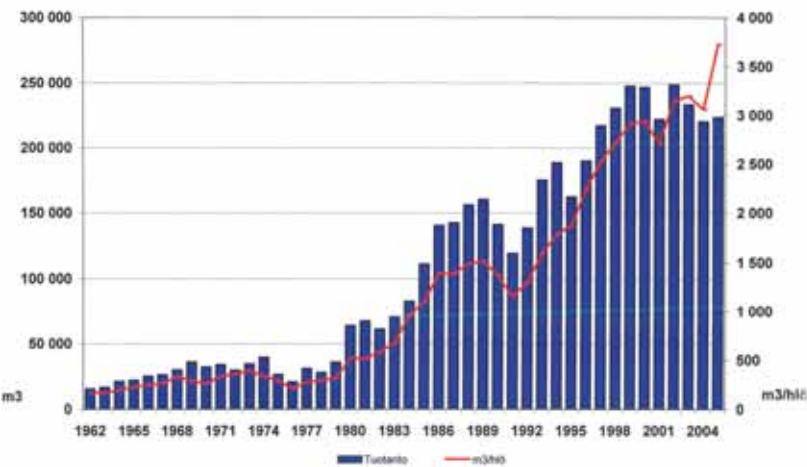
Uusi toimistorakennus rakennettiin monien tonttivaihtoehtojen läpikäynnin jälkeen varsinaisen saha-alueen ulkopuolelle Kuu-hankavedentien varteen, kuitenkin sahan välittömään läheisyyteen. Rakennuksen asialliset työskentelytilat ja tyylikäs ulkoasu paransivat sekä työoloja että yhtiön ja myös aseman taajaman ulkoista kuvaa. Yhtiön hallinnon ja ylimmän johdon fyysinen sijainti lähellä liiketoiminnan sykettä parantaa tiedonkulkua ja on omiaan luomaan hyvähenkistä ja mutkatonta toimintakulttuuria.

Hankasalmen sahan ja Suomen sahateollisuuden käyttökateprosentin kehitys 1963–2005

(Lähteet: Metsäteollisuus ry, Hankasalmen sahan arkisto)

Hankasalmen sahan tuotannon ja tuottavuuden kehitys 1962–2005

Hankasalmen sahan henkilömäärän kehitys 1962–2005

Taloudellinen menestys

Hankasalmen sahan historiaan liittyy niin tulipaloja, sotavuosia kuin konkurssikin. Silloin kun omistajana on ollut valtion laitos tai liikelaitos ovat muutkin kuin taloudelliset seikat voineet olla päätöksenteon perusteina. Kuitenkin toimintakertomuksista voi vetää johtopäätöksiä sahan kannattavuudesta koko Vapon omistusajalta vuodesta 1962 ja suhteuttaa sitä alan yleiseen kehitykseen. Mittariksi on valittu käyttökateprosentti, joka antaa riittävän vertailukelpoisen lähtökohdan kannattavuustarkasteluun.

Hankasalmen sahan kannattavuus on noudattanut hyvinkin tarkasti alan keskimääräistä tasoa kunnes vuodesta 2003 alkaen näyttäisi tapahtuneen irtiotto positiiviseen suuntaan. Käyrät kertovat myös sen, että sahan kuuluessa valtion liikelaitokselle on toiminta ollut liiketaloudellisesti vähintään yhtä hyvin hoidettua kuin yksityisessä teollisuudessaakin. Viimeisten vuosien muutos parempaan vahvistaa uskoa sahan selviytymiskykyyn tulevaisuudessa.

Kehityksen kaaria

Hankasalmen sahan 90-vuotisen historian aikana ihmistyövaltaisesta tuotannosta on siir-

Sahan valvomo 2006, sahurina Jorma Kauppinen

rytty täysin koneelliseen prosessiin erityisesti automaation ja tietotekniikan kehityksen ansiosta. Samalla ihmistyön tuottavuus on luonnollisesti kasvanut huimasti. Myös puun hakkuissa ja kuljetuksessa on alkuaikojen ihmistyöstä sekä uitto- ja hevoskuljetuksista siirrytty koneelliseen toimintaan. Itse tuote, sahatavara, on kuitenkin pysynyt samanlaisena. Tämä johtuu tietenkin käyttötarkoitusten pysyvyydestä. Runkotolppa on runkotolppa ja lista on lista, onpa se tehty sitten tänään tai sata vuotta sitten.

Hankasalmen sahan vuosituotanto on 16-kertaistunut ja henkilöä kohti laskettu tuotanto 26-kertaistunut vuodesta 1962. Tämä merkitsee siis myös henkilöstön määrän vähenemistä samaan aikaan kun tuotantoa on voimakkaasti nostettu.

Tuotannon kehitystä voi kuvata myös niin, että sahan perustajan, Ville Pietiläisen,

aikainen vuosituotanto voidaan nykyään tehdä yhdessä päivässä ja VR:n aikainen tuotanto yhdessä kuukaudessa.

Huikkea muutos on tapahtunut myös toiminnan aikajänteessä ja pirstoutumisessa vaikeasti hallittaviin osiin. Enää ei myydä puolta sahan vuosituotannosta kerralla ”ensimmäiseen avoveteen” ja rahoiteta saaduilla ennakkomaksuilla puun ostoa. Nyt myydään yhtä tuotetta, paketti kerrallaan, toimitettuna parhaimmillaan tunnin tarkkuudella. Tämä tietysti näkyy tuotanto-ohjelmien alituisena muuttumisena ja tarpeena pysyä koko ajan piirun tarkasti toimintatilanteesta selvillä.

Myös henkilöstöön kohdistuvat vaatimukset ovat luonnollisesti muuttuneet. Vaikeissa oloissa tapahtuva fyysisesti raskas työ on kadonnut ja tilalle ovat tulleet prosessin ohjaus- ja ylläpitotehtävät, joiden kuormittavuus on erilaista ja jotka vaativat kouluttautumista.

Toiminnan ohjauksen kannalta tarpeellisten tietojen erottaminen määrättömästä tietotulvasta luo oman paineensa päätöksentekijälle olipa kyseessä kuivaamohoitaja tai sahanjohtaja. Päätöksentekoon ei myöskään ole paljon aikaa, ja vastuu on otettava yksin, kun tilanne on kohdalla.

Suhdanneherkkyys ja epävarmuus raaka-aineen saatavuudesta ovat aina leimanneet toimialan ja myös Hankasalmen sahan toimintaa. Alkuaikojen toimintaolosuhteita kuvaa se, että vasta VR:n aikana 1940-luvun jälkipuoliskolla sahaa pystyttiin käyttämään läpi vuoden. Aikaisemmin se oli seissyt vuosittain useita kuukausia raaka-aineen puutteessa. Myöhemminkin, esimerkiksi 1970-luvun puolivälin tienoilla, 1980-luvun alussa ja 1990-luvun alussa oltiin eri syistä lyhennetyssä työviikossa pitkiä jaksoja, pisimmillään parikin vuotta.

Viiden miljoonan kuutiometrin raja rikki 2006 – entä jatko?

Hankasalmen sahan tuotanto Vapon aikana vuodesta 1962 rikkoo viiden miljoonan kuutiometrin rajan syksyllä 2006. Määrä vastaa ”kakkos-neloseksi” muutettuna miljoonaa kilometriä ja ulottuisi 25 kertaa maapallon ympäri. Saavutetaanko ja milloin 10 miljoonan kuutiometrin etappi?

Suomen metsäteollisuus on tätä kirjoitettaessa voimakkaassa murroksessa. Paperi- ja selluteollisuus on jo pitkään investoinut lähemmäksi kasvavia markkinoita ja halvempia kuituraaka-ainelähteitä. Heikkoja yksiköitä suljetaan Suomesta. Sahateollisuuskin on jo sopeuttanut kapasiteettiaan alentuvan tukkien tarjonnan ja sahatavaramarkkinoiden ylitarjonnan pakottamana. Alan yleinen kannattavuus on ollut viime vuosina surkea.

Kapasiteetin lisäleikkauksia tarvitaan edelleen alan tervehdyttämiseksi. Yleisen markkinatalouden säännön mukaan jäljelle jää parhaimmisto, johon Hankasalmen saha on viime vuosina osoittanut kuuluvansa. Historias-ta ei tulevaa voi kuitenkaan ennustaa. Tulevaisuus on itse rakennettava joka päivä ja joka tunti. Huolehtimalla tuottavuuden kehityksestä toimintaa kehittämällä ja investoinneilla on mahdollista pysyä kärkiryhässä tehokkuuden osalta. Sahan maantieteellinen sijainti raaka-ainelähteisiin ja kotimaisiin kilpailijoihin nähden on suotuisa, joten raaka-aineen puolestakin edellytyksiä on vähintään siinä kuin muilla suomalaisilla kilpakumppaneilla. Jos Suomen sahatteollisuus menettää kansainvälisen kilpailukykynsä, hoitaa markkinatalous ennen pitkää tämänkin ongelman alenevina tukien hintoina, onhan raaka-ainekustannusten osuus yli 70 prosenttia myyntituotoista.

*Ylempi kuva saha-
alueesta vuodelta
1949 ja alempi
vuodelta 2000.
Kuvista näkyy kehitys
50 vuoden aikana.*

Väheneekö sitten sahatavaran kulutus? Ponnistelut sahatavarakulutuksen lisäämiseksi Euroopassa ovat kantamassa hedelmää. Puu hyväksytään rakennusmateriaalina niissäkin maissa, joissa perinteet ovat kivi- ja tiilirakentamisen puolella. Kulutus kasvaa maailmanlaajuisesti. Markkinat kasvavat, mutta sahatavara päätyy loppukäyttöön entistä useammin jotenkin jalostettuna, liimattuna, höylättyinä tai muuten muokattuna. Tämä tarjoaa mahdollisuuden kehittää toimintaa jalostuksen suuntaan, mutta jalostaminen ei välttämättä ole menestyksen ehto saati sitten sen tae. Ainoastaan kustannuksiltaan kilpailukykyisen perussahauksen varaan voidaan rakentaa kannattavaa sahatavaran jalostusta.

Hankasalmen sahan nykyistä kokonaisuutta hyvin tukeva jalostustoimintakin vaatii kehittämistä. Kyseessä ei ole kuitenkaan ole päätös, jota voi tarkastella vain Hankasalmen sahan näkökulmasta. Päätösten on tuettava koko Vapo Timber Oy:n strategisia linjauksia, varsinkin, kun näpertelemällä ei näkyviä saavutuksia saada aikaan. Yhtiön johto onkin suunnan määrittelyssä haastavan tehtävän edessä.

Sahaus Hankasalmella tulee siis jatkumaan. Vuotuinen tuotantomäärä varmasti vaihtelee olosuhteiden mukaan, mutta pitkällä tähtäimellä vuosikeskiarvo pysyy yli 200 000 kuutiometrissä. Henkilöstömäärä pe-

russahauksen puolella todennäköisesti edelleen vähenee investointien myötä. Kannattavuus, ja siten myös jatkuvuus, on paitsi ulkoisten tekijöiden, myös erityisesti viisaiden suunnanvalintojen ja menestykseen sitoutuneen osaavan toteuttajajoukon varassa.

Edellä mainitulla vuosituotantomäärällä kymmenen miljoonan kuutiometrin raja rikkoutuisi joskus vuosien 2025-2030 tienoilla. Silloin tämän historiikin kirjoittajat ja nykyiset lukijatkin suurelta osalta ovat historiaa. Laivausmerkki "VAPO" toivottavasti elää ja voi hyvin vielä tuolloinkin, vaikka omistaja vaihtuisikin vuosien saatossa.

Tuotemerkit sahateollisuudessa

Puutavaraliikkeessä asioiva kenties ihmettelee lankkujen päissä näkyviä mystisiä väriltään useimmiten punaisia kirjaimia ja kuvioita. Kyseessä ovat valmistajan laivausmerkit, joista alaa tunteva tunnistaa jo kaukaa sahan, puulajin ja sahatavaran laatuluokan. Kukin saha leimaa tuottamansa sahatavaran laatuluokakohtaisilla merkeillä ja laatukilpailu valmistajien kesken käydään kunkin luokan sisällä. Vientisahat ovat käyttäneet merkkejä jo yli sata vuotta. Ne synnyttävät ostajien mielessä laatuun ja palveluun liittyviä mielikuvia, joita tuottajat yrittävät ylläpitää mahdollisimman houkuttelevina. Alalla tunnetaankin ”kovia” laivausmerkkejä, joita mielellä ostetaan ja vähemmän houkuttelevia, joita syystä tai toisesta ei pidetä aivan yhtä hyvinä. Vaikka laivausmerkkien merkitys onkin vähentynyt, ovat ne edelleen elävää käytäntöä. Hyvä merkki on vaikea luoda, mutta helppo turmella. Syksyllä 2006 rikkoutuva viiden miljoonan kuutiometrin toimitusmäärä jo itsessään osoittaa, että tuotemerkkiä, ”brändiä”, on vaalittu ja viime vuosien vaikeista markkinaoloista selviytyminen kärkiryhmissä kertoo, että tuote on kunnossa ja kestää vertailun koviin kilpailijoihin. Kuvassa ylimpänä parhaan, ns. US-laadun (unsorted) leima, alempana sitten V-laadun (kvintta, fifths), VI-laadun (sexta, sixths) ja ST-laadun (sahatuottoinen, sawfalling) leimat.

MATKAN VARRELTA

Suunnitelma tukkien siirrosta Kynsiveden ja Kuuhankaveden välisen kannaksen yli

Haukivuoren Puutavara suunnitteli 1930-luvulla laajentavansa puunhankintaa Rautalammin reitille. Tukkien siirtämiseksi sahalle olisi Kynsiveden ja Kuuhankaveden välisen kannaksen poikki pitänyt rakentaa siirtorata. Tällaisia ratoja oli muualla olemassa, esimerkiksi Kymiyhtiön Honkataipaleen rata Saimaalta Mäntyharjun reitille.

Suunnitelma eteni niin, että hankittiin 2,8 kilometriä pitkä ja 8 metriä leveä tiealue kannaksen kapeammalla kohdalla olevaa notkelmaa myöten ja varasto- ja purkupaikat molempien järvien rannalta. Rata jäi kuitenkin toteutumatta, mutta maa-alueet seurasivat sahan kaupassa seuraaville omistajille.

Myöhemmin Valtion rautatiet, toimintansa luonteen mukaisesti, tunsivat kiinnostusta tähän hankkeeseen ja laati vuonna 1948 perusteellisen selvityksen ja suunnitelman sen toteuttamiseksi.

Perusteluina esitettiin että: ”Sen jälkeen, kun Hankasalmen sahaa on laajennettu lisäämällä sen raamilukua jo tilatulla pikaraamilla ja muutenkin uudelleen järjestetty, tulee sen tuotantokyky nousemaan noin 9.000 standarttiin. Laskemalla standarttia kohti 235 j³ tukkeja nousee hankittava tukkimäärä

2.115.000 j³:aan. Tällöin herää kysymys, mistä tämä tukkimäärä edullisimmin eli pienimmillä kustannuksilla on hankittava.”

Ratalinja tutkittiin ja rakentamisesta laadittiin kustannusarvio. Suunnitelman mukaan radalla liikkuisi veturi ja kaksi viiden vaunun tukkijunaa. Lisäksi tulisi rakentaa toimisto ja vartijan rakennus, työväestön asutoparkki sekä kalustovaja ja veturisuoja. Laadittiin myös kannattavuuslaskelma, jossa Rautalammin vesistön puunhankinnan kustannuksia oli verrattu Keiteleeltä Suolahdesta junakuljetuksena tuotavien tukkien hankinta- ja kuljetuskustannuksiin. Laskelman mukaan Rautalammin suunta olisi ollut lähes kolmasosaa edullisempi vaihtoehto, kuin Vapon Keiteleeltä tapahtuva kuljetus.

Samana vuonna laaditussa muistiossa Vapo arvosteli suunnitelmaa, eikä pitänyt sitä toteuttamiskelpoisena, koska Rautalammin vesistön alueella ei ollut juurikaan valtionmetsiä ja kilpailu etelän puutavarayhtiöiden kanssa oli kovaa. Keiteleen hankinta-alueita ja Suolahdesta tapahtuvaa junakuljetusta pidettiin edullisempina vaihtoehtona.

Hankasalmen, Konneveden ja Laukaan kunnat sekä Haarlan Lievestuoreen tehtaat kiinnostuivat asiasta vuonna 1950 ja anoivat valtioneuvostolle osoittamassaan kirjelmässä 5,2 km pituisen pistoraitteen rakentamista Niemisjärveltä Kynsiveden rantaan, perustel-

Tukkien kuormausta autoon Kynsiveden rannassa Kuuhankaveteen siirtoa varten vuonna 1969.

Tukkien purkua etukuormaajalla Kuuhakaveteen Kynsivedestä siirron jälkeen vuonna 1969.

len tätä Hankasalmen sahan kannalta parempana ratkaisuna, koska silloin tukit saataisiin purettua suoraan sahan eteen. Kumpikin hanke jäi toteutumatta.

Vuonna 1952 asia oli jälleen esillä, kun Vapon toimeksiannosta metsänhoitaja Lauri Silvan laati VR:lle lausunnon ja kustannuslaskelman hankkeen toteuttamisesta joko traktorijuna- tai autokuljetustienä.

Vihdoin 1960-luvun puolivälissä Vapo rakensi tien kannaksen yli. Vuonna 1966 ilmoitettiin, että lauttaus alkaa 11.7. Konneveden Siikakoskelta ja päättyy Kynsiveden Kaarteen rantaan, josta se jatkuu edelleen Kuuhankaveden Hiekanpäästä sahalle kestäen kuukauden ajan. Tuolloin uitettiin ja siirrettiin autoilla kannaksen yli tukkeja noin 12 000 kappaletta. Toiminta jatkui vuoteen 1969, jolloin uittokuljetukset muutenkin lopetettiin.

Kynsiveden rannalla olevalle varastoalueelle on myöhemmin rakennettu Vapon henkilökunnan virkistyskäyttöön tarkoitettu mökki ja ranta sauna. Tie taas palvelee nykyään yksityistienä paikallisia asukkaita ja kesämökkiläisiä.

Maakannaksen Kynsivesi-Kuuhankavesi ylitystie, pituus n 2,8 km pisteet 1 - 2.

Muisteluja Valtion rautateiden kaudelta 1946–1962

Rainer Lempinen tuli sahan palvelukseen vuonna 1946 12 vuoden ikäisenä. Aluksi hän toimi asiapoikana konttorilla, myöhemmin sahatavarakortistonhoitajana sekä VR:n että Vapon aikana. Hänen muistoissaan on monia tapoja ja tapahtumia VR:n vuosilta. Toiminta poikkesi monin tavoin sahojen yleisestä käytännöstä.

Palkkojen maksatuksessakin oli omat kиеmuransa, koska kaikki rahaliikenne kulki asemakonttorin kautta. Tilinmaksupäivä oli kaksi kertaa kuukaudessa, 7. ja 21. päivä. Työpis-teissä tehtiin tuntilaput, jonka perusteella konttorin naiset tekivät tililistat. Tämän jäl-keen yksi naisista vei listat asemakonttoriin, jossa asemapäällikön johdolla tapahtui tili-nauhan ja rahojen pussitus. Jokaisella työnte-kijällä oli henkilökohtainen tilipussi. Tilipäi-vänä sahan asiapoika haki tililaatikot asemal-ta ja asemapäällikkö lähti sahalle maksamaan tilit aina pistooli taskussa mahdollisen ryös-tön varalta. Tilinmaksu tapahtui sahan van-hassa ruokatuovassa, jossa myös runsas torak-kakanta loi tunnelmaa palkanmaksuun.

Sahalla oli omassa käytössä viisi hevosta ja lehmikarjaa. Sahalaiset saivat hakea maitonsa sahan omasta navetasta. Eläinten hoitoa var-ten oli palkattu karjakko ja hevostenhoitaja.

Rehuksi kasvatettiin heinää sahan pelloilla. Kesällä sahalaiset olivat joukolla heinätöissä.

Virolainen Gustav Filibalt oli sahalla kone-mestarina jatkosodan aikana ja jonkin aikaa sodan jälkeenkin. Hän oli taitava ammatti-mies, joka oli tehnyt parannuksia ja korjauk-sia sahan höyrykoneeseen esimerkiksi purka-en siitä pois suunnanvaihtolaitteet, jotka oli-vat peruja koneen aikaisemmasta käytöstä lai-vankoneena. Hänellä oli suomalainen vaimo.

Sodan päätyttyä Neuvostoliitto vaati kaik-kien kansalaistensa luovutusta. Filibalt ei kui-tenkaan halunnut palata takaisin Neuvosto-Viroon. Hän oli nimismiehen kanssa sopinut, että saa tiedon ennen pidätystä. Selvitettyään etukäteen pakoreitin Ruotsiin hän sitten häi-pyi perheineen eräänä yönä. Filibalt oli hyvästel-lyt joitakin työtovereita ennen lähtöään, halannutkin ja jättänyt kaksi lautasta, joissa oli hakaristin kuva pohjassa. Myöhemmin hän lähetti kirjeen, jossa kertoi olevansa Ka-nadassa. Kirjeen mukana oli ollut kuva, jossa komeili pitkä tumma komea mies laivaston konemestarin univormussa. Aikojen muutut-tua hän oli vierailut sahalla myöhemmin va-paammassa merkeissä.

VR:n kaudella sahalla oli isännöitsijänä char-mantti B.V. Salonius. Hän oli vanhanajan her-rasmies, joka käytti kesäisin vaaleata pellava-

Heinäntekoa nykyisen sahan tukkivaraston tienoil- la 40-luvulla, taustalla saharakennus ja sen vasemmalla puolella tukkien maalle nostoon käytetty kiramo.

Oikealta: Kaapro Viikki, Aino Laitinen, Lempi Kolehmainen, Fabian (Vaapi) Laitinen, Maija Nissinen ja Edit Marttinen.

pukua, olkihattua ja kävelykeppiä. Talvisin hän pukeutui arvokkaasti turkkiin ja lapikkaisiin. Salonius oli suosittu seuramies. Hän oli musikaalinen, soitti pianoa, oli mukana paikallisessa orkesterissa ja järjesti asunnollaan juhlia pitäjän merkkihenkilöille. Salonius harasti myös liikuntaa, mm. luistelua. Hän suhtautui työväkeen isällisen leppoisasti. Kerrotaan, kun sahan iltavuoron aikana pyrittiin lähtemään kotiin jo ennen vuoron päättymistä ja asia oli tullut isännöitsijänkin tietoon, oli hän eräänä iltana vähän ennen vuoron päättymistä seissyt sahan tukkisillalla.

Jotkut ennen aikojaan lähteneet, hänet huomattuaan, olivat yrittäneet palailta takaisin, jolloin hän oli huitaissut kädellään ja sanonut: ”Menkää, menkää, älkää minusta välittäkö”. Oppi kuitenkin oli kuuleman mukaan mennyt perille, ja ennakoiva kotiinlähtö loppunut – joksikin aikaa.

Bertil Valdemar Salonius oli syntynyt Mikkelin maalaiskunnasta, Otavasta, jossa toimi myöhemmin rautatiekirjurina. Hän oli perustamassa vuonna 1920 Otavaan sahaa eräiden paikallisten isäntien ja liikemiesten kanssa.

Yhtiön nimeksi tuli Osakeyhtiö Puula ja Salonius toimi sen ensimmäisenä toimitusjohtajana. Hän oli myös osallistunut kansalaisso- dan aikana paikallisen suojeluskunnan toimintaan, mutta oli todennäköisesti silti suosittu henkilö työväestönkin keskuudessa, koska Otavassa eräs työmiehen vaimo oli levittänyt tietoa, että kaikki porvarit tapetaan rautatiekirjuri Saloniusta lukuun ottamatta.

Tapana oli, että vähintään kerran kuukaudessa kävi Helsingistä VR:n herroja sahallä tarkastuskäynnillä. Kestitys isännöitsijän asunnolla oli hyvä ja niinpä herrojen kierros sahan puolella jäikin yleensä lyhyeksi. Helsingissä oli sodanjälkeisinä vuosina pulaa maataloustuotteista ja erikoisvaunulla suoritettujen ”virkamatkojen ” eräs syy olikin elintarviketarastojen täydentäminen. Sahan puunhankinnassa oli töissä kangasniemeläinen mies, joka toimitti voita, lihaa ja muuta tarpeellista sahan raiteella seisovaan herrojen vaunuun.

Kerran kuussa sahallä vieraili myös merkittävä henkilö, sähkötekniikko, 3–4 päivän ajan tarkistamassa kuivaamon mittarilukemat.

Sahan konttorihenkilöstö vuonna 1949, yläriivi vas: konttoristit Bertta Laitinen, Lyyli Laitinen, asiapoika Rainer Lempinen, konttoristit Hilikka Hyyryläinen, Aino Kinnunen ja konttoripäällikkö Pentti Siljamo.

Istumassa vas: konttoristi Aino Varttinen, kortistonhoitaja Kauko Rilla ja isännöitsijä Bertel Salenius.

Nämä tiedot kuivaamonhoitaja olisi kyllä voinut ilmoittaa hänelle puhelimitsekin, mutta kysymyksessä taisikin olla yhdistetty virka- ja huvimatka.

Portti- ja yövartijoiksi siirrettiin yleensä vanhempia henkilöitä, jotka eivät enää pystyneet raskaisiin saha- tai lautatarhatöihin. Kaikille pyrittiin kuitenkin järjestämään sopivaa työtä. Vakituksia työntekijöitä ei tuohon aikaan irtisanottu; valtion leipä kun oli pitkä ja kapea.

Saha oli aidattu ympäriinsä piikkilangalla, ja etelä- ja pohjoispuolella sijaitsivat portinvartijain kopit. Toisella kopilla oli kaksi naispuolista vahtia, jotka eivät tulleet toimeen keskenään. Kun vuoro vaihtui, otti vuorossa oleva kamiinan polttopuut mukanaan ja toinen sai hakea uudet.

Illalla saapui vuoroon yövartija, jolla oli tarkastuskello mukanaan. Siihen hän teki määrärajoissa olevilla avaimilla merkin. Kerran tarkastuksessa huomattiin erään vartijan kierroksella nauhassa tyhjiä kohtia. Tutkittaessa asiaa huomattiin, että tyhjät kohdat sat-

tuivat alasahan rasvakopin kohdalle, jossa vartija oli nukkunut.

Sahan palokunnalla oli runsaan iltamien ja tanssien järjestämistoiminnan lisäksi myös kanssakäymistä Lievestuoreella sijaitsevan Haarlan tehdaspalokunnan kanssa esimerkiksi lentopalloilun merkeissä. Mainittakoon, että Haarlan joukkueessa pelasi Helsingin olympialaisten kultamitalimelvoja Sylvi Saimo.

Vuonna 1949 sahalle tuli konttoripäälliköksi metsänhoitaja Simo Jyske. Sahan asiapoika pantiin asemalle Jyskettä vastaan. Junan saapuessa asemalle hän odotti mistä vaunusta tulija saapuu. Yhtään ”johtajan” näköistä miestä ei näkynyt tulevan. Viimein viimeisen vaunun ovi aukeni ja sieltä hyppäsi ensimmäisenä susikoira ja perässä poplariin pukeutunut mies pahvilaatikko kädessään. Vasta myöhemmin selvisi, että laatikko sisälsi vanhanmallisen putkiradion. Mies karjaisi pojalle tykistöupseerin äänellä: ”Ota poika laatikko käteen ja lähdetään sahalle!”. Siitä alkoi ”kavereiden” yhteistyö 34 vuoden ajalle – ja hyvin sujui.

Osastojen välinen viestihiihtokilpailu vuonna 1955, lähdössä vas: Rainer Lempinen, konttorin- ja Onni Viitakannas lautatarhanjoukkue.

VR:llä oli tarkka kirjanpito kalustosta. Kortistossa olivat jopa yksittäiset konttoritarvikkeet. Lyijykynätkin oli kirjattu kappaleittain, ja käyttöönotto tapahtui kuittausta vastaan. Varastokirjanpito ei kuitenkaan aina ollut ajan tasalla, sillä kerrotaan, että kuollut hevonenkin oli vuosia mukana kirjanpidossa, eikä

inventaarioissakaan sitä huomattu, liikkuvaa kalustoa kun oli. Työkalujen suhteen oli vaikeampaa vajaanusten sattuessa. Siihen oli kuitenkin kehitetty järjestelmä. Kun rataosaston ja sahan inventaario oli eri aikaan, siirreltiin rautakankia ja lapiota varastosta toiseen sen mukaan kuin tarkastus eteni.

Ammattiyhdistysliike Hankasalmen sahalla

Sotien jälkeen työväen poliittinen ja järjestötoiminta aktivoitui. Myös ammattiyhdistysliike alkoi nousta merkittäväksi jäsentensä etujen ajajaksi.

Hankasalmen Sahan siirtyessä VR:n hallintaan työntekijät päättivät hakeutua Rautatieläisten liittoon, jonka jäseninä he pääsivät nauttimaan samoista eduista muiden rautatieläisten kanssa, vaikka toiminta poikkesikin paljon rataliikenteen hoitamisesta. Etuisuuksina olivat eläke, vapaalippu, vuosiloma ja terveydenhuolto. Sahalle perustettiin 26.10.1945 Rautatieläisten liiton osasto no. 119. Liiton toimitsija Arvo Välikoski oli perustamistilaisuudessa mukana antaen ohjeita osaston toiminnasta.

Perustavassa kokouksessa puheenjohtajaksi valittiin Sergei Lytsy, sihteeriksi Hilikka Leskinen ja pääluottamusmieheksi Heikki Hämäläinen. Myöhemmin pitkäaikaisina pääluottamusmiehinä ovat toimineet Kauko Hotari (1951–1967) ja Unto Ritvanen (1973–1983)

Yleislakko seisautti sahan toiminnan vuonna 1956. Lakon kestäessä kolmatta viikkoa alkoi monella olla jo rahasta ja elannosta tiukkaa, ja sen vuoksi järjestettiin työväentalolle ruuanjakelua. Mieli pysyi kuitenkin virkeänä ja järjestettiin mielenosoitusmarssi-

kin, johon osallistui runsaasti työntekijöitä iskulausekilvin ja -banderollein varustautuneina. Ryhmitys marssia varten tapahtui Tervajoen sillan luona ja marssi jatkui kylän läpi. Parhaat laulumiehet järjestettiin kulkueen alkupäähän, ja matkalla laulettiin tilaisuuteen sopivia lauluja.

VR:n aikana käyttövarat tulivat valtion budjetista, mutta omistuksen loppuaikoina joinakin vuosina oli rahan saanti tiukassa. Sahan tuotanto oli tarkoitettu VR:n omaan käyttöön, ja kun puutavaran tarve väheni, ei VR halunnut 1950-luvun lopulla enää anoa käyttövaroja, ilmeisesti aikomuksenaan lopettaa sahan toiminta. Tässä tilanteessa sahan työntekijöistä ja kunnan edustajista muodostettu lähetystö kävi eduskunnassa neuvottelemassa rahaa sahan toimintaa varten. Näiden käyntien ansiosta lopettamispäätös lykkäytyi.

Ehkä juuri työntekijöiden aktiivisuuden innoittamana myös sahan toimiva johto etsi edellytyksiä toiminnan jatkamiseksi. Vuonna 1960 on laadittu laskelma tukkikuorimon ja selluloosahakehakkurin hankinnan kannattavuudesta. VR:n järjestelytoimisto suoritti myös urakkahinnoittelututkimuksen sahalla vuonna 1960. Tutkimus koski muun muassa tapulointia, lastausta, kuormalavojen ja valmistui 10.9.1960. Tutkimukset jatkuivat 9. – 12.1.1961. Hinnoittelusta käytiin monet neu-

Yleislakko vuonna 1956, mielenosoituskulkue sahan nykyisen konttorin kohdalla. Kuvassa potkurin kanssa oleva poika on todennäköisesti sahalla vielä työskentelevä pääasettaja Kari Tuukkanen.

Näkymä Kuuhankavedentieltä vuodelta 2006 samalta kohdalta kuin yläkuvassa näkyvä yleislakon aikainen marssirivistö. Vasemmalla sahan uusi konttori.

August Ritvasen eläkkeellelähtötilaisuus vuonna 1956, hän oli tullut töihin Pietiläisen sahalle koivukeppien niputukseen vuonna 1924 ja oli erotessaan VR:n palveluksesta 67 vuotias, Hyvästelemässä Ellen Pakarinen toimihenkilöiden ja Kauko Hotari työtovereiden edustajana.

vottelut, ja lopulta sovittiin kolmen kuukauden koeaika, jonka aikana oli tarkoitus seurata, miten asiat kehittyvät.

Vuoden 1961 syksyllä käynnistettiin neuvottelut sahan siirrosta VR:ltä Vapolle. Työntekijöiden edustajat kävivät eduskunnassa varmistamassa, että entiset etuisuudet säilyvät, jos eduskunta hyväksyy sahan siirron Vapon omistukseen. Näissä kokouksissa kansanedustaja Arvo Ahonen oli mukana pitämässä sahalaisten puolia. Niin sitten kävikin, että eduskunta teki päätöksen siirtää sahan Vapolle ja työntekijöiden etuisuudet säilyvät entisellään. Saha siirtyi uudelle omistajalle vuoden 1962 alusta.

Muut työsuhteeseen perustuvat oikeudet olivat Vapolla suunnilleen samat lukuun ottamatta vapaalippuoikeutta rautateillä. Tämä oikeus koski kaikkia VR:n palveluksesta siir-

tyneitä työntekijöitä ja eläkeläisiä. Sopimus on voimassa edelleenkin, tosin sen käyttäjät ovat nykyään jo eläkeläisiä.

Vapon alkuaikoina sahan toimintaa johdettiin pääkonttorista, eikä paikan päällä tehty isoja päätöksiä. Kun sahan johto siirtyi Keski-Suomen piirille, piirimetsänhoitaja Lähteenen otti ohjat käsiinsä kaikissa sahaa koskevissa asioissa työntekijöiden palkkausta ja sijoittelua myöten. Alun epävarmuuden jälkeen työntekijät uskoivat, että työtä riittää jatkossakin, koska sahatavaran vientimyyntiä ruvettiin tarmokkaasti kehittämään. Matkan varrella oli monenlaisia pulmia, kuten lama-aikoja, jotka aiheuttivat lomautuksia ja lyhennettyjä työviikkoja. Vuonna 1976 helmikuussa oli vaikea tukkipula, ja jälleen työntekijöiden ja Rautatieläisten liiton edustajat kävivät eduskunnassa ja hallituksen ministerien luona viemässä huolensa työllisyystilanteesta toivoen valtiovallan vaikuttavan tukkien saantiin Metsähallitukselta.

1970-luvun lopulla osa työntekijöistä halusi liittyä Puutyöväen liittoon koken sen paremmin vastaavan pyrkimyksiään. Ratkaisun tarjosi Niemisjärvellä toimiva Puutyöväen liiton osasto, Niemisjärven Puuteollisuustyöntekijät ry, johon liittyi vuonna 1979 Hankasalmen sahan työntekijöistä 50 henkilöä ja seuraavana vuonna 32 lisää. Osaston nimi muutui vuonna 1983 Hankasalmen Puutyönteki-

jät ry:ksi. Ensimmäisenä luottamusmiehenä toimi Jarmo Taavila. Hänen jälkeensä pitkään tässä tehtävässä on toiminut Erkki Flink vuosina 1980–86 ja 1993–2002.

Rautatieläisten liitto ja VR (myöhemmin Vapo) solmivat erikseen Hankasalmen sahaa koskevan työehtosopimuksen, joka oli muutoin hyvin samansisältöinen kuin Puutyöväenliiton sopimus, paitsi sosiaalisten etuisuuksien osalta. Työehtosopimus neuvoteltiin ja tehtiin jokaiseksi sopimuskaudeksi erikseen normaalissa järjestyksessä. Se sisälsi myös liitteenä urakkataksat, joita oli paljon, koska jokaisen tuotteen valmistus oli erikseen urakoitu. Kaiken kaikkiaan sopimus koostui paksusta monistenipusta viittauksineen ja täsmennyksineen. Sopimuksen allekirjoittajina toimivat Vapon toimitusjohtaja ja Rautatieläisten liiton puheenjohtaja, vaikka yksityiskohdat neuvoteltiin paikallisella tasolla.

Kun osa sahalaisista oli liittynyt Puutyöväenliittoon, sahalalla toimi kaksi ammattiosastoa. Liittojen välisen sopimuksen mukaan Puutyöväenliitto sai myös neuvotteluoikeuden paikallisista sopimuksista 23.4.1981, ja tämän jälkeen neuvotteluissa oli mukana aina kummankin osaston pääluottamusmies. Tämä pitkitti joskus neuvotteluja ennen kuin saatiin kaikkia osapuolia tyydyttävä lopputulos aikaan.

Lakkovahtina yleislakon aikaan

Tarina kertoo, että yleislakon aikana vuonna 1956 sahan lakkovahdit valvoivat tarkoin myös puunkuljetuksia sahalle ja pyrkivät estämään ne. Autoilijoilla oli kuitenkin paineita toiminnan jatkamiseksi, sillä autot oli hankittu vekselirahoituksella ja ne lankesivat maksettavaksi ajallaan lakkosta huolimatta, joten pyörien piti pyöriä. Työnantajapuoli myös halusi, että puut saadaan sahalle ennen lähestyvää kelirikkoa.

Erään kerran saapui paikallinen autoilija tukkikuormineen sahan portille ja lakkovahti oli vastassa pysäyttäen auton. Silloin autoilija ilmoitti, että hänellä on erikoislupa tukkien tuomiin. Lakkovahti halusi nähdä luvan, mutta autoilija sanoi sen unohtuneen kotiin ja lupasi tuoda luvan nähtäväksi seuraavalla kuormalla. Vahti tyytyi tähän ja kuorma voitiin purkaa.

Kun autoilija sitten saapui seuraavan kuorman kanssa, oli vahti tietenkin paikalla ja halusi nyt nähdä luvan. Autoilija kaiveli aikansa auton hansikaslokeron ja otti sieltä esiin pistoolin, jonka ojensi vahtia kohti sanoen, että tässä lupa nyt on. Vahti hyväksyi luvan, olivathan molemmat sodan käyneitä miehiä ja katselleet ampu-aseen piippua molemmista päistä.

Kahden työehtosopimuksen noudattamisen aika päättyi, kun Vaposta tuli osakeyhtiö vuoden 1984 alusta ja Puutyöväen liitto tuli ainoaksi sopimuskumppaniksi ja ryhdyttiin soveltamaan vain valtakunnallista puualan sopimusta. Henkilöstö siirtyi yhtiön palvelukseen vanhoina työntekijöinä säilyttäen aikaisemmat oikeutensa ja etuisuutensa. Tämän jälkeen sahalla oli kolmenlaisia työntekijöitä, joiden työsuhde-edut poikkesivat toisistaan: Valtionrautateiltä siirtyneet, Valtion Polttoainekeskuksen palvelukseen tulleet ja Vapo Oy:n palvelukseen tulleet. Eroavuuksia oli lähinnä vuosiloma- ja eläke-eduissa. Myös VR:n vapaalippuoikeudet säilyivät niihin oikeutetuilla. Työsuhdeasioiden hoito kuitenkin helpottui ja yhdenmukaistui, vaikkakin palkanlaskijan tuli edelleen pitää mielessään mihin ryhmään kukin työntekijä kuului.

Palotoimi Hankasalmen sahalla

Palotoimella on Hankasalmella pitkät perinteet. Kolmekymmenluvulla asemalla oli jo toiminut Hankasalmen VPK:n alaosasto jonkin aikaa. Sen kalustoa säilytettiin Hankasalmen Osuuskaupan varastossa ja kuljetettiin palopaikalle ensin hevoskyydillä ja myöhemmin osuuskaupan kuorma-autolla. VR:n tultua sahan omistajaksi palosuojelu aseman alueella tehostui, kun sahalle rakennettiin paloasema ja hankittiin avolavainen kuorma-auto paloautoksi. Myös palokalusto siirrettiin osuuskaupan varastosta uudelle paloasemalle. Nyt käytössä oli kaksi moottoriruiskua ja kalusto niiden liikuttamiseksi.

Vuonna 1948 sahan henkilökunta perusti VR:n Sahan palokunnan, jonka perustava kokous pidettiin 31.10. sahan ruokalassa. Palokunta ilmoitettiin yhdistysrekisteriin ja se liittyi Suomen Yleisen Palokuntaliiton jäseneksi 31.10.1950.

Palon sammutuksesta kunnan eteläisillä alueilla sahan palokunta joutui vastaamaan alkuaikoinaan melkein yksin, sillä kunnalla ei ollut paloautoa ennen vuotta 1954. Palokunnan nimi muuttui omistajan vaihdoksen jälkeen Vapo Hankasalmen sahan tehdaspalokunnaksi ja VR:n Sahan palokunta rekisteröitynä yhdistyksenä päätettiin lopettaa vuonna 1968.

Sahan paloauto ja irtoruiskut poistuivat käytöstä 1960-luvun alussa. VR:n aikana oli kuitenkin rakennettu kiinteä palovesijohtoverkosto, joka oli varustettu sekä polttomootori- että sähkökäyttöisellä pumpulla. Kiinteää palovesijohtoverkosta laajennettiin ja 1980-luvun alussa rakennettiin uusi tehokas pumppaamo. Uuden sahan rakentamisen jälkeen teollisuustilat sprinklattiin ja hankittiin kevyt kalustoauto savusukellus- ja raivauskalustoineen. 2000-luvun alussa hankittiin vesisäiliöllä varustettu tehokkaampi paloauto.

Sahan omalla alueella ei vakavia tulipaloja sattunut. Sodanjälkeisen ajan tuhoisin oli vuonna 1954 sattunut isännöitsijän asunnon palo, jossa rakennus tuhoutui kokonaisuudessaan.

Uhkaava tilanne sattui myös vuonna 1968 heinäkuussa, kun saha kävi kahdessa vuorossa. Tuolloin höyrykone vielä oli sahan voimakoneena ja vanha kattilalaitos toimi tehonsäätöjärjestelmän tuottamaan riittävästi höyryä sekä kuivaamon että sahauksen tarpeisiin. Tällöin iltavuoron lopulla kattilalaitoksen 30 metriä korkeassa teräspiipussa syttyi nokipalo, joka synnytti piipun päähän kymmenen metrin korkuisen liekki- ja kipinäsoihdun kylvään ympäristöön palavia nokirikaleita ja sytyttäen maastoon palopesäkkeitä. Ne saatiin sammumaan, mutta vaarana oli punahehkuisen piipun sortuminen. Se kui-

VR:n Sahan palokunta 50-luvulla. Vas. Esko Vilokkinen, Veikko Tuukkanen, Lauri Matilainen, Aaro Jaatinen, Herman Loimi, Yrjö Häkkinen. Eelis Ukkonen, Erkki Juhola ja palopäällikkö Paavo Hyyryläinen.

tenkin kesti, ja kattilalaitos saatiin ajetuksi alas, jolloin nokipalo sammui.

Alumiinirakenteisen Hildebrand-kuivaamon ullakko paloi vuonna 1981, mutta tulen leviäminen viereiseen kuivaamon vanhempaan osaan saatiin estettyä. Vuosien varrella on sattunut useitakin palonalkuja, mutta ne on onnistuttu sammuttamaan ilman suurempia vahinkoja. Joskus on ollut mukana hyvää onneakin, mutta oman palokunnan ripeä toiminta on kuitenkin varmaan eniten vaikutta-

nut siihen, ettei vakavampia haavereita ole sattunut.

Palokunnan toimintaan kuului normaalin harjoitus- ja sammutustoimen lisäksi varsinkin alkuaikoina vilkas huvi- ja virkistystoiminta. Palokunta järjesti huvitilaisuuksia sekä asemalla että lähikylissä. Matkat kauemaksi huvipaikoille tehtiin palokunnan autolla. Lupaa auton huvikäyttöön oli haettu Rautatiehallituksen Puutavaratoimistolta ainakin vuonna 1950. Vastauksessa todettiin, että auton käyttö on mahdollista, mutta lupaa on haettava jokaista käyttökertaa varten erikseen. Tiedossa ei ole, tuliko lupaa jokaiseen matkaan haetuksi. Iltamia kuitenkin järjestettiin vilkkaasti, kuten nimismiehen myöntämistä huvitilaisuusluvista ilmenee.

Palokuntalaiset esiintyivät tilaisuuksissa palokunta-asuun pukeutuneina ja erottuivat edukseen tyylikkäissä haalareissaan. Varsinkin palopäälliköllä kuului olleen univormu väriin ja komentohihnoineen. Paitsi huvitilaisuuksia järjestettiin myös urheilukilpailuja. Haarlan Oy:n Lievestuoreen palokunnan kanssa käytiin lentopallo-otteluita. Myöhemmin 1960-luvulla kunnan palokunnan kanssa käytiin koviakin koitoksia hiihto- ja pilkkikilpailujen merkeissä.

Kun valvonta pelaa

Vakuutusyhtiön tarkastajat vierailivat sahalta säännöllisin väliajoin ja valvoivat palokaluston kuntoa ja henkilökunnan toimintavalmiutta. Kun taas kerran tarkastaja kokeili alkusammutinta, ei hiihappoa tullut pihaustakaan. Sammutin oli tyhjä. Paikalle kutsuttiin palokaluston hoitaja, joka vakuutti kokeilleensa jokaista sammutinta viikoittain ja kyllä niistä oli kaasua aikaisemmin tullut. Toistuva kokeilu oli kuitenkin tyhjentänyt sammuttimen.

Toisen kerran tarkastaja ja sahan isännöitsijä testasivat lautatarhalla työntekijöiden toimintaa palotilanteessa vieden salaa savusoihdun rullaradan alle. Lähistöllä oli kaksi miestä nostamassa lautoja tapuliin. Savu peitti tienoota, mutta miehet jatkoivat työtään kaikessa rauhassa. Kun vaunu oli tyhjä ja laudat tapulissa, laskeutui sen päällä ollut kaveri alas ja käveli rauhallisesti soihdun luo ja polki sen sammuksiin jatkaen sen enempiä ihmettelemättä matkaansa seuraavalle työkohteelle. Kokeen suorittajat eivät varmaan olleet ottaneet huomioon, että heidän toimensa oli jo alkuvaiheessa havaittu korkealta tapulin päältä.

HENKILÖKUVIA VAPON AJALTA

Simo Jyske – isännöitsijä

Simo Jyske oli syntynyt vuonna 1921 Tuusulassa. Sota keskeytti hänen opintonsa vuonna 1940, ja seuraavat neljä vuotta kuuluivat armeijan palveluksessa tykistön tulenjohtueessa. Sotilasarvoltaan hän oli yliluutnantti. Vapauduttuaan armeijasta hän jatkoi opintojaan ja valmistuttuaan metsänhoitajaksi hän tuli Hankasalmen sahalle konttoripäälliköksi vuonna 1949. Bertel Saloniuksen jäätyä eläkkeelle vuonna 1952 hänet nimitettiin isännöitsijäksi VR:n tyylisellä virkanimityksellä ”ylimääräinen sahan isännöitsijä”.

Tätä tointa hän hoiti vuonna 1982 tapahuneeseen eläkkeelle siirtymiseensä saakka. Työntekijät muistavat hänet hyvin sotilaallisena ja kovaäänisenä, johtuen varmaan asepalveluksessa saadusta rutiinista. Jotkut Jyskettä pelkäsivätkin. Hän noudatti tinkimättöntä säästäväisyyttä työssään ja yksityiselämässään – joskus hän sanoikin, että vaikka on kuinka säästäväinen, niin aina on jotakin, jossa voi vielä vähän säästää. Vaikka Simo Jyske oli tarkka, eivät asiakkaatkaan sen huonompia olleet, kuten hänen kertomuksestaan käy hyvin ilmi:

”Muistan, kun kerran eräs ratamestari oli tilannut 150 000 kappaletta puunauloja. Ne olivat kooltaan 12x12x100 millia ja niitä käytettiin radan routimisen yhteydessä, kun kis-

konaula otetaan irti pölkystä ja laitetaan sopiva kiila kiskon ja pölkyn väliin. Tuolloin puunaula pannaan naulan reikään, jotta kiskonaula kiristyisi kunnolla. Lähetysluetteloa ei kuulunut ja parin kiirehtimisen jälkeen se lopulta tuli kylläkin kuitattuna, mutta korjattuna ”27 kpl puuttui”. Sahalla ei tietystikään nauloja kappaleittain laskettu, vaan toimitus tapahtui hehtolitroittain, johon mahtui noin 1 800 puunaulaa”.

Sahan ensimmäisen kyllästyslaitoksen hoitajana toimi Kalle Kolmonen, Vapon pitkäaikainen metsätyönjohtaja, joka oli sittemmin TV-kokkina tunnetun Jaakko Kolmosen isä. Hänen sukunimensä aiheutti joskus hupaisia-kin tilanteita.

1960-luvulla sahan käyttövedestä suurin osa tuli VR:n vanhan vesitornin kautta, jota syötettiin Kuuhankaveden rannassa olevasta pumppaamosta. Tämä pumppaamo toimi alunperin pienen höyrykoneen avulla, mutta myöhemmin sinne oli asennettu sähköpumppu. Vesitornin alkuperäinen tarkoitus oli ollut toimia höyryveturien vedentäydennyspaikkana, mutta junaliikenteen siirryttyä dieselvetureihin, vesitorni ja sen käyttö oli siirtynyt kokonaan sahan hallintaan.

Kerran vedentulo sattui sitten loppumaan ja Simo Jyske ja Antti Viinikainen lähtivät pumppaamolle etsimään syytä ongelmaan. Selvisi, että pumppuun oli tullut sähkövika,

ja paikalle tarvittiin sähkömies Rinkinen. Jyske huusi läheisellä tukkien purkupaikalla nipulankoja oikovalle nuorelle miehelle: "Hakekaa Rinkinen tänne!". Nähtävästi sanansaattajan lähtö oli hidasta, jolloin perään kajahti evästys: "Ja kolmonen silmään!" Pienen epäroinnin jälkeen mies lähtikin matkaan. Jonkin ajan kuluttua pumppurantaan porhalsi hengästynyt Kalle Kolmonen, jolta Jyske tiedusteli hänen asiaansa. Kolmonen siihen hie-man yllättyneenä, että langanoikoja oli käsenyt tulla pumppurantaan nopeasti. Kohta sähkömieskin, jolle myös sana oli toimitettu, saapui paikalle ja vika saatiin korjatuksi.

Olavi Lähteinen – uudistaja

Olavi Lähteinen oli syntynyt Längelmäellä 8.10.1919. Koska maaseudulla ei tuohon aikaan ollut mahdollisuutta saada kansakoulua korkeampaa sivistystä, hän muutti tätinsä luokse Helsinkiin ja opiskeli siellä valmistuen ylioppilaaksi vuonna 1939. Vuonna 1940 opinnot keskeytyivät sotapalvelukseen astumisen vuoksi. Jatkosodan alettua edessä oli neljä vuotta jatkuva komennus rintamalla. Kerrotaan hänen olleen hyvin innokas vapaaehtoinen, kun koottiin partiota vihollisen puolelle suuntautuvaan partioretkeen. Hän toimi sodassa joukkueenjohtajana ja torjuntataistelussa kesällä 1944 myös komppanian päällikkönä. Sotilasarvoltaan hän oli kapteeni.

Opiskelu jatkui varmaan sodankin aikana, koska hän vuonna 1945 valmistui metsänhoitajaksi ja vuonna 1946 aloitti työnsä Vapossa apulaismetsänhoitajana Helsingin piirissä. Vuonna 1947 hän siirtyi apulaismetsänhoitajaksi Jyväskylän piiriin, johon hänet vuonna 1949 nimitettiin piirimetsänhoitajaksi. Tällöin Vapon toiminta oli painottunut halkojen hankintaan, koska sodan jälkeisinä vuosina ulkomaisten polttoaineiden saanti oli vielä rajoitettua. Tilanne 1950-luvun loppuun mennessä helpottui polttoainepuolella ja oltiin valmiita uusiin haasteisiin. Keski-Suomen piirille ja Lähteiselle tarjoutui mielenkiintoinen haaste Hankasalmen sahan tultua Vapon

Neuvottelu iltapuhteella 60-luvun lopulla, vas. Antton Sarikoski ja Olavi Lähteinen

toimintaan mukaan ja varsinkin, kun se alistettiin Keski-Suomen hankintapiirin alaisuuteen 1964.

Olavi Lähteinen alkoi määrätietoisesti kehittää sahaa niin, että sillä olisi jatkumisen ja kehittymisen mahdollisuudet merkittäväksi sahatavaran tuottajaksi. Lähtötilanne ei ollut lupaava. Saha oli vanha ja sitä oli korjailtu kuin tilkkutäkkiä. Lähteiseltä itseltäänkin puuttui kokemusta toimia sahateollisuusympäristössä. Kuitenkin hän osoitti kykynsä mukautua tilanteeseen ja hankkia tietoa sahauk-

sen käytännöstä ja tekniikasta. Pian hänestä kehittyi arvostettu tekijä niin sahatekniikan kuin työsuhdeasioidenkin hoidossa.

Varsinainen läpimurto sahan kehityksessä tapahtui 1970-luvun taitteessa, kun sahalle valmistui sahatavaran rimoitus-, lajittelu- ja pituuspaketointilaitos. Laitoksen suunnittelussa Lähteisen panos oli ratkaiseva, sillä hän painosti sinnikkäästi toimittajia tarjoamaan toteutusta, jollaista ei aikaisemmin markkinoilla ollut. Jokaista toimintoa varten oli tarvittu aikaisemmin oma laitoksensa, jollaisia hankintakustannuksista johtuen oli vain suursahoilla. Hän perusteli pyrkimystään vertauksella, että "Köyhällä metsämiehellä ei ole varaa pitää kuin yksi koira, joka ajaa jänikset, haukkuu linnut ja hakee sorsat". Tämä "jänisjahti" onnistui. Lähteinen onnistui myös toisessa ennakkoluulottomassa hankkeessa, nimittäin naisten kouluttamisessa sahatavaran lajittelijoiksi. Se oli uutta, ja aiheutti keskustelua alalla valtakunnallisestikin.

Kun kehityksen pyörä oli saatu näin liikkeelle, alkoi kohta uuden sahan suunnittelu, johon Lähteinen paneutui samalla innolla. Taas haettiin uusia ennen kokemattomia ratkaisuja. Suunnittelupalavereihin ei riittänyt tavallinen virka-aika, vaan Lähteinen ja muu projektiryhmä istui usein myöhään iltaan ongelmia pohtien.

Autolla liikuttaessa myös matka-aika käytettiin hyödyksi pulmia ratkoen. Kerran pro-

jektiryhmä oli Lähteisen autolla matkalla Oulun ja Kemin välillä kohti Kemi-yhtiön sahaa ja pohdinnassa oli jokin ongelma, jonka ratkaisua piirrettiin ajon aikana huurteiseen tuulilasiin. Silloin auto yht'äkkiä alkoi nykiä ja pysähtyi. Bensiini oli loppunut. Onneksi lähitöillä oli talo ja avulias emäntä antoi imeä letkulla polttoainetta pihaan hylätyn vanhan autorämän tankista. Sen turvin matka jatkui lähimmälle huoltoasemalle.

Ongelmista vaikein oli rahoitus, joka valtion budjetista tulevana oli kireä. Rahaa oli myönnetty vain kolmasosa tarvittavasta. Edullisia ratkaisuja etsittiin luopumatta kuitenkaan teknisistä tavoitteista. Peräänantamaton ponnistelu tuottikin tuloksena sahalaitoksen, joka oli kilpailukykyinen ja varmisti jatkuvuuden ja työpaikkojen säilymisen asemankylällä. Lähteinen siirtyi sahaprojektin valmistuttua 1.1.1982 Vapon toimitusjohtajaksi.

Henkisten ponnistusten ohella joskus fyysikkäkin joutui koville, kuten sahan hiihtokilpailuissa joskus 60-luvun loppupuolelle. Lähteinen lähti viimeisenä miesten sarjan hiihtäjänä ladulle ja hänen jälkeensä naisten sarjan ensimmäisenä lähti Aune Kolmonen kahden minuutin kuluttua. Katsoessaan taakseen peltoaukeamalla hän näki Aunen lähestyvän ja arvasi tämän yrittävän saavuttaa hänet. Sitä hän ei halunnut ja niin hiihdettiin

peräkkäin. Lähteinen varmaan laittoi kaikkensa peliin, eikä Aune häntä kiinni saanut. Tosin hän maaliintulonsa jälkeen oli niin poikki, että makasi turkkinsa päällä hangella huohottaen pitkän tovin. Jälkeenpäin muistellessaan tapahtunutta hän piti sitä yhtenä elämänsä kovimpana hiihtosuorituksena.

Lähteinen osallistui aktiivisesti myös järjestötoimintaan metsä- ja sahateollisuuden sekä mieliharrastuksensa metsästyksen piirissä.

Antton Sarikoski – puun ostaja

Antton Sarikoski oli syntynyt 17.1.1911 Hauholla. Hän toimi metsätyönjohtajana Rauma-Raaha Oy:ssä Haapamäellä vuosina 1932–1942, josta siirtyi Vapon palvelukseen Hankasalmele piirityönjohtajaksi. Hänet muistetaan kookkaana hoikkana miehenä, jonka luottamustoimi sahan pikkujoulujuhliissa oli joulukuusen kynttilöiden sytyttäminen.

Sarikoski oli pitkänlinjan metsäammattilainen. Taitoja ei ollut opittu koulun penkillä, vaan käytännön työssä. Hän sanoikin olevansa ”korvakuulomies”. Ehkä sanonnassa oli huumoriakin mukana, koska hänellä oli heikko kuulo, jota hän joskus käytti hyväkseen. Kun tuli puhe kehnoista hakkuutaksoista tai vaikeista metsäajomaastoista, hän ei ollut kuulevinaan, vaan alkoi puhua aivan muusta asiasta tiedustellen vaikkapa talon lasten ikää tai muita kuulumisia. Kuitenkin kuulo parani, kun emäntien kanssa kahvikupin ääressä selviteltiin kylän tapahtumia tai oli vaikka viinaryppy tarjolla. Hän oli taloissa tuttu vieras liikkeussaan halkometsien ostossa sodan aikana ja sen jälkeen myös Hankasalmen sahan tukkien hankinnassa. Pahimpina kilpailijoina tukin ostossa olivat Niemisjärven saha ja Haukivuoren saha, joita isännät parhaansa mukaan kilpailuttivat.

Sarikoski valvoi tarkasti työnantajansa etua ja teki pitkää päivätyötä kierrellessään metsänostoilla ja savotoilla. Kun uutta väkeä tuli savotalle, oli kohtelu aluksi kovaa ja työn onnistumista valvottiin tarkkaan, mutta kun hän oppi väkeensä luottamaan, tultiin kyllä hyvin toimeen. Tukkien hankinnassa vaatimukset olivat kovat, varsinkin VR:n erikoistukkien osalta, joiden tuli olla hyvälaatuisia ja mitat täyttäviä. Niistä oli kuori poistettava latvasta yhden jalan mitalta, jotta voitiin mitata oikea latvaläpimitta. Halkojen suhteen tuli joskus erimielisyyksiä tekijän kanssa siitä, oliko halkaisussa tai aisauksessa noudatettu annettuja ohjeita.

Tilien maksaminen iltapuhteilla mökeissä huonossa valaistuksessa oli vaativaa työtä ja virheitä sattui. Sarikoski sanoikin, että joskus meni puolet omasta palkasta kassavajauksen korjaamiseen. Hän tuumaili, että kai kohta on lähdeittä kerjuulle, jos tämä meno jatkuu. Hän ihmetteli, ettei kukaan huomannut, jos sai liikaa rahaa, mutta jos puuttui niin heti tultiin marisemaan. Kun hän haki pankista uusia sileitä seteleitä, hän taittoi ne yksitellen neljään osaan, ettei olisi vahingossa antanut kahta seteliä kerralla.

Kun sodan jälkeen polttoainetilanne helpottui ja moottoriajoneuvokanta lisääntyi, Vapo hankki metsätyönjohtajien käyttöön moottoripyöriä ja myöhemmin myös autoja.

*Antton Sarikoski 60 vuotta,
oikealla vaimo Meeri.*

Varsinkin vanhempien miesten ajotavassa ja taidossa oli toivomisen varaa. Sarikoskenkin ajo oli hyvin suurpiirteistä, vauhtia kuitenkin kuuleman mukaan riitti.

Arvo Tissari työskenteli paljon Vapon savotoissa ja oli Sarikosken luottomiehiä.

Hän kertoo eräästä heidän seikkailustaan seuraavasti: Sarikoskella oli aikoinaan käytössä Ariel-merkinen moottoripyörä. He lähtivät kerran tällä pyörällä mittaamaan halkoja savotalle, johon oli tehty metsätie kangasmaita tasaamalla. Nevojen poikki oli rakennettu kapulatiet, joihin puiden päälle oli ajettu soransekasta maata. Arvo varotteli lähtiessä, että tie on huono ja pitää ajaa varovasti. Matkaan lähdettiin ja Sarikoskella oli selässä iso reppu mittavälineineen ja leimakirveineen. Arvo istui korkealla takasatulassa.

Kun neva oli jotenkin kurassa kahlaten ylitetty, lisäsi kuljettaja kankaalle päästyään kaasua ja vauhti kiihtyi. Silloin pyörä törmäsi tielle jääneeseen kantoon ja Arvo lensi useita metrejä ojanpenkalle. Sarikoski mätkähti hä-

nen päälleen selkä edellä reppuineen ja tavaroineen. Pyörä lensi nurinniskoin myös aivan heidän viereensä. Siinä olisi voinut käydä huonostikin, mutta onni oli myötä. Kun kömmittiin ylös, Sarikoski oli ensimmäiseksi huolissaan siitä, särkyikö pyörä. Suurempaa vahinkoa ei kuitenkaan tullut ja kun ohjaustanko vajereineen oli oiottu, matka jatkui, kunnes pyörä sitten juuttui seuraavaan suohon, eikä pahempaa enää päässyt tapahtumaan.

Sarikosken poika, Tero, muistelee, että hänen ollessaan pikkupoika, koko perhe matkusti moottoripyörällä. Tero istui bensatankin päällä isän edessä ja isosisko takasatulalla istuvan äidin ja isän välissä, eikä suojakypäristä ollut tietoakaan.

Myöhemmin, kun Sarikoski sai auton käyttöönsä, vauhtia riitti edelleen ja kyydissä olijoita pelotti, kun joskus auto sattui lipsahdamaan tiensivuun. Talviaikaan lumivallit pehmensivät töyssyjä ja aina löytyi lähitalosta hevonen vetämään auton taas tielle.

Vuonna 1958 sattui kuitenkin paha kolari, jossa Sarikosken auto törmäsi liukkaalle tielle poikittain kääntyneen kuorma-auton lavaan ja hän loukkasi vakavasti päänsä. Sarikoski joutui olemaan pitkään sairaalassa tervehtyen kuitenkin melko hyvin. Tuosta sairaala-ajasta hän kertoi, että kun hän oli sen verran tervehtynyt, että vierailut sallittiin, oli piirimetsänhoitaja Lähteinen käynyt häntä katsomassa ja ensi sanoikseen todennut, että kolari ei ollut Sarikosken vika. Nähtävästi tämä oli helpottava tieto, koska hän muisteli sitä vielä vuosien jälkeen. Aivan entiselleen ei hän kuitenkaan tullut, vaikka sitkeänä miehenä jatkoikin vielä työssään toistakymmentä vuotta. Vuoden 1968 Suoliveden uitossa Sarikoski vielä näytti nuorille miehille, miten tukkiruuhka laukaistaan ja juoksi sen jälkeen ketterästi sumaa myöden rannalle. Loppuaikoina hänellä oli kuulokoje, jonka suhinan keskustelukumppanikin saattoi kuulla, joten nähtävästi säätö oli täysissä lukemissa.

Vuonna 1974 Sarikoski jäi eläkkeelle ja muutti Helsinkiin vuonna 1978.

Perttu Korhonen – rakentaja

Perttu Korhonen oli syntynyt 10.10.1924 Reisjärvellä. Kansakoulun käytyään hän toimi kirvesmiehenä ja kirvesmieskunnan etumiehenä Jyväskylässä. Asepalvelukseen hän astui vuonna 1943, toimi pioneeriryhmän johtajana viimeksi Lapin sodassa ja kotiutui 8.3.1945. Vapon palvelukseen hän tuli vuonna 1952 työnjohtajaksi Suolahden telakalle. Sieltä hän siirtyi telakanhoitajaksi Lauritsalan telakalle vuonna 1962. Varsinaisen toimensa ohella hän hoiti Vapon sahojen rakennusprojektien työnjohdon.

Hankasalmen sahan siirryttyä Vapolle hänen kättensä jälki näkyi kaikissa rakennushankkeissa. Vaikka häneltä puuttui rakennusalan koulutus, hän hallitsi myös rakennusten suunnittelun ja rakennuspiirustusten laatimisen. Työhönsä perusteellisesti paneutuneena hän ei laskenut työtuntejaan, ja usein illalla kotona syntynyt suunnitelma oli seuraavana päivänä esiteltävissä piirustuksineen valmiina toteutettavaksi. Uutta kohdetta suunniteltaessa hän joskus totesi, että “ Sekoitetaan vähän rahaa ja ammattitaitoa”.

1960-luvun lopulla hän siirtyi päätoimisesti Hankasalmen projektien pariin. Jokaiseen uuteen hankkeeseen hän paneutui tarmolla. Uuden työmaan avaus ja perustusten valut innostivat niin, että ruokatauotkin jos-

kus jäivät pitämättä ja vielä työajan päätyttyäkin Korhonen viipyi työmaalla mittailien ja suunnitellen seuraavan päivän ohjelmaa. Erikoisesti häntä viehättävät hiukan vaarallisetkin tehtävät, kuten vanhan voimalaitoksen savupiipun kaataminen. Taustalla saattoi olla pioneerikoulutus, jossa hävittäminen tuli kysymykseen rakentamisen ohella. Kireät aikataulut, rahan niukkuus ja esimiesten malttamattomuus olisivat varmaan lannistanee monta miestä, mutta ei Perttu Korhosta. Kuitenkin paineet varsinkin uuden sahan rakentamisen ollessa kiivaimmillaan, rasittivat häntäkin niin, että se jäi hänen pitkän työuransa viimeiseksi urakaksi. Sairaseläkkeelle hän jäi sahan valmistuttua 1980-luvun alussa.

Antti Viinikainen – huumorimies

Antti Viinikainen oli syntynyt vuonna 1937 Hankasalmella. Hän toimi vuodesta 1956 lähtien Vapon Jyväskylän hankintapiirillä, aluksi talvisin tukkien mittauksissa ja jakomiehenä, kunnes vuonna 1962 siirtyi Hankasalmen sahalle työskennellen pääasiassa tukkivarastolla ja kuorimolla vuonna 1984 tapahtuneeseen äkillisen sairaskohtauksen aiheuttamaan kuolemaansa asti. Antti Viinikainen muistetaan sanavalmiina huumorimiehenä, joka ei juurikaan jäänyt sanattomaksi oli tilanne mikä tahansa.

Aikoinaan Viinikainen hinaili moottorivarppaajalla sahan vesialueella tukkilauttoja. Kerran hinaaja piti siirtää kirkonkylälle Pellisen salmelle uiton alkaessa. Hän kieltäytyi lähtemästä yksin, koska vanhan moottorin käynti oli epävarmaa ja mahdollisen haverin sattuessa raskasta venettä oli vaikea hallita. Simo Jyske oli kuitenkin sitä mieltä, että apumiestä ei tule. Viinikainen joutui puhutte luun. Puhuttelu oli kovaäänistä ja kumpikaan ei luopunut kannastaan. Viimein Jyske avasi oven ja ajoi Viinikaisen ulos. Työkavereiden kysyessä, että miten kävi, Viinikainen vastasi, että kohtelias mies se oli, aukaisi ovenkin hänelle ulos asti! Lähtöön hän kuitenkin valmistui ja viime tingassa paikalle ilmestyi Jyskeen lähettämä apumieskin, joten matkaan lähdettiin sovinnollisissa merkeissä.

Kuorimon rannassa oiottiin kesäisin nip-pulankoja seuraavan talven tarpeisiin. Työssä käytettiin kesämiehiä, jotka useimmiten olivat opiskelijoita. Ruosteisten lankojen käsittely oli likaista ja varsinkin sateella epämiellyttävää. Kun eräs kaveri valitti työtänsä Viinikaiselle, tämä vastasi: “Elä poika valita, edeltäjäsiikin selvisi rehtoriksi asti”.

Kerran Antti Viinikainen ja Simo Jyske seisovivat myöhään syksyllä vanhan kuorimon rannassa. Jyske kysäisi “Viinikainen, milloin- kas järvi jäätyy”? “Eiköhän se Simon päivän aikaan”, oli vastaus.

Eräänä kesänä Jyske rakensi lomansa aikana tuulimyllyn mansikkamaalleen linnunpelättimeksi. Sen pyöriessä siipien kärjet vilahtelivat tontin rajalla olevan pensasaidan yläpuolella. Ilmiö havaittiin sahalla ja Viinikainen totesi, että Jyske siellä huitoo laudanpätkällä sahalaisia töihin.

Kun tilinmaksun jälkeen taukotuvassa tarkasteltiin tilinauhoja ja moitittiin tilin pienuutta, Viinikainen totesi, että hänen kohdallaan ammattinimike on niin pitkä, ettei paljon summaa mahdukaan perään. Hän oli tuolloin “kyllästetyn sahatavaran jälkikäsitte- lijä.” Samalta kyllästämöajalta oli sekin toteamus, että toisinaan olen kyllästämässä ja toisinaan kyllästymässä.

ASEMANKYLÄN RAITILLA

Hankasalmen saha on 90-vuotisen toimintansa aikana kehittynyt pienestä pitäjän-Sahasta kilpailukykyiseksi vientisahaksi. Sen ja rautatien ansiosta paikkakunnan syrjäkulmasta on muodostunut merkittävä asutustaaajama.

Heti sahan ja rautatien tulon jälkeen asutuksen kasvaessa myös erilaiset palvelut lisääntyivät. Aluksi liiketoiminta keskittyi aseman läheisyyteen. Asemarakennuksessa toimi postikonttori vuodesta 1918. Vuonna 1919 asemalle siirtyi Hankasalmen Osuuskaupan päämyymälä. Samoihin aikoihin aloitti myös toimintansa kahvila- ja matkustajakoti Untola nykyisen Ratakadun varrella. 1920-luvulla aseman läheisyydessä toimi myös neljä yksityisten omistamaa sekatavarakauppaa, joiden taru kuitenkin päättyi vuosikymmenen lopulla.

Asuintalojen rakentaminen alkoi myös aseman läheisyydestä siirtyen sitten tienvarsta etelän suuntaan, tien itäpuolelle, suurimaksi osaksi Viitakallion ja Tervaniemen tilojen alkuperäisistä maista lohkotuille tonteille. Hankasalmen Säästöpankki perusti vuonna 1920 asemalle sivukonttorin, ja vuonna 1928 sen pääkonttori siirtyi juuri valmistuneeseen liiketaloon.

Kun saha hiljeni Puulaveden Puutavaran konkurssin jälkeen, myös kylän kehitys pysähtyi.

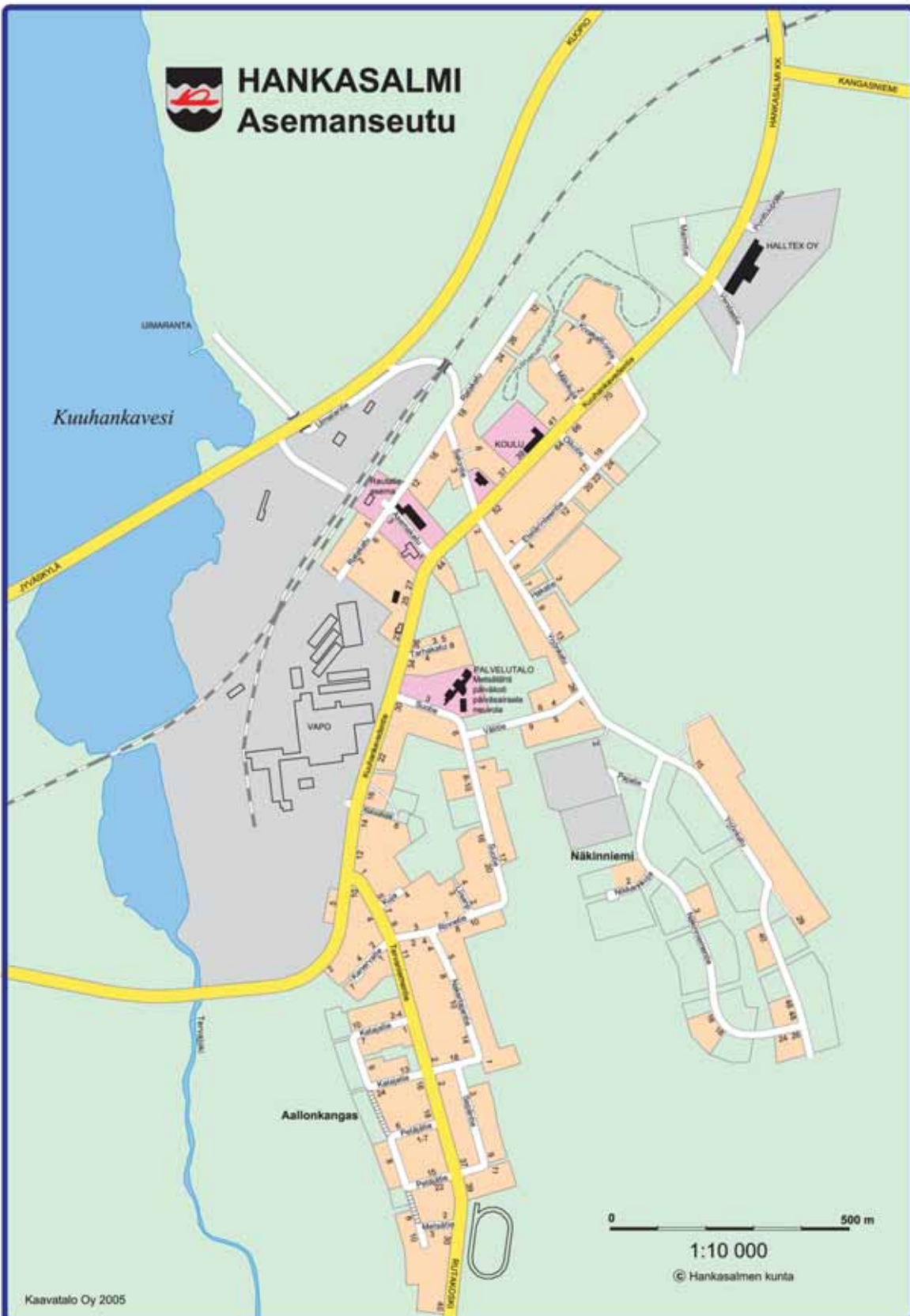
Rautatie oli kuitenkin tuonut paikkakunnalle puutavarayhtiöiden puunhankintaa. Uittokuljetuksena tullutta tavaraa lastattiin vaunuihin, ja Haarlan varastoalue tarjosi työtä myös sellupuiden kuorinnassa. Näin selvitettiin lama-ajan yli.

Sahan uuden omistajan Haukivuoren Puutavaran tulo elvytti kylän, jossa nyt nähtiin valoa, sillä paikallinen sähköosuuskunta aloitti toimintansa Venekosken voimalaitokselta hankitun virran jakajana vuonna 1934. Kylä alkoi taas laajentua ja kehittyä. Rakennettiin asuntoja ja liiketoiminta laajeni. Osuuskauppa Mäki-Matti perusti myymälän vuonna 1935, ja samoihin aikoihin syntyi myös lisää kahvila- ja matkustajakotitoimintaa sekä useita sekatavara- ja muita liikkeitä.

Sotavuosien hiljaiselon jälkeen rakennustoiminta jälleen vilkastui. Sitä vauhditti valtiovallan toimenpiteet siirtoväen ja rintamiesten asuttamiseksi. Myös saha rakensi asuntoja työväelleen. Kauppa- ja muu liiketoiminta levittäytyi päätien varrelle ja Rutakosken suuntaan syntyneen asutuksen mukana. Autokannan lisääntyessä syntyi myös huolto- ja korjausalan yrityksiä. Kansallis-Osake-Pankki ja Osuuskauppa perustivat sivukonttorit asemankylälle. Postisäästöpankki mukaan lukien kylällä oli parhaimmillaan neljän pankin konttorit.

HANKASALMI Asemanseutu

Sodan jälkeen asema oli Hankasalmen suurin kylä. Kunnallispolitiikassa 1960-luvulla oli kiistaa julkisten palveluiden sijoittamisessa aseman ja kirkonkylän kesken. Kun terveyskeskuspalvelut ja muut kunnalliset toiminnot päätettiin keskittää kirkonkylään, veti se mukaansa myös muuta liiketoimintaa.

Rakentaminen asemankylällä kuitenkin jatkui. 1970-luvulle tultaessa omakotitalojen ohella syntyi myös rivi- ja kerrostaloja, ja sahan taloissa asuneet alkoivat muuttaa uusiin, paremmin varustettuihin omistus- tai vuokra-asuntoihin. Näin sahan talot vähitellen tyhjenivät ja ne purettiin pois.

Sahan lisäksi asemankylän teollisuudesta on syytä mainita vuonna 1982 perustettu liimalevytehdas, joka joutui lopettamaan toi-

mintansa 2001. Edelleen toiminnassa on sisustelevyjä valmistava Halltex Oy jonka palveluksessa on 15 henkeä. Tätä kirjoitettaessa on kilometrin päähän sahasta nousemassa Veljekset Aitto-Ojan ikkunatehdas, joka raaka-ainetarpeittensa puolesta liittyy luontevasti sahatavaran jalostusketjuun.

Maaseudun kylien autioituminen jatkui yleisen rakennemuutoksen myötä 1990-luvulle tultaessa. Päivittäistavaran kauppa on suuntautunut entistä enemmän kaupunkien supermarketteihin. Kaikki junatkaan eivät enää Hankasalmella pysähdy. Kuitenkin Asemankylän synnyttänyt saha kymmenine työpaikkoineen on edelleenkin sitä ylläpitävä keskeinen voima.

Pääluottamusmiehet

Rautatieläisten Liitto

1945	Heikki Hämäläinen
1946–1949	Juho Hotari
1950	Erkki Karjalainen
1951–1967	Kauko Hotari
1968–1969	Onni Viitakannas
1970–1971	Olavi Reimaala
1971–1972	Kauko Juka
1973–1983	Unto Ritvanen

Puutyöväen Liitto

1979	Jarmo Taavila
1980–1986	Erkki Flink
1987–1988	Taisto Janhonen
1989–1992	Väinö Kuokka
1993–2002	Erkki Flink
2002–	Pasi Kuokka

Patruunat ja paikallisjohtajat

Vilho Pietiläinen	Hankasalmen sahalaitos	1916–1927
Valdemar Ikonen	Puulaveden Puutavara Oy	1928–1930
Eino Jäppinen	Haukivuoren Puutavara Oy	1934–1940
Pekka Piiparinen	Haukivuoren Puutavara Oy	1941–1944
Bertel Salenius	Valtionrautatiet	1945–1952
Simo Jyske	Valtionrautatiet	1952–1961
	Valtionrautateiden polttoainetoimisto, Vapo	1962
	Valtion polttoainekeskus, Vapo	1963–1982
Heikki Piesala	Valtion polttoainekeskus, Vapo Vapo Oy	1982–1983 1984
Aaro Hiltunen	Vapo Oy	1985–1987
Eero Lehtonen	Vapo Oy/Vapo Timber Oy	1988–2004
Ari Ronkainen	Vapo Timber Oy	2004–

LÄHTEET

- Keskisuomalainen 1928 n:o 136 "Hankasalmen saha- ja myllylaitokset"
- Keskisuomalainen 26.8.1984 Temintaipaleen saha
- Mikkelin maalaiskunnan kirja, toimittanut Teppo Vihola, Jyväskylä 1992
- Kangasniemen historia II, toimittanut Antero Manninen, Pieksämäki 1962
- Suistamo, Muistelmia ja kuvia kotiseudustamme, toimittaneet Väinö Nenonen, Mikael Rajamo, Pieksämäki 1955
- Laitinen Erkki, Hankasalmen asemankylän vaiheet, Jyväskylä 1993
- Ikonen Mikko, Entisaikalaisia, Hahmoja Hankasalmen historiasta, Pieksämäki 1992
- Laitinen Erkki ja Vilkkunen Janne, Hankasalmen historia 1, Saarijärvi 2004
- Hankasalmen kirja, toimittanut Pertti P. Kuokkanen, Pieksämäki 1966
- Olkkonen Olli J., Ikkosen Kauppahuone 1877–1977, Mikkelä 1977
- Jämsen Asko, Halkometsistä sahoille ja soille, VAPO OY 1940–1990, Jyväskylä 1990
- Pöyhö Seppo, Muistiinpanoja Haukivuoren Puutavara Oy:stä vuosilta 1920–1950, Haukivuoren kunnankirjasto.
- Pietiläinen Paavo, Perintö – Pietilän Pietiläiset, Pietiläisten Sukuseura ry. Jyväskylä 1988.
- Vapo, Hankasalmen saha, vuosikertomukset 1962–1982
- Tilastokeskuksen arkisto, Helsinki
- Teollisuustilasto, yleislomakkeet 1916–1925, 1928 – 1930, 1934 – 1944 ja 1945 - 1961
- Jyväskylän maakunta-arkisto
- Hankasalmen nimismiespiiri, liikenneonnettomuuden tutkinta 1958
  - Vapo VI Hankasalmen saha
  - Vapo III Keski-Suomen hankintapiiri
- Maanmittauslaitoksen arkistokeskus, Jyväskylä
- Maarekisterikirjat, Niininiemi
  - Niininiemi 5:n jakokartat

Haastatteluja:

Erkki Flink
Pentti Huuskonen
Vieno Huuskonen
Rainer Lempinen
Pentti Matilainen
Aino Nieminen
Erkki Nyysönen
Pentti Paananen
Teuvo Pellinen
Unto Ritvanen
Pekka Tiittanen
Arvo Tissari

Kuvat:

Reijo Ahosen kuvakokoelma
Hankasalmen Asemanseudun nuorisoseuran kuvakokoelma
Hankasalmen sahan kuvakokoelma
Veikko Herckmanin kuvakokoelma
Pentti Huuskosen kuvakokoelma
Vieno Huuskosen kuvakokoelma
Veljekset Karhumäki Oy:n kuvakokoelma
Rainer Lempisen kuvakokoelma
Maanmittauslaitoksen arkisto
Erkki Nyysösen kuvakokoelma
Teuvo Pellisen kuvakokoelma
Seppo Pölhön kuvakokoelma
Unto Ritvasen kuvakokoelma
Tuula Sarikosken kuvakokoelma
Vapo Oy:n kuvakokoelma

Reittikartta Suomi
Osoitekartta
Tuotantoilmoitus 1916
Lastaushinnat
Tiilenpoltouunin piirustus
Sisäkannen kuva: Piirustus sahalaitosta varten Hankasalmelle vuodelta 1927

Sahan henkilöstöä 2006

Takarivi vasemmalta: Veikko Saraste, Juha Mustonen, Ilmo Halttunen, Ismo Toivakka, Arto Oksanen, Markku Jäntti, Sauli Sormunen, Markku Laitinen, Arto Häkkinen, Pentti Paananen, Pekka Tiittanen, Risto Puura, Pekka Häkkinen, Hannu Väisänen

Toinen rivi takaa vasemmalta: Jari Hirvanen, Tuomo Laitinen, Vesa Levänen, Kari Oksanen, Taito Heikkinen, Terjo Höylä, Teuvo Viinikainen, Timo Tyrväinen, Markku Timonen, Ritva Minkkinen, Veijo Oksanen, Sirpa Närhi, Jyrki Oksanen, Veikko Manninen

Kolmas rivi takaa vasemmalta: Jukka Toiviainen, Timo Kokko, Satu Keskinen, Teuvo Lehmonen, Seppo Hänninen, Tapio Tyrväinen, Jari Tikkanen, Eino Oksanen, Erja Poikolainen, Ari Ahola, Henri Lehmonen, Marko Tuukkanen

Neljäs rivi takaa: Arja Nikonen, Pauliina Minkkinen, Helena Siekkinen, Kari Tuukkanen, Arvo Kaikuranta, Raimo Manninen, Juha Castren, Esa Kääriäinen, Pekka Sutinen, Henrik Leppävuori, Ari Matilainen, Jari Jääskeläinen, Juhani Hänninen, Ari Ronkainen

Eturivi: Leena Haapamäki, Sakari Ikonen, Erkki Flink, Jari Ikonen, Veijo Ylönen, Ari Hiltunen, Liisa Häkkinen, Eero Puttonen, Matti Korhonen, Jouni Halttunen, Jorma Kauppinen, Esko Matilainen